

Irodalmi Jelen

www.

hu

Böszörményi Zoltán:
Majorana a reggeli fényben

Toroczkay András:
A tábornok

Négy Emily Dickinson-vers
Szócs Géza fordításában

Deák-Takács Szilvia:
Késő van, aludj

Hudy Árpád:
Nemzetének napszámosa

Mányoki Endre:
Isten veled, Nyakorján!

Boldog Zoltán:
„Vannak-e a holtaknak
személyiségjogai?” –
beszélgetés
Hász-Fehér Katalin
irodalomtörténésszel

 Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Mányoki Endre (vers, próza), Szócs Géza,

Makkai Ádám (Hawaii)

Munkatársak:

Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Lapos László** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

MAJORANA A REGGELI FÉNYBEN

Fénygyíkok az illó légben,
zöld ágra ül a félelem,
a Nap könnyű, drága ékszer,
vézna remény meg sérelem.

A reggel vöröslő kárpit,
illatok derűje árad,
magával sodor és ámít,
gőzölög, sohasem fárad.

Lila, pöttyparázs a sáfrány,
átadja derűjét, rebben,
szirmán sétál majdnem árván
egy víg bogár, meg se retten.

A lapu fényes hátára
erős bogot köt az idő.
Felcsillan a tér márványa,
a kétely árnya nagyra nő.

TOROCZKAY ANDRÁS

A TÁBORNOK

Az az egészben az érdekes, hogy alig maradt meg belőle valami. Pár rosszul sikerült, sötét fénykép a kertünkben, ahogy a diófára támaszkodunk, meg a ház falának dőlünk keményen, néhány demófelvétel. Meg az a történet a tábornokról.

Csabi, aki a zenekarunk vasutasa volt, mesélt a tábornokról a kertünkben, a melléképületünk falának támaszkodva egy próba cigiszünetében. Akkor látta, mikor katona volt, őrségben, a laktanyán. Szóval azt mesélte, hogy ez a tábornok, akit valamiért mindig egy afféle Rajhona Ádámnak képzelek, aki úgy szívja a cigarettáját, mint Billy Bob Thornton Az ember, aki ott se voltban, és annyira tisztelik kb., mint az Uralkodót a Csillagok Háborújában. Szóval ez a tábornok, miközben Csabi vigyázban állt, csak úgy odabiccentett neki, mint azelőtt soha, mert azelőtt észre se vette Csabit, az egyszerű kiskatonát, a tábornokok szemében általában századosi rang alatt megszűnik az ember létezni, legalábbis így képezem, aztán becsukta azt a hatalmas, műbőr hangszigeteléses ajtót.

Már nem emlékszem a tábornok nevére sem, pedig... – mondta Csabi. Naggyon is jól tudta, így mondta a barátom, a tábornok naggyon jól tudta, hogy ő fog belépni elsőként azután a szobába.

Csabi egyébként amellet, hogy vasutas volt, tulajdonképpen a basszusgitáros volt a zenekarunknak. Ki tudja, miért tanult meg basszusgitározni, talán, hogy a próbák cigiszüneteiben valaki meghallgassa a történeteit, vagy mert legjobb barátai zenekart alapítottak, és nem akart új legjobb barátokat. A szülei amúgy elváltak, az apja egyik napról a másikra lelépett. Nem tudom, miért. Csabinak egyébként sose volt hosszú haja, azóta is mindig tüsire vágatja Kaszperszky-nél, a borbélynál. Egyszer képes volt a Blaha és a Keleti közt az egyik gyalogos átkelőnél egy zsebtükör és egy körömvágó olló segítségével kivágni a szőrt az orrából. Agyrém. Jöttünk fel erősítőt venni. Addig csak Videoton magnókból, meg lemezjátszókból eszkaláltunk „erőlködőket”, ahogy Slash Béla

mondaná. Slash Béla, a Sátántangó gitáros-énekes, a született rockszár, aki végül szakács lett egy pesti kifőzdében, és órákat töltött naponta azzal, hogy megtanuljon cigarettázva gitározni, mint Slash, kedvenc bandájának gitárosa. Slashen kívül talán csak az édesanyját szerette. És csak Jack Danielst ivott, és vörös Marlborót volt hajlandó szívni, igaz csak ritkán – volt hogy két-havonta – tudta megengedni magának, hogy kirúgjon a hámból.

Hát, az erőlködők amúgy tényleg csak erőlködtek, túl halkak voltak a dobhoz képest, amit meg mindig a zeneiskolából kértünk kölcsön, vagy bekéredzkedtünk mások próbahelyeire. Például a Queen-fanatikus félsüket doboshoz, akit egyedül nevelt az anyja, vagy az utcánkban lévő fodrászstanonc doboshoz, aki mellesleg vak volt, és félárva is, az apja autóbalesetben halt meg, a téglagyári útnál román kamionnal ütközött. Hangfalat meg az egyik osztálytársaméktól hoztunk minden egyes próbára, akinek az apja amúgy alkoholiista kaminos volt, de nem lakott velük, ő pedig DJ-zett a Fekete Pillangóban. Emlékszem, egy háromkerekű biciklivel hoztuk-vittük a hangládát szakadó esőben, hóesésben, pont belefért.

Egyszer Csabi összevezetett az ő legjobb barátjával, a dobosunkkal, Attilával, miközben próbáltuk volna eljátszani a Paint it black-et, amit csak egyedül a szólógitárosunk, Zsola tudott (mint évekkel később kiderült, mikor meghallgattuk egy háziuliban a számot, ő is rosszul). A dobosunk éppen ellentéte volt Csabinak. Mint postás, levélkézbesítő dolgozott akkoriban, ma már bent ül a Weltraum mozi és a százforintos bolt között lévő postahivatalban, ahogy a felesége is. Ma már csak ex. Elváltak. Épp, mint Attila szülei.

Akkor délután Csabi és Attila azon kezdtek el vitatkozni, miközben mi kerestük a hangokat a Musima gitárokon, hogy melyik a jobb cég: a Posta vagy a MÁV. Azóta kerülik a témát.

A bátyám szintén a Hegesztett Vízión zenekarban játszott, nekünk viszont tök hosszú volt a hajunk. Legnagyobb sikerünket a Vasutas Klubban értük el egy októberi estén, ahol a közönség egyszerűen megőrült értünk.

Három zenekar volt, mi voltunk az utolsók. Az első, egy sárszei banda, az Osszián, akik csak feldolgozásokat játszottak, egész ügyesen tulajdonképp, de csak az Ossiantól. A basszusgitárosuk

tűzoltó volt, aki, ha ivott, megőrült, többször kellett neki Sárszegre járni a kórházba virággal egy-egy jobban sikerült este után, ahol az előző este áldozatai feküdtek, hogy elkerülje a vádemelést. Szegény anyja, nem elég, hogy a férje otthagyta két gyerekkel. A dobosuk meg, Zalán, egy idősebb fazon, aki folyton egy citromsárga csuklószorítót meg citromsárga fejpántot viselt, a dobja is ugyanolyan citromsárga volt, nem volt hajlandó feketét venni, hiába kérlelték néha a többiek. Kicsit kilógott a többi metálos közül, igazi jazzőrült volt, Vinnie Colaiuta volt neki az isten, mint minden jazzőrült dobosnak. És hiába negyvenéves, még mindig ketten laknak az anyjával. Könyvügynökösködött is a Czirmos könyvkereskedésnek. Az énekesük még hasonlított is Paksi Endrere. Ez után a koncert után az Ossian még pár évig létezett, amíg az eredeti banda rá nem jött, hogy őket nem hívják sehova, a tribute-zenekar lényegében átvette a szerepüket. Ugyanazt adják, csak olcsóbban. Akkor aztán Paksi Endre leutazott Kotordra, de az egy másik történet. Azt hiszem, Zalán sárszegi rendezvényeken hangosít, a Paksi Endre-hasonmás meg beszállt egy dark metál bandába, a Diabolical Masquerade-ba, ami soha nem tudott igazán sikeres lenni, mert a srác rendszeresen otthon felejtette a nyakörvét és a gyűrűit, haza kellett bicikliznie folyton. Ami elég hangulatromboló volt. Sátánista énekes kocsmabiciklin, képzeld el. A nagypapája biciklijét használta. Még az apja hagyta rájuk, aki kamionos volt. A gitárosukkal később színpadon különböztek össze, és feloszlottak. Állítólag a gitáros részegen beszólt a Paksi Endre hasonmásnak, hogy milyen gáz, hogy az apja egyik napról a másikra elköltözött a szomszéd nőhöz.

A második banda sem kotordiakból állt. Dereskei Sepultura-buzik voltak mind, kivéve az énekesüket, aki Keviből való volt, de neki is élete volt a „szepu”. A repertoárjukat főként feldolgozások adták nekik is, nyilván egyetlen együttes dalait játszották csak ők is, habár az egyik próbán állítólag valamelyikük felvetette, hogy dolgozzanak fel egy Beatrice dalt is, de elvetették. Írtak sajátokat is, amik természetesen olyanok voltak, mintha a brazil ősmetálosok tudtak volna magyarul. Mindegyiküknek raszta haja volt, mindig terepszínű zsebes nadrágban és bakancsban léptek fel, mindegyikük két méter közeli kafferbölény, kisportolt, izmos, általában ujjatlan pólóban nyomultak. Ami két okból volt jó, egyfelől megmutathatták, hogy nem hiába járnak gyúrni a dereskei Sásastó óvoda tornacsarnokába, másfelől így a közönségük láthatta a mindegyi-

kük alsó karjára tetovált nevüket, amiket tíz centis, félelmetes gót betűkkel varrtak a bőrük alá, hogy Orphan Brothers. Még mielőtt magukra tetováltatták volna, mondtam nekik egy másik alkalommal, hogy szerintem a brazil törzsi metálhoz ez a név sehogyse illik, de hajthatatlanok voltak, én meg nem akartam erőltetni, amekkora állatok. Béci, az énekesük nemcsak pigmenthiányos volt a testének 98%-án, de gyakorlatilag vak is gyerekkora óta. (Ő is? – kérdezem Mikit, de mintha nem is hallaná.) Nevelőszüleit sem ismerte, meghaltak egy vonatszerencsétlenségben. Nehezen lehetett vele beszélgetni, mert nem állhatta a napszemüveget, és amellet, hogy nem látott semmit, mindenféle nézett, mivel kancsal is volt. Olyan volt, mint egy kaméleon. Ez is volt a beceneve. Ő azt hitte, a tv sorozat után, amit amúgy imádott nézni az árvaházban.

Nagyon sokan voltak azon az októberi estén, amikor a Hegesztett Vízió a csúcra ért. Az együtteseken és barátaikon kívül még két gruppie-nk is ott volt, két tizenhat éves lány, akik a koncert után aláírást kértek velünk a pólóikat, nem tudom, mi lehet most velük. Milyen aranyosak voltak. Ott volt Sorja Balázs az örült Ferencváros- és Iron Maiden-fan, ott volt Kiskomondor is, aki úgy hányt, és persze minden este hányt, hogy közben pulykahangon üvöltött, aztán kocsiba ült, és hazahajtott. De nem aggódott, mert ismerte az összes rendőrt, amit gyakran üvöltözött is a Platánban, a Kaszinóban, vagy épp ahol ivott a barátjaival. Ott voltak a Művelődési Ház dolgozói is. Ők általában együtt mentek el szórakozni. Nemcsak azok voltak ott, akik nem szoktak ott lenni, hanem azok is ott voltak, akik mindig ott szoktak lenni. A varrodában dolgozó Pisti, a könyvkiadóban dolgozó Álmos, az unokatestvérem, Éva. A fiatal rendőrök és katonák, a temetkezési vállalkozó fia, a Járóka doktor fiai, ott voltak a Kaszperszky ikrek, Sajti is ott volt valamiért, és persze rengeteg lány. Alacsony, feszes seggű, kövér, magas, szemüveges, remekül látó, dinnymellű, izlésesen csúnya, vagy rosszul öltözött, de bevállalható – persze, melyik nem bevállalható, csak egér ne szaladjon ki a lukából, ez volt a mondása Sorja Baláznak. Mindenféle lány, akiket persze mind ismertünk látásból. Ez után a buli után a zenekar minden tagjának lett barátnője. Az is Sorja Balázs mondása: hogy már a tötyedt pöcsöm se a régi.

Akkor már sokféle helyen játszottunk a Hegesztett Vízióval. Rekkenő hőségben strandon, kollégium kézilabdapályáján, falunapon is a ShyGys előtt, egy olyan traktor-fesztiválon, ahová nem

hívtak meg minket, és a bácsik és nénik gyanakodva méregettek minket, miközben a gimnáziumi szerelmek elviselhetetlen fájdalomról és a létezésbe vetett kamaszok zavaráról szóló dalainkat vezettük elő. Megfordultunk gólyabálokon, gólyatáborokban, azok mindig jól sikerültek, egyszer egy punk fesztiválon, ott ki is törték az egyik fogam a pogózók a mikrofonnal. Akkor azt éreztem, megérte. Azóta se hiányzik az a fog. De játszottunk majálison is, karácsonyi ünnepségen, esküvőn és temetésen, köztéri szoboravatón és jótékonyági bálon. Volt, ahol sikerünk is volt, az emberek tapsoltak, jól érezték magukat. Sokfelé.

De egyik alkalommal sem éreztem azt, amit azon az októberi éjszakán a Vasutas klubban. Hogy bárcsak így maradna minden.

– És – kérdeztem Mikit – végül úgy maradt?

– Mikor feloszlottunk, mert fel kellett oszlanunk, az egész város, mi legalábbis úgy éreztük, megdőbbsent. – Épp ti? Ne már! Nem hiszem el. Mindig a jók. – Érezték, hogy véget ért egy korszak. Persze két hét múlva már azt sem tudták, mi volt a nevünk. Csabi rögtön eladta a hangszert. Azóta még csak nem is fütyüil soha, állítólag. Abbahagyta a zenélést, most csak a baktárságnak él.

Ez mind szép és jó, Miki. De mi van a tábornokkal?

Ja, igen. A tábornok.

Nem hiszem el, hogy ezt az egészet teljesen feleslegesen mondtad el. Fasz.

Jól van, nyugodj meg. Mi számít feleslegesnek?

Megöllek.

Tábornok. Szóval ott tartottam, hogy Csabi, a kiskatona ott áll a folyosón, jön a tábornok, biccent neki, bemegey, Csabi áll, gondolkodik, próbálja hova tenni a biccentést. Aztán amikor a hangszigetelt szoba ajtaja mögül az a furcsa zaj hallatszódott, Csabi rögtön tudta. Súlyos könyvet, mondjuk valami bazi nagy lexikont ejtenek így az asztalra. Illetve nem is az, hogy így ejtik le, hanem ilyen hangot ad ki, mondta Csabi, tudta, nagyon jól tudta, mert nagyon is jól látta a tábornok szemében, mikor az felé biccentett, miközben becsukta az ajtót, hogy odabent nem könyvet ejtettek az asztalra. De naggyon nem könyvet... – így mondta. Azt mesélte, hogy látta a szemében, hogy az onnan ki nem jön többé.

Szóval Csabi azt mesélte, hogy nem a látvány volt erős elsősorban, például az agyvelő a plafonon, a vitrines szekrény üvegén, a linóleumpadlón, a horgolt falvédón vagy a véres bőrfotel, a véres számítógép, a véres redőny, a falra kitett véres díszkard, a felismerhetetlenségig összeroncsolt koponya, a véres tábornoki egyenruha, meg a vér a frissen mosott, de egyébként átizzadt fehér ing gallérja felett. És nem is a véres páfrány, a véres vízi-, illetve diópálma, nem is a véres vitorlavirág, véres nyíllevél, véres yucca vagy véres aszparágusz, nem is a véres fácánlevél, más néven anyósnyelv, más néven szanzevirea, nem is a véres dracénia, kevésbé ismert nevén sárkányfa, nem is a rákvirágok, nem is a sarokba állított, elég rossz állapotban lévő bambusz. Habár ezeket mind konstataálta, merthogy ő maga is a szobanövények megszállottja azóta is, és ott azon nyomban leltárt vett róluk gondolatban.

Hanem valami..., nem tudom, valami megfoghatatlan. A szag, legfőképpen a szag, amit azóta sem érzett, de beleborsószik a háta, ha rágondol. Az elsütött fegyver és a kiborult alkohol szaga együtt, ahogyan az iroda légterében összekeveredett a tábornok legbelső szagával. Az egész együtt mégis... szép volt. Azt mondta Csabi, hogy virágszirmokat látott a levegőben hullni.

Ja, ez elég furán hangzik. De én elhiszem neki. Valahogy úgy mondta.

Na ne...!

Nyilván sokkot kapott, és képzelődött. Akárhogy is, bárki más látta utána a testet és a szobát, a folyosó falán a tapétát, a küszöböt vagy a fémhamutálas tetejű kukát, az elsősorban a szagtól hánytta el magát. Jó sokan hánytak ott. Csabi meg csak mosolyogva nézte őket. Aztán azt mesélte, hogy életében nem kínálták annyiszor cigarettával, meg azt is, kapott két hét pihenőt, vagy kimenőt, nem tudom már melyiket, és azóta sem érti miért, de hogy egy pszichiáter csajszi (ezt a csajszit is hogy tudta mondani, mintha egy láthatatlan kéz összepasszírozná a száját, mennyit röhögtem rajta, imádtam) órákig vizsgálgatta, hülye tesztekkel zaklatta. Kérdezte tőle, miként érinti a haláleset őt, a lelkét, magát. Hát, hogy érintett volna? – nézett ránk őszinte felháborodással. Sehogy! Ahogy mesélte, a végén már a csaj idegesítette, de kurvára. A hulla az hulla. Sose lesz már belőle más, se tábornok, se cimbalom, csak hulla.

Már indultunk volna be, amikor Csabi megszólalt, miközben nyomkodta a cigarettát a melléképület egyik vasoszlopán. Tudtam, hogy a szüleim, főleg apa nagyon ideges lesz, ha meglátja. Azért mégiscsak zavarta Csabit valami – láttuk az arcán. Mindannyian vártuk, mit mond. „Még csak nem is a szag, azt meg lehetett szokni.” Nem is a sok ajándékcigaretta ezredesektől, vezérőrnagyoktól, őrmesterektől, hirtelenjében nem is tudott hova tenni ennyi fumárét, a felét – azóta is bánja – vissza kellett utasítania, a másik felével meg dugig tömte a zsebét, még most is van belőle.

Hanem az nem fért sehogy sem a fejébe Csabinak, hogy amikor megtalálta a tetemet, nem volt sehol egy törölköző, sehol egy rohadt bűcsüvel, semmi, ami az ittenieknek szólt volna. Még a növények sem kaptak vizet: a földjük meg a tálkák is csontszárazak voltak. Csak a pohár és az ital, a puska a földön (amit Csabi nem tudott, de utána néztem a Kalendáriumban, ahol mindent megírnak: ez egy különlegesen ritka vadászfegyver volt, egy régi, kézi gyártású, belga, angol aggyal, gazdagon cizellált, arany berakásos puska). A puska a földön, meg az a biccentés, neki, annak az utolsó kiskatonának, a jelentéktelen senkinek, Kiss Csabának, aztán kaputt.

A barátom, Csabi akkor elpöckölte a csikkjét a kertbe. Máskor rászóltam volna, merthogy az apám utálta összeszedgetni utánunk a szemetet, és hiába szedtük össze a bátyámmal, ő mindig talált még valamit. De most ő is érezte, hogy megteheti. Azt a biccentést meg lehetetlen elmondani, pláne megmutatni. Az olyan volt. A Kalendáriumban is megírták az esetet, ahol kiderült, hogy az öngyilkosságot megelőző nap tiltották el a tábornokot az egyenruha viselésétől egyrészt ittas vezetés miatt, másrészt mivel félrevezette a hatóságot. A vád szerint 1998 novemberében részegen nekihajtott több parkoló autónak, majd azt próbálta elhíttetni a hatóságokkal, hogy ellopták az általa használt autót, és hogy egy hasonmása vezetett. Hogy ezeket miért csinálta, rejtély.

Ennyiben is maradtunk: bementünk a hűvös épületbe, ami tele volt sajtokkal, könyvekkel (apa árulta őket) és Vermona erősítőkkal, aztán folytattuk a próbát.

Négy EMILY DICKINSON-vers SZŐCS GÉZA fordításában

1

Ez itt Költő volt –
A Költő bámulatos
Jelentést szűröget le
Banális értelmekből –
Rózsaoajat roppant mennyiségben

A megszokott fajtákból
Melyek az ajtónál haldokolnak –
Álmélkodunk, hogyhogyan nem mi magunk
Vontuk ki a szirmokból – már azelőtt

A Képek – Feltárója –
A Költő – Ő az –
Arra ítélt, hogy mi viszont –
Mint szegények kárhozzunk el –

Örökségét – melyről csak sejtelve van –
Fosztogathatják – Őt kár nem éri –
Ő Maga – Magának – a Vagyon –
Ő Időn kívüli –

(Johnson 448/Franklin 446)

2

Négy fa – egy magányos Mezőn –
Terv nélkül
Vagy Rend nélkül –
Tétlenül áll – méltósággal – mint az uralkodók

A Nap – egy reggelen rájuk talál –
És a Szél is –
Nincs közelebbi szomszédjuk –
Mint az Isten –

A Mező – fogadja be őket –
Ők pedig – Őt – az Arra járó figyelmét –
Az Árnyékét – Mókusét, véletlen állatét –
Vagy a Fiúét –

Hogy tettük mit ad hozzá az Össztermészethez –
Milyen Tervet
Késleltetnek ők oly sokan – vagy hordoznak –
Az nem tudható –

(Johnson 742/Franklin 778)

3

Hát adj vissza a Halálnak engem –
Amelytől félni sosem féltem
Csak amért elvett volna tőlem –
És most hogy elvett mégis Téged,
Saját Síromban éldegélek
Felmérve hosszát és a szélét –
Csak a Pokol tudja a méretét –
Pedig ez volt a Mennybéliség –

(Johnson 1632/Franklin 1653)

4

Meghalván, hallom, légy zizeg.
A szobám nesztelen.
Mint szállókések közt a lég
Ha éppen megpihen.

Szárazra dörzsölt szemgolyók,
Haptákban szuszogás.
Szobádban már a Nagy Király
Mint titkos suhogás.

S míg én a végső harc előtt
Hagyatkoztam nagyon
Belőlem mi az átadó
S a maradó vagyon,

Kéken bezümmögött a légy
Közém s a fény közé
És rámsötétlett ablakom
S látva se láttam én.

(Johnson 465/Franklin 591)

SZÓKE IMRE MÁTYÁS versei

Saci

mint a kasszáknál
messze előtted állok a sorban
engedékenyen táskáimat kiürítve
csak amíg itt lassan elszámolnak velem
annyi időm van
szeretni

intenéek ahogy szoktam
mindkét kezem hideg és néma
milyen elhasznált milyen fogatlan vagyok én ma
ráncos öklömbe sorsjegyek szorultak

és tudomásul veszem hogy
ez a mi erotikánk
a pénztártól való távozás előtt
rádkereshetek
tekintetemmel

Petri

Sohasem írtam verset Petri Györgyről.
Nem gondolok rá magamban sóhajtva, Gyuri,
amikor maradék pálinkát öntök a csapba,
vagy túl kínos szeretkezések után,
vagy lehangoló veszekedések tűzszünetében
nem tudnám idézni megannyi tűpontos sorát.

Viszont most, hogy épp nem lett hetvenéves
tiszteletre méltó vén szatír,
lépcsőházban totyogó sorvadt combú piás,
egyszóval amolyan klasszikus
valamikor az is bolond Magyarországon,
gondoltam egy kis nevet végre én is szerezhetek az ő nevével,
fölsorakozom,
alázatosan laudálok.

Kedves György, az van, baszod, képtelen vagyok megkerülni
tetves életművedet, már megbocsáss,
akármilyen következetesen próbálkozom vele évtizedek óta.
Tudod, elég, ha elég jó nőkkal jövök össze,
s korszaktól, vérszagtól függetlenül
máris keserű fülembé nyalják valamely versedet.

Boldog szülinapot.

Remélem, ez már valamit jelenthet neked.
Nekem még késő.

Padon

Azt hiszem bámul engem egy nő valahonnan
Nem csak egy
Lakótelepi sejtés
Cigarettaáza áll a függöny mögött
Tegyük fel hogy a nyolcadikon
Kioskádja a füstöt és
Mint nappalra leoltott ostorlámpa figyel
Üvegzemekkel kíváncsi tompa révületben
Tíz percen át lefelé néz

Hogy mi történik az engem vizslató nő háta mögött
Lassan vetemedő tapétavirágok
Sötét keresztüzében
Hol néma kerekű dömperek és fehérén daloló
Kiterített ruhák díjazzák
Az emberi ésszel követhetetlen
Szőnyegkeringőt
És a konyhaasztalról padlóra csusszanó
Alaktalan nedves hús
Gyermekujjakra
Vadászik
Tabu

Én mégis magam elé képzelem a pocakos férjet
Vajszínű sortban mint ide-oda hajló
Mezítelen láng ül a franciaágy közepén
Őrzi a boldogságot a szeletelt párizsit és minden
Létező távirányítót

Vagy a nagymama reszketeg ajtócsukását
Aki gyakran visz magával erős gyógyszert ha fürödni indul
A törhetetlen üveget markában tartva fekszik a vízben
És soha senkinek nem mondaná meg mit érez
Amikor ráncos melléhez gyűlnek a műanyagkacsák
Rockzene szól

Az engem tíz percig bámuló asszony
Nemsokára kilép a panelház kapuján
Gumipapucsban nyári ruhában
Rágyújt és árulkodó pillantás nélkül halad el
Valószínűleg a zöldséges felé
Mintha fogalma sem lehetne róla
Milyen régóta várok itt
E nem működő kút száraz szikrái között

DEÁK-TAKÁCS SZILVIA

KÉSŐ VAN, ALUDJ

Ott állt az ajtó előtt tegnap, a legnagyobb természetes-séggel, mintha csak reggel elindult volna, és most ha-zaérkezne, csak épp itthon hagyta a kulcsát.

Amikor legutóbb láttam, sötétebb volt a haja, az állkapcsa erősebb – talán mert akkoriban folyton rágógumizott, azt a mentolos illatot máig fel tudom idézni, ha a szavaira gondolok. Egyszer éreztem a leheletén cigarettázás nyomát, amikor az érettségije után eljött hozzám, felszabadultan átölelt. Fiatal volt, szokatlan tervekkel.

Egészségesen élt, naponta futott az iskola nagypályáján, a mértéket nem tudom, nem emlékszem, sosem tartottam vele, talán nem is értékeltem eléggé.

Amikor először hívott, meglepődtem, sosem beszélünk előtte, a lépcsőfordulóban élém állt, a sűrű barna, majdnem fekete szemöldökét néztem, arra gondoltam, milyen szigorú apa lesz; nem is voltam egészen illő a koromhoz, ilyesmire melyik középiskolás lány gondol, amikor randira hívják.

Csendesen lázadt, nem szerette a kötelező összejöveteleket, de magától bármikor, bárkinek segített, nem szeretett még vásárolni sem kötelezően, pár év múlva egyszer elhívtam az akkori piacra, szerettem bámulni az embereket, elképzeltem: honnan jönnek ide, hogy készülnek el, ki miért ráérős vagy sietős. Akkor még úgy árultak, hogy kipakolták a portékákat a határon túlról érkezett árusok, ha jutott asztal, arra, ha nem, akkor ponyvára le a földre. Innen nem messze a határ, egy cédé le sem jár, és már itt lehet lenni. Igaz, akkor még nem cédé, hanem kis kazetta szolt, ceruzával tekertük vissza, ritmusra tekerte és rágózott.

Alkudozott állandóan, később is, merthogy szokásává vált a csütörtöki piacozás, ha venni nem akart semmit, akkor is, mindenről tudni akarta, mi az, mire jó, mennyit ér, mihez képest. Egyszer például ezüst evőeszközkészletre, egyszerűen nem tudtam felfogni, miért kell az neki, vagy egyáltalán, miért érdekl; egy tizenyolc éves fiú mit akar azzal, vagy a tudással, mennyibe kerül.

Én akkoriban csak mentem a napokkal, ha eljöttem otthonról, nem érdekelt más, csak a szabadság, a nézelődés, eszemben sem volt ilyesmire gondolni, meg sem láttam először, mire alkuszik, csak arra figyeltem fel, hogy az eladó huncutul mosolyog rám, és azt súgja neki: vegyen a fiatalember inkább bőrsarut ennek a lánynak. Több tízezerre tartották a készletet, vagy csak tízről többre, nem jelentett az összeg sem semmit nekem, nem kellett nagy dolgokkal számolnom. A sarut megkaptam még aznap, feltörte a sarkamat a cipő, és ahogy ágaskodtam a nézelődés közben, kihúztam belőle a mezítlábam, ezt vette észre az eladó, ezért volt a tanács.

A következő évben sokat lófráltunk együtt, a városban a padok mellé ültünk le, a helyi újság egyik fotósa le is kapott bennünket, átkiabáltam az úttesten: kérjük megtekintésre, ha nem sikerült jól rólunk, nem járulunk hozzá! A fotós nevetett, és odaszólt: ej de harcias fiatal lányka. Jó volt, ma már nem mernék leülni a padok mellé.

Amikor a nyár végén beállított azzal, hogy elutazik, először gondolkodtam el rajta, hogy ki is ő nekem. Annyira természetes volt, hogy szinte mindennap találkozunk, keressük a szabadságunkat, elbicajozik hozzám, vagy ha kell, odáig fut. Ha egy filmet kiválasztok, szólnom sem kell, megjelenik, megnézzük.

Én soha nem jártam náluk. Amikor kérdezgettem, nagyon halkán beszélt a szüleiéről, az apjáról semmit, csak szikár tényeket, hány éves és hol dolgozik. De soha nem hallottam egyetlen közös programról, egy „ma azt mondta apa” kijelentés el nem hangzott. Az édesanyjáról is csak annyi, hogy Emília, Eminek szólítják a munkahelyén, két műszakban dolgozik. Én állandóan meséltem: apu hogy vezet, hol ülhetek fel stikában a motorjára, beszéltem régi kirándulásokról, arról, hogy minden hosszabb

úton történt valami a Ladánkkal, vagy a víz forrt fel, vagy ke-
reket kellett cserélni. Anyut meg úgy szerettem, mint a jóságos
tündéreket szokás, ha bántott valami, csak hazasiettem, és még
elmondanom sem kellett, olyan nyugalom fogott el, hogy el sem
tudtam képzelni, mi bántott előtte. Anyu kizárta belőlem a vi-
lágot. És én mindent elmeséltem, mindenről beszéltem, és alig
hallottam.

Az elutazása lehetősége szíven ütött. Rájöttem arra is, milyen
önző vagyok, magammal voltam elfoglalva, a magamra mara-
dásommal, ma már gyűlölöm azt az akkori érzést, azt is, amit
okoztam, a jajongással együtt utálok visszagondolni ma-
gamra. Elkezdtem leveleket írni, az ment, bármikor és bármiről
tudtam oldalakon át, ömlengtem, hogy majd én itt örökre, meg
hogy soha és mindig. De valójában fogalmam sem volt, hogy
tényleg így lesz.

Elkísértem félútig, vonattal utaztunk, egyedül ment, kicsi
utazótáskával, kék táska piros csíkkal. A füle fölött magas ív-
ben kivágatta a haját, az arccsontja még jobban kiugrott, leg-
alábbis a látvány azt mutatta, de lehet fogyott, vagy megnyúlt
az arca. Nem akartam sírni, felemlegettem a lépcsőfordulós
szigorú szemöldököt, félresikerülten utaltam a jövőre, majd
sután kezdődő és be nem fejezett ölelés után leszálltam. Fél-
úton. Megvártam a visszafelé induló járatot, közben feltámadt
a szél, húztam össze magamon a farmerdzsekít, egy másik kö-
zös piacozás szerzeménye, mindkettőnknek volt, neki talán a
zsákban.

Pénzbedobós utcai fülkéből hívtam fel késő este, nagyon mesz-
sze kellett gyalogolni otthonról, nem igazán tudtam mit monda-
ni. Kezdtem újra, hogy mostantól és meddig. Halk volt, hamar
befejeztük, épp csak még egy érmét kellett bedobnom, le sem
ketyegett; ez volt a telefonban az utolsó mondata:

– Késő van, aludj.

Lógyakorlatokról, kiképzésről, katasztrófa-elhárításról szól-
tak a levelei, majdnem mindennap érkezett egy, néha kettő is,
eleinte nem értettem, hogy lehet ez. Egyet délelőtt, egyet dél-

után adott fel. Többé nem hívtam fel, csak álltam a fulke előtt, de a szemöldöke nézése nélkül nem tudtam, mit gondol. Esős év volt, nem kedvezett a kirakodópiac árusainak, de csak egyszer néztem ki egyedül, saruban, épp nem esett az eső.

Vonatra is egyszer szálltam, míg nem láttam újra, elfogott a légszomj, ki kellett mennem a folyosóra, lerángattam az ablakot, a következő állomáson leszálltam, taxival mentem haza.

Aztán találkoztam Emíliával, az édesanyjával, nem szerette, ha nénizik. Nem is az első napon derült ki számomra, hogy ki ő, csak a következőn hallottam meg a teljes nevét, ezután kezdtem kérdezősködni, beazonosítani. Határozott egyéniség volt, lány vonásokkal. A szemöldökének egészen más ívére is felfigyeltem, a fia nem tőle örökölte. Két műszakban dolgozott a kórházban, sok embert irányított. A gyönyörű karja látványa valósággal megnyugtató, ahogy infúziót kötött be, vagy vért vett, iszonyodásomat most először tudtam legyőzni ezzel kapcsolatban. Telt arcának gyors mozgású szeme viszont idegesítően hatott. Formás lába elővillant a köpenyéből, nem képzeltem volna róla, hogy ekkora fia van. Kérdezgette, beszélt-e sokat róla, nem tudtam, mit mondhatnék, elvicceltem, de idétlenül – ha zavarban vagyok, mert nem akarom, hogy az igazság bánatot okozzon, egészen ügyetlenül viccelek. A fájdalom miatt is hülyén viselkedtem, felrepedt a térdemen a bőr, amikor az esős napok egyikén elestem a pályán futás közben.

Megszereztem a Scorpions számait, át akartam adni neki legközelebb a kazettát; mielőtt elutazott, állandóan hallgatta, azóta újabb szám is toplistás lett. A suliban nagy változások történtek, mióta elment: többször is megengedték, hogy a folyosón a tévét bekapcsoljuk nagyszünetben, folytak a hírek, harcról, megdöntésről, mi csak álltunk a mindentudók bölcsességével, örültünk, hogy becsengetés után még öt percet maradhattunk.

Csak egyszer láttam ezután. Szinte nem is mertem szólni semmiről, a kazettát sután dugdostam a mellényem zsebében, el sem tudtam képzelni, hogy valaha még piacozni fogunk, hogy valaha még alkudozik bármire is. Nem volt erőm beszélni mostokról és majdokról, a soha meg eszembe sem jutott. Aztán egy mondatot, egy jó mondatot mégis kigondoltam, vagy inkább

egyszerűen eszembe jutott, mit kellett volna, de akkor már csak a busz ablakán át láttam, ahogy igyekszik minél tovább visszaneézni felém.

Ahogy állt tegnap az ajtó előtt, mintha nem történt volna meg a sok év közben.

December vége van, év vége, a vége vége, késő. Bénán lepődöm meg, nahát, megtaláltál, holott ugyanott lakom, nem változtál semmit, pedig a haja még világosabb, miért jöttél, pedig ezt akarom a legkevésbé tudni.

Megvan, lehetne elég. Külföld, zenélés, bűvárokodás, Emília, sok téma előkerül, keresem a szemöldökében a milyen apa lehet üzenetét, az arccsontját némi szakáll borítja, hozott valamit, mondja.

A terítékhez használjam, most, december végén, ezüstkészlet, lealkudta – nem kérdezem meg, mikor, ahogy ő sem tudja meg soha, milyen számokat válogattam arra a régi-régi kazettára.

JÓNÁS TAMÁS versei

WERFELNEK

A gyengédség papírhajója csak parancssóra süllyed el.
Bármilyen év fordul, ő csak jelen van, nem ünnepel.
Hosszasan figyel a szóra, csendre, csak a létezés a rendje.
Szemlesütve bólint, hogyha kérdezik, hogy ő a szemle.
Emlékezik mindenre, bár emlékezni sincsen kedve.
Szájról szájra terjed, kézről kézre, szemtől szembe.
Állatokról szokott rá az önmagukból kiforduló emberekre.
Mindegyből alakult át az ölelgetős minden egyre.

SZERETETELÉGIA

Már nem lehetsz különb, különben hazudsz.
Már nem hazudhatsz, igazad lett végül.
Meg kell tartanod magad emlékül.
Örökre fájsz, örökre vajúdsz.

Egyetlen labdával játszottál, a szeretettel.
Túl piros, túlságosan pattogós.
Mozgását megjósolni, nem ért hozzá a jós.
A felnőttek nem. És a gyerekek sem.

Leülni mellé. Folyó mellé. Nézni.
Csak ez maradt. Szelíd, szomorú nyertes,
lapozgatsz: milyen volt és milyen lesz.
Egyre gyakrabban jössz rá, te vagy a férfi.

ODAÁTRÓL

Vannak napok, amelyeknek nincsenek éjszakáik.
Araszolnak ezek egyébként ősztől egészen nyárig.
Ha észreveszel egyet-egyed, magába enged, ápol.
Közel sodródhatsz önmagadhoz, minden egyébtől távol.

Nem ismernek rád a régi történetek és évek.
Mosolyogsz, hogyan is lehettél, mitől, s mennyire vénebb.
Kiürül tekinteted kútja, köszönsz sok idegennek.
Nem látsz és hallasz, bár sokan keresnek és üzennek.

Ember előtti emberséged, pusztulás utáni sorsod
őrzöd a lábaid előtt, mint végleg kiürült korsót.
Földre terített álmaidat gyenge vágyakká kínozod.

Kisurransz akkor mindenből, mint kosarak közül a kígyók.
Ha mégis meg tud szólaltatni barát, rokon vagy álnok
jóakaró, semmit nem sikerül majd sehogy megmagyaráznod.

MINT FŰ

Rozsdás, gyári rettenet
használ pár napja engemet.
Gyerekkori, ami ellen
felnőtt semmit nem tehet.

Ülök az ágy szélén, az ágy
üres, mint nélkülem a szád.
És nem bírok úgy dönteni,
hogy nem bírom tovább.

Lakatok, biciklik, szögek
én fiatal, s a sok öreg,
bolond tárgy között vacogok,
mint hidegben a hidegebb.

Nem szólok, még fáradt vagyok,
bárkinek és bármit hagyok,
figyelek, amíg én tudok
lenni, míg érzek illatot.

GÉCZI JÁNOS

A TÓ

(Részlet készülő esszéregényéből)

Éjjel, két óra után, egyetlen, rövid ideig tartó, de megveszekedett robbanás ébreszt. S még el sem hal az eget a földdel összekeverő detonáció, menten megmozdul alattam az ágy, felemelkedik, s a ház, a kert, mindaz szerte repül, amelyet felriadó érzéseimmel ellenőrizni képes vagyok. De mind a szélvihart keltő óriási dőrej, mind a földrengésre emlékeztető apokaliptikus földindulás megszűnik, ugyan nem pont egy minutum alatt, de egy-két perc múlván, csakis a szélhullámban tovább ingó, a földig lehajtott nyikorgó fák, az utóhatásként alázuhanó tárgyak, és a leomló épületek, beszakadó hidak rettenetes moraja hallatszik. Apró szobámban azonban nem keletkezik nagyobb kár, a falakon a képek elmozdulnak ugyan, de vissza is billennek a helyükre, elcsúszik a szék, rádobott ruháimmal együtt az ajtóig, majd visszasklikk oda, ahol előzőleg áll, s még csak el sem hagyja a zoknit, az alsógatyát, az ingemet, megrándul, majd kitérően ráng a kilincs, s visszapatat az ajtó zárja, és az ajtó zárva marad, a szőnyeg pedig minden látható ok nélkül fölemelkedik, egyetlen férfiarasszal közeledik a plafonhoz, majd meg visszahasal a mozaikját újból csak összerakó, egy pillanattal korábban az eresztékei mentén még szétesett parkettára. A falon azonban repedés tátong. Az ablaküveg síkja többszörösen meggörbül, mégsem törik ki a keretéből, hamarosan egyenes síküveggé lapul vissza, követem, mint simul el és válik folyékonyból ismételt szilárdná, csak a gyomromba váratlanul beletalál, vagy az ott a semmiből megnövő kő, az nem porlad el. Nem kelek fel az ágyamból, kétségeim vannak afelől, hogy megtehetem. Azt azonban megállapítom, világosan tudom azonban, hogy a világrengető dörrenés centrumában én tartózkodom, éppen ezért nem történhet az, hogy bennem, illetve a helyiségben, amelyben időzök, bármi nagy baj, bármi jelentős kár esik, mondhatnám, védetséghez juttat épenséggel az, hogy magam vagyok a robbanás központja. Fekszem az ágyamban, nem fog rajtam az izgalom, kitérően bámulom, hogy

örvénylik és csapdos a víz az éjjeliszekrényre tett pohárban. Hamarosan elszunnyadok, nem, mintha nem érdekelne, mi történik az eszement világgal, csak éppen az, hogy ez a váratlanul és fülsiketítő hanggal, rázkódásokkal érkező történet befejeződik, ezáltal afelől is biztosíthatom magam magamat, hogy számomra szerep se a világban, se a világban lezajló folyamatokban nem jut, nincs, emiatt pedig mindenféle tevékenységtől elhatárolódom, arra sem keresek okot, hogy a passzivitásomat erkölcsileg értékeljem, avagy hogy megbizonyosodjak arról, nem ébred újabb hang és rengéshullám. Sietve visszahajtom a fejemet a párnámra, az érintetlen pohár víz örködjek nyugalmam felett, és ha éberen is, de átalszom az éjszakát. Nem hatolok vissza a robbanás előtti időbe, annak a nyugalomnak és békeségnek a folytatására nem törekszem, kizárólag a magam éjjeléhez való jogomat hangsúlyozom és tartom fenn az ébredésemig. Mégis, ebben az ébrenléthez közeli, szinkronizáló alvásban érzékelem a világ megváltozottságát, hallom, másképpen érkezik a pusztító erejű szél, és másképpen szuszogok, sípol a tudóm, az eddighez képest eltérően hangzik a bambuszlevelek surrogása, a kő is másik nyelven gurul le a hegyoldalon, mint azt eddig tette. Egyetlen hang pedig, a többi hang közül kiválva, a nagyhangú, s tán éppen ezért alig érzékelhető világból, a maga ugyancsak szűnhetetlen morajából kihüvelykezve sűrűbbé válik, szirupból mézzé sűrűsödve, bár ezzel együtt sem képes jelezni, milyen forrásból ered, mely virágos növényből álló mező az eredete, mi is az, aminek kelyhéből származik, ami az illatát kibocsátja, és nem közeledik felém, se nem távolodik tőlem, kétségtelen, hogy az eredőpontja áll, s alvásom során erre a tengeri vihar-morajlású, pallérozottan hangzó, egészen egynemű kerti hangra figyelek, ahogyan töményedve, nyúlós és sárga masszaként belefolyik a szobámban használt, általam kisajátított éjszakába, hogy végeredményként leteperjen, magáévá tegyen. S miként pokróccal az elheverőt, maga alá temessen. Ez a kitaratóan zümmögő, mindent kitöltő, bár kínos hang, bizonygatom, honnan máshol érkezne, érvelek mellette, előzetes tapasztalatomra hivatkozom, ismét csak a bambuszból származik, az ablakom előtti növénycsoportból, bárha a hang nem ugyanaz a zaj, amelyet az első, ebben a házban töltött, önmagamból menthetetlenül, megmásíthatatlanul kihatító éjszakámon tapasztalok, hanem annál serényebb és nyugtalanítóbb.

A hajnali szürkület ébreszt. Szürkéje enciklopédikus módon magába fogad minden lehetséges szürkét, együtt található benne az összes elképzelhető szürke színárnyalata, a galambszürke, az antra-

citszürke, a hamuszürke, a gyapotszürke, az agyag- és kotu szürke, a gémszürke, a hályogszürke, a marhaszürke, a farkas szürke, a puli szürke, a falkaszürke, a meleg szürke, a sárgaszürke, a ciánszürke, az arcszürke, a hullaszürke, gnómszürke, baseballszürke, részegszürke, citromszürke, éjszürke és ugyancsak megtalálható benne az aranszürke, a páraszürke, a ködszürke, a kőrisszürke, a kopott szürke, a drappszürke, a porszürke, a vasszürke, az ólomszürke, az egérszürke, az osztrigaszürke, a borsos szürke és a gyöngyszürke is. Az összegyűjthető szürkéket tartalmazó hajnal a múzeumi portás- és költőt, a fejhallgatóval hallgatott zene szakfanderébe bújó, hexameterekkel és tercinákkal bajlódó kapus szemének szürkéjét ugyancsak megidézi, persze túl azon, hogy az áporodott bor- és szennyszagát is, amelyet úgy visel magán, hordozza szájában, teste hajlataiban és ruhája redőiben, hogy kiviláglik, ennek segítségével képes a valóságot képlékeny nyelvvel, az érzékeltnek megfelelőbb módon ragadni meg, mondja is, ahogy savanyú szagába szimatolok, s áthajol a pultján, kilehelve magából a savanya párákat, a legszebb versek éppen a másnaposan írt versek, amikor kába a fej, az összefüggésekre mégis érzékeny a zavaros elme, jobbak, mint a szétdőhányzott, a hasisos avagy a marihuánás költemények, kimutathatóan jobbak, mint a vallási avagy a szerelmi, illetve az egyéb eksztázisban írottak. A megfelelően előkészített, gondosan kitervezett másnaposság nyújtja a legnagyobb lehetőséget a költői munkálkodáshoz, amiként a galamb, az antracit, a sparheltből kiszedett hamu, a kiszáradó nyírvizes kotuja, a fakó gém, a kapszulányi cián, a hulla, az éj, a fojtogató pára, a kőd, a játszói könnyedséggel föl-emelkedő por, a fűrge egér, az ólom, az örölt feketebors avagy a nagyszarvú szarvasmarha a szürke szín létrejöttéhez.

A házból előóvatoskodom. Mire elhagyom a várost, beletelik az négy vagy öt órába, éppen ezen idő alatt veszem el az időérzékemet, otthagynom a települést, amelyet mintha már megszoktam volna, s látni vélem a romjaiban a dicső falait és piros háztetőit, a helyet, ahol rövid ideig éltem, ámbár, ha szabályos úton távozhatom belőle, például tegnap, avagy tegnapelőtt, ha netán autóval, akkor tíz perc, ha pedig gyalog, bár kilépve, félóra sem volna, de a múltamba nem vezet vissza semmiféle csapás, ösvény, járda, gyalogút vagy makadám, és jól épített országút sem. Előírásosságról szó sem eshet, nincs se valóságos, se kifogástalan módja a település elhagyásának. Kakaódarabot majszolok, egyre-másra húzom elő a zsebemből s bontom ki a fénylő sztaniolba csomagolt készítmény falatnyi téglá-

nyait, akkora méretűek, mintha eredetileg szentelt ostyának készültek volna, bőséges energiát meríték belőlük, csakugyan szükségem mutatkozik erre, amikor végig a száraz folyóvölgyet magába fogadó kanyonon átkecmergek a város maradványain, hol fel kell kapaszkodni egy néhány órával korábban keletkező törmelékhalmon, hol a másikon ügyesen leereszkedni. Jól döntök, azt hiszem, amikor a Gyilkos Asszony irányába veszem az utamat, a hosszan északnak húzódó hegygerincre felhúzott vár ugyan falastul, bástyástul, palotáival, kanonokházaival, templomaival és rendházaival együtt leomlott, és a darabjaiban a völgybe görgött, a romok törmeléke nem zúdult le a most víztelenné vált patakig, nem csúszott le a vízpartig, azaz a vizevesztett mederig a korábban nagy magassághoz szoktatott vár, ha óvatosan, s a patakparti iparosházak maradványait gondosan kerülgetve, a sziklameredélyek közti keskeny völgyben el lehet jutni a várat tartó sziklakibúvás végéig, ahol a kis, használhatónak maradt híd pillérein kell óvatosan átkelni, s majd a délnek és a hamarosan nyugatnak visszaforduló, többnyire nyílt öntésterületen, avagy a gyümölcsfáknak helyet kínáló kertek alatt, illetve a malmokból átalakított, s e hajnaltól fogva haszontalan törmelékké roskadt lakóházak között érkező patak mellett, a folyással szemben megyek, rágcásolom a rozsdabarna lapba préselt kakaóvaját, amelyet valahol, talán egy másik kontinensen, valamikor, de hogy mikor is, azt nem olvasom le a gyártási időpontot tartalmazó csomagolásról, a kakaóbabból nyertek ki, s amely helység valahol éppúgy nincs már, efelől nincs kétségem, amint a valamikor sem létezik, nincs azonosítható tere se, múltja se a kakaóvajdarabjaimnak. Forगतom a számban ezt a kemény állagú, táplálékdús, forgalmazható formába öntött, üzletekben megvásárolható, luxusterméeknek számító zsírt, azaz a növényzsír darabos emulzióját, amelyből mindig van elég az utazóbőröndöm-ben, s nincs rájuk tekintve különbség a nyolcszáz éve megomlott, s azóta néhány darab falként fölmeredő, a köveinek többségében a szomszéd házak építésére használt, volt dömés apácakolostor és a hajdani piac, a vámház környéki házak maradványai között, hacsak az nem, hogy az utóbbiak téglái, kövei, cserepei és gerendatörmelékeinek halmazai a nem is oly régen, talán néhány órával korábban még élő, jövőjükben bízó emberek, gazdáikhoz ostoba mód ragaszkodó háziállatok és a házakban magukat jól érző, honosított dísz- és élelmiszernövények maradványaiban gazdagabbak, míg az egykori királyok lánykáit nevelő klastromok falmaradványaiban legfeljebb fészükkel együtt alázuhant galambfiókák maradványának pépje található. A vízfolyás medre mentén, a hajdani, az érkező vízzel

szemben menekülök a romjaiba zuhanó városból, s a közepén be-
szakadt viadukt, amelyet áttört bordájú hullónek gondolok, amorf
és gigantikus betontömbjein megpihelve nézem a sziürke eget, én,
aki meghúzhatta volna magát a sértetlen maradt kertben és ház-
ban, amelyet ittléte alvóhelyéül jelöltek meg számára, vizsgálom a
kopár várhegyet, azt, amelyről immár az a kép sem létezik, amelyet
úgy hatszáz éve az egyházmegye püspöki adminisztrátora, Branda
de Castiglione piacensai püspök kérésére készített egy toszkán festő,
Masolino avagy Masaccio, tornyaival, falaival, a lombardiai Varese
közeli várának kastélyában, amely szálláshelyen e volt kies vidék ha-
talmaskodó császára is megfordul, mivel, ha ez a vár ilyen hirtelen,
lényegében a világ összedülése nélkül képes megsemmisülni, akkor
Lombardiában is elpusztul a róla vízfestékekkel készült fali látványkép,
és ekkor, a nagy-nagy csendességbe, nyikorgás-recsegés előlegezi az
eseményt, alázuhan a magasból az eddig acéldrót szálán alácsüngő,
háztömbnyi pillérdarab, nem messze tőlem csapódik be a folyócskát
eltömítő omladék irdatlan, őszálatias halmába, engem arra noszo-
gatva, hogy induljak tovább, fussak messze erről a veszélyes hely-
ről, így hát mászok is tovább, át, négykézláb a felvert portól fortyogó
levegőben, az egykori kisváros zöldvendéglője irányába, amely az
elnevezését a mindig komor, szűnhetetlenül gyanakvó, rosszindula-
tú vendéglősné gúnynevééről kapja, s az égbe törő, sötétzöld fenyők
alján meghúzódó csárda, a Gyilkos Asszony irányába törekszem,
továbbra is a folyó medre mentén, ahol legkevesebb a mozgást aka-
dályozó törmelék, hurcolom a testemet, hogy addig elérjek, órákon
keresztül, ahol aztán, bár megérkezem, nem találhatóak sem a szép
szál fenyőfák, mert, mint gyufaszálak, törtek darabokra, se a palával
befedett fogadó, amelyben sörön és coca colán kívül semmit nem le-
hetett a szomjas kirándulónak kapni, a város szélét jelző szegényes
csárda helyén nyomorúságos törmelékdomb emelkedik, amelyen
rémült kutya szaladgál, s orrát minden résbe odanyomva keserve-
sen vonít. Az épület után, a folyó elapadt forrásánál lezárt autóra
lelek, egy súlyosabb kődarabbal bezúrom az oldalablakát, ügyesen
becsúsok az utastérbe, s hamarosan a várost körbeszaladó országút
irányába haladok a pőfögő járművel, a földúton, ügyelve, hogy el-
kerüljem a keresztbe fekvő fákat, az odagurult sziklákat. Az autót
kihalt, autóm ugyan megfarol a rézsún, de végül felkúszom, látom,
üzemanyag bőséggel van a tankban, elérek, és akár vissza is jöhetek
ide, ahonnan most igyekszem elmenni, ha megközelítettem a tavat,
s úgy döntenék. Azonban, hogy miért megyek a tóhoz, mitől kell ne-
kem most odamenni, nem tudom megindokolni. Hihetném, szágul-

dásra teremtetett ez az út, ha időnként, mintha falatokhoz vettek volna belőle, nem töredezett volna le mindkét oldaláról az aszfalt, s csak egy, másfél járműnyi széles darabon araszolok előre, vagy éppen, ha nem szakadna alá a völgyben a teljes útburkolat, hogy nehezen megtalálva a kerülőutat, az épen maradt szakaszhoz visszataláljak. Mire megkerülöm a fennsík hajdánvolt városát, s az égszínkéék vizű tóhoz vezető közút torkolatához érek, a fény nélküli jelzőlámpák alatt ismét megpihenek, bámulom az autóból az újjáformázott tájat, a hegyek háttere előtt sárga porfelhőben romként hever a város.

A dombokkal, alacsony hegyekkel szegélyezett, sós vizű, ezért égszínkéék vizű tóhoz szinte akadálytalanul fut a kocsi. Egykor hadak közlekedtek ezen az úton, sőt szállítottak innen a hegyekbe és lőtt madarakat, csalánba tekert halakat, s most egyedül használom. A szabadtéri mozi leajtója előtt koszlott tollú strucc teteme hever, a líbiai moszlim arabok gerillákat kiképző tábora fölött füst spirálja emelkedik a földtől az égre, s a nagy vizű tóhoz kikanyarodó kanyarban, ahol az óstó medencéjének felszínre emelkedett üledéke, a sokrétegű kőzetből képezték az utat befogadó hasadék oldalfalát, tucatnyi széttaposott ember hever.

A tóban, amelyet talán dél körül érek el, csöpp víz sem nem maradt. Emiatt nem is lehet égszínkéék. Majszolom a csokoládét, egyik téglányát a másik után, és igyekszek rájönni arra, hogy ki húzta ki a tómederből a dugaszt, hogy lefolyjék belőle a víz, halastul, hínárostul, aranyhidastul. Mindeddig, ha elgondoltam, milyen e hatalmas tónak az alja, akként láttam magam előtt, amilyennek a parti lankás dombok mutatják magukat. Most pedig kiderül, hogy egy tévképzet foglyaként képzelegtem, mivel szinte sík a meder alja, csak itt-ott emelkedik ki egy-egy ölelésnyi kődarab, s azok pedig mindje sima, csiszolt felületű, s kenyérveknéhez hasonlatos. A medence alján, az iszapba benyomva maradtak a felhők árnyéknyomai. Állok a tó partján, keresem a vizet. Eszembe jut a múzeumi költő, akivel legutóbb megbeszéltük, miként kellene költészetként eladni a tavat: üvegből öntött könyvek palackjaiban kellene szétküldeni, a könyvtáraknak és az ingyenc olvasóknak. Teli szájjal röhög, annyira megkapónak találja az eszmét, annyira tetszik neki, mondja, hogy hálából megajándékoz azzal a verssel, amelyet legutóbb költött, s éppen a tóról, mert ez a tó, és ezt többször is hangsúlyozza, számára a létezése alfája és omegája.

VIOLA SZANDRA versei

El

Elfelejtesz álmodban,
önfeledt magányaidban
órákon át eszed a reggelid.
Karácsonyfaszerű nők gyermeke,
telepúder, teleékszer,
szúrós műszempilla, hámlik a vakolat,
mint azoknak a templomoknak a faláról,
melyeknek az ablakpárkánya tele van szögesdróttal,
hogy ne szarjanak oda az angyalok.
Szeretem az idejétmúlt időt,
hogy a változatlan szeretetben testvére vagyok
önmagamnak is.
Akár előző otthonok szobabelsőibe,
visszatérni nem tudsz. Haladj,
vár rád egy celofánszemű öreg.
A tükör ablakán át találkozik veled.

Nem számít

Elsuhansz mellettem.
Semmi értelme, de mint
bölcészek hosszú sálai,
úgy tekeregnek ki szánkából a szavak.
Nem figyelsz.
Azt mondod, örülsz, hogy túléltem.
Nem is sejtjed, hogy nem.

Együtt

Ujjbegyemen pontról pontra görgetem kontúrodat,
de tiédbe tévedt vonalaim, magadba illeszkedésem
soha nem eshet egybe önmagával,
körülcsupasztott tested
cirógatásom felgyümölcsözi,
ágas-bogas ölelések,
ujjszirmok érintéshullása
lassú csendesség rajtam,
együttváltozás, együttfehérség,
létviláglás,
körültapinthatatlan formákba öntve.

Tengernek

A test 70%-a tenger.
Tengertől sós a könny.
Szemem fél kagylóhéj.

Hullámzárt.

Belőlem

Kiült a só szempillámra.
Mély, tengeri hulláma
elkoptat, feloldja csontjaim,
elhalt állatok gerincét.
Építem versem, a kőszobát,
Látni a sírás cseppkövét.

Hulladék

Rászánom az időt, hogy
ne foglalkozzam vele, hány óra.
Élni ősi hagyomány,
ma hamarabb van a tegnapnál,
előbb érsz oda, mint hogy elindulnál.
Nézed, önmagad hogy hagy el.
Elvittél, hozott anya.

Anyám siet,
nem ér rá, mert veszekednie
kell apámmal.
Önmagam metaforája vagyok,
élvezeti példány, hiánycikk.
Szervezetemben nem szívódnak fel az érzelmi rostok,
kéne egy szemüvegbe épített fotoshop.
Beismerte testét a testes,
mondtam, hogy időben figyelmeztess:
A gyerekeket nem szabad
szennyvízzel és házastársi hulladékkal együtt
megsemmisíteni!

VIOLA SZANDRA

Épp idejekorán

Épp idejekorán van semmit se tenni.
Várom, hogy majd várjak.
A pillanat ikertestvére halálnak.
Az idő sem remél.
Nem vagyok része tájnak,
ahhoz túl gyorsan változom,
átsétálok réteken, magamon,
kényelmes kanapéban fekszem,
a tv ül helyettem, a kép fut helyettem.
Un az agyam, érzem.
Itt minden porcikám áru(lás).
A látszatoknak nincs mérete
velem vagy ellenem, vagy más.

De biztos bizonytalanságot is nehéz elérni,
árnyék a falak virága,
világra borulnak a falak,
kikel a magból a vers,
ez az almamag-líra.

A teremtőföld önmagával üres,
erózió csókol.
Szarba szökken a lét,
s nem halunk, csak halogatunk.
Vitaminhiányos gyümölcslelésben rohad
a világ,
mint képzelt akarát,
csak baszni nem gyáva,
szülni fél.

Anyám,

nem tudlak nem szeretni,
s mert nem tudlak nem szeretni,
nem tudlak szeretni.
Mihez képest szeresselek,
mikor mindig is így volt:
szeretve.

Háború

Csatamezők teste.
Test testre hullik,
mint a hullák.

Kapaszkodnak egymásba a csókok,
nedves halak akarnak ölelkezni,
kicsúszunk egymás kezéből.

Ilyenkor már annyira élni akar az ember,
hogy meghalna inkább, csak hogy élhessen.

A vagina az anyaföld szája,
megnyílik, mint a sír,
temetetlen vetés tavasszal.

Ez a száj soha nem volt még éhes,
csak mohó.
Puha, fekete száj,
mintha fekete homokból...
szétmállik egyre,
letéped a testedről a tested,
azt a részt, ami már nem te vagy,
hiába, hogy egy perce még részed volt
egy másik ember.

NAGY ZOPÁN

TENGER, no. II.

(avagy Finnegan újabb ébredései)

Részlet a Látens „Regény”-kísérletből

Sziphillia eleinte érdektelenséget színlel, „teszi a dolgát”, ám zárás előtt már megenyhül, és viszonzásul az egyik visszatérő álmát osztja meg Zorpiával:

„... a kiskanál ismét üzen, hozzám beszél: látja magát benem... Megkerülöm, fordítva lát. Ezt nem szereti. Megbüntet... – Ó, a megállás nélkül kavar(g)ó kávéskanál, halott anyám féltve őrzött ezüst-készletéből... Ó, ha őt is (sőt, Őt is) fordítva láthatnám: fellógatva egy kalitkában, körülötte madártükrökkel, s én szabadon „gusztálhatnám”, közben a tenger felé somolyogva, kacéran mozdulva föl és alá (kedves lakosztályom gumiszobájában)...” – Ám most ismerős társaság özönlik be a Khimérába... –

Álomfejtő Kuroszok a szomszédos asztaloknál (üreges csontokból szíva a „tudást”): velőtrázó ábrázattal fürkészik egymást... Amott meg szigorú emberek (bosnyákok, turánok, berberék), a különös-belbecsi zenélést abbahagyva éppen, névkavalkádban motyogva rezegetnek térdet: Há-há-Mánkató há = Uzzijahu Kán = Mose Katz = Sir a Tuv = Jesajahu Juda Mén = Mor-hor-Mordeháj = Gomberg = Túlberg = Sohavics = Élajahu Makewicz... –

A társaság(unk) visszabólint.

Ha (halva alva, halva élve, zöld szemekkel fénybe törve, ízese-n halva, rángó törzsekkel halva, omló fejjel...) halva élve, sós szemekkel, leszakított kis halfejekkel: a szomszédos, turisztikailag tupírozott asztaloknál... –

Korty!

És a többiek: Onion Hop; Mammamusc; Popopo Pius; Killay Jahoo; Berr, aztán: a Naplopók szele a lapokat egymásba forgatja, az Élet levelei a Tettek Könyvében, évkönyvek, Könyv-magunkról, melyek időzíthetik az események ciklusát... –

„Ugyanakkor-ekkor”, amint 1773. gratulán ötödikén egy bronzbazárt leányka zokogott (sobralasolas!), mert a bábuját (kegyencét) elrabolta tőle az emberevő Piropeus Puú, a véres háborúkat kenyérbéllal, textíliával, bársonybelekkkel, örömmel fölzártató úr. – „Ekkor-ugyanakkor” született (egyen óra kegyetlen percben) a két „fiú” = (a) Jóember és (a) Nyálkahal: Primason és Hedgehog Hag. Az elsőjogú ifjú általában megfűrt minden jóra való polgárt, Hagi pedig a borházban írt egy komédiát (űropera-adaptációt) a békéről... –

Ginezz és menj tovább!

Hézag = egy másoló lelépett az inkoherens papírtekerccsekkel: talán.

Turbulencia szól (fátylas nekrológgal imígyen szól): gumibotörvény elsodorta tag, ó, a Jávorantilop megbüntette, de ha nem: elvitte a nyárilúd-huzat, igen gegenhát Őt: az igazi, a hõn szeretett, az idegenekkel is igencsak ivó, homokon túli (excelsissimosi) grandididiózus Őt, a Nagy Másolót (ámen)... –

[Az „előszó” megadta a módját. Innen más lesz az idő, más a(z) (év)számozás...]

*

„Ül fehér kócsagon, s jut egyre föl,
két vörös zászló lobog oldalán.
Zireg-zörög a kócsagtoll-nyereg
és mintha jáde-csengő csengene.

S amint félútról vissza- és lenéz:
az emberlakta föld porlepte tengere.” –

Ó, maréknyi pala-por, kis korty pára-buborék... – idézi meg az utazó a költői Po Csü-jit, miközben a Világítótorony mögötti kis sikátorokban bolyong – és pillanatok múlva a Szimból Kakavostihoz érkezik (az „Álmatag csillagvizsgálók” nonstop teraszához), ami Ženska és Zorpia egyik törzskóstoldója.

Ž & Z éppen (szokásos-rituálisan) az egyik bemélyedésben mormognak: skymyskymy-májmájmáj... – rapid or nye ropid... – pá-pá-pá: gyomromrom, gyomromrom, gyomromrom, omomom, pá-á-á! –

Az utazó tovább sétapálc. –:

Vinotoč; Gregorčičeva ulica: Ivó a Befelé Lángoló Szalamandrához; Cutty Sark Pivovar; át a No. I. törzshelyen: Pirates Quarters, avagy Cantina Klet a Gallusova ulica sarkán; majd az egymásba nyíló negyedek: Kolerás-Csuhás-Macerás-Fabulás... – És végül egy kis (másféle) megnyugvás, a bódulatok, zamatok fűszeres szigete, visszavonulás-ingerencia, a szállás: Župančičeva ulica... –

Álom egy kolostorban (Minoritki Samosa) = (Minoritska Cerkev sv. Frančiška): az 1616-os bűvárharang-invázió, metszetekkel illuminálva; csavarlazító és cipőfűző szimultán használata az áramlatokban, klausztrófóbia ellen is: cacciavite relassato, raztapljanje; stringa; vezalka; passalaccio... – Tökésúly, akárcsak „Titanicus” szörny: emberi mulasztások által, mérnöki vérnyomás-zuhanás, a kikötőbenvaló elsüllyedés cirkusza, 200-300 évig a Balti-tenger sötét rétegeiben (ő volt Vasa), 64 ágyúval, 3 árboccal, 10 vitorlával, 145 matrózzal, 303 katonával (a kender importját óhajtván biztosítani evangélikus svédok segédelmével)... – Stratégiai puccs, vallási, hajóépítő-mesteri mulasztások, Gustav Adolf, Henrik Hybertsson elszámítása, miközben a „monstrum” csupán ezeregynéhány métert tehetett meg a merülés-katasztrófa előtt... – S itt lebegtek-neg-tek a fantasztikus harang-látomá-

sok: nyomukban a hajóféreg sem él meg; igen, ők a környezeti nyomásra sűrűsödő levegővel működők... Csonka, kúp alakú hengerek, térfogati fantáziák „aqua-fizikusai”, csillagászati megoldásokkal (Leonardo – Denis Papin – Halley)... Merülő hordókban metamorfálódó aggodalmak, légtömlők robbanása, hátreduktorok föloldódása, légzőautomaták forradalmi átlényegülése... (Perzsa uralkodók víz alatti kirándulásainak ókori viseletekben megörökített megvilágítása: Alfakód-lobogókkal...) = Az álom kezdetének tudatos megszakításával... –

Az asztalon (melyiken?) Kopi Luwak kávé zamata gőzölög éppen. Tudjuk: az indonéz őslakos „maláji pálmásodró” ürülékének (kihalófélben lévő) végtermékéről van szó... = Kérem, köszönöm: nem... = Az ulemák (az iszlám vallástudósok) is hasonlóan vélekednek... –

Az utazó visszaszimatol a társasághoz: Jutte és Mutte pongpingoznak: mux-med-mad-mux, nemnehem né makiejtő miamotyogás gyakorlatilag... – Sejtsebaj, ha hogyan tettem el az üveget! Hihinni lennivan, ámbár hahangom ezen oldala védelmezhetetlen számomra, mint: urp, boohooru, boo usurp!, egy szem magába pislant, egy szem elfeketedik (mint bölényfekete nézésekben), de po-pong hong a dadadomány, klikk, muluk, művelt szürkeköpeny, mint-ha Grizlee Growslee, mint a tintahal-csusza, s monomáj a fonákban... – Hibástörténeti rövidajulások, és a pudlikő ránk ugat, éppen a patakcellánál... – Hamm, hamu, excell, ex(vau)huma... –

Korcsma a harmadik csizmához. Dr. Suk éppen ott elmélkedett, többek között a cibetmacska-kérdésről (is).

Az utazó melléje horgonyoz.

Suk professzor enyhén nyamm-nyo-gott, ajkai kissé nyitva voltak s nyelvén egy apró tárgy világított: egy kökénykék kőkulcs.

(...) –

Festina lente.

Madonna egészségére! – Ma ebben az ivóban mutálták az időt. – Kik is? = Ezt csupán sejt(h)etjük. Ami bizonyos: „nem babra ment a játék” (nem is vitték púzásba)... - A teraszon viszont már jócskán virágzott a serratula lycopifolia, és valahogyan ezt is fel kellett dolgozni... –

Június így szólott: Főnix aranyköpéseit indírrrekt keverem össze, ám erre kevésbé büszke kebleim genitálisan nem lesznek oldottabbak. Válaszokat nem várok. A sétálósapkák (hallásmenés által) zavarodtak, a trombitang büfések ormányilag morgás-hullámoztak arca-háttal, hogy mire is pú a pááá, ám a lószörny-vízibogarak epés áldozatai miafenéért „áldozatok”...

A kifent szentfenék erre harson-áztak. Ajkukkal a küszöbön. Ó, apály-kacsintás! –

A kecskekörmök padlóféken kuporodnak. (Jelen és múlt idő el-franciásodik a lelkekben.) Most fordítva van, avtídrof: klankata csankata, majd: bloody food... –

Morevooáár! –

Lestyán és pirog. Sántító létra: a szentély teleköhögése rossz ómen! Nektek-ütődések, sek-nyek-tek... – Sza^ovak reggelire, gong ebédre (de vacsorára is), s mindez oly népszerű, mint Elsőhas bandái a gyásztó-téren, gyermekkorunk látszóterén (a „Diétázó Ember”-ben)... – Papagáj hörög (papaya is röhög); az üregek ismétlődnek, az iskolák pedig rendszertelenül látogatják a helyesírás (hezitáló) mélytorok-gyulladásait. A hangtorzítók immár nem könyörögnek a szirupos könyvekhez, a goudával töltött olíva manapság divatosabb... –

Pincehús opál-gríz és sárbogárdi méhlepény (epédre mekkfelel). –

Most meg Äkárki jön, Kerub-arcával, iskolás övével (úttörő-csatjával) született vele a mozdulat (eb-ornak hús-húsított nedvesével gyógyított másnapos parázs-szemek héja); a Kerub-arc postás-körbepogást játszik a szüntelen ásatásoknál;

ám mikrokozmmimikri: a szürcsölés kőzetek alatti szipogásában (Valaki) lárvaneszezés tej-forrását érzékeli... –

Hódanya árnyéka megfogant. A feltárások szavatolták. A „tetű” szerelmére: az ördög néha beleköltözik a talentum kátrányos könyökébe, merthogy a rendkívüli bevételekre tett szer módszeresen viszketeg! Jövedelmek pedig úgy is befolyhatnak, ha kék-bármit írogatunk a születésnapig-antig-ingek makulájára... –

Húsvéti (visszatérő) Ízisz (ó, íriszek biznisze!) = zárójel bazár = biztonbíz eljövend: fehérarany fáklyával csoszog, elefántcsont csontváz-kabalával a nyakában (csossz), hogy meggyújtsa Fél X és Egész Kereszt Napján a gyertyákat... –

Eközben Esszi Szeszement (a gyülekezet kóstolónője) lemesztette szoknyáját: a tamtamos tatamburások, a kökényes mágusok, a makkányos ámbrások, az ütődő kacsucsások, a szív-tágító porcosítók, a borbíró uraságok... is örvendeztek ennek. Hinnye, twisztességés nemberek! Térdeitekkel (kik) szorgalmasan melengetitek Ezékiel plüss-ágyék-langyos, apró bálványait: szavaljátok együtt: musmumusmustvagynova... –

Pat Koy („pata-logikus” ismerős) ál a Jesus Burek és a Captain Chaplain sarkán. Dick és Doggies összenéznek. (Feláll az ész is.) – Postboy, Galop-ping Primrose szintén erre Old Alog... –

A belső árvíz ismétlődik, a „szakavatottság” meginog. –
A leíró felnéz: asztalánál Kinderkóc vigyorog!
Az érdeklődés (néha) érdeemes... –

Castor & Poolbux, Nippy & Noveletta.
Deadman Dark. Ay. My. Dy...
„Mindenki érdekes”. A félreértés is Nemes!
Rebeka Tekla! – Még egy kört! –

Melodrá(m)i. Ilyam, Ilyum! Ciclopty Call (ki hívott vissza?). Firback Fakk, vagy íme, egy „tánc”: „Kocshis, szabad?”
– Nyomta Joda, mercy a salad... –

A Szomjas Szamojédban éppente meditaláltak: millicentro, millicentra, kaszkadórfóbia, liki luk, nyom a falli, pa, parafapú: papali pa, going boing, tippoty, kyrie, tipotty, kai, rotty, sakarsakar, longlong, loongiloong d.e.e.d. (!) – Edned song, red-nedv... Igencsak(ra) nonono! –

Ideje!

Tre Vdove. Fogadó a Három Özvegyhez. Az utazó hezitál. Közben a vasárnapi strandolók is kiterpeszkedtek: albatroszbiklinik, monoki-kikiricsek, hínárhajhálók, csewab-bícs-micsmiricsek, lepényüledések, szárított bőr-uszony-ráncok, húshullámzások, örvénylő ernyők, frottírpulzálások... –

„Ne može kruska, da rodi jabuku. Dovar palulj, darko pasulj, daleko se cuje! Da bizalatau moras znati”. = Folytak le betűk a Čevabčiči teraszán... S a szomszédos Köpködő Kecskében (az akció folyamatos): már délelőttől nagy a tolakodás... –

Egymás savában dalolásznak

(klikkakkakkaklaskaklopatzklatschabattacreppycrottygraddaghsemmihsammihnouithappluddyappladdypkonpkt!):

Lord Olof hejhej fel,
felkúszott a folyóiratfal hátsóján, hejhej.
A várkirály volt egykoron Lord Olof
(nagy L., nagy O. = s ó, ó: problémákkal helyénvaló
romlás a szöveg-roncs 22 992-ik szava körül),

de kirúgták, mint egy (jeh-hej) rothadt, öreg hülyefej
tisztosz bele hej szokott rugdalni valagon feszülő
fiatal, hejhej-re fej, hej, delej, delej... –

Kórus: a folyóirat falán sisak és kötél, hejhej és minden,
hejhej és kötél, és Olofot hóhej és kretén: a Mountjoy tömlő-
cébe lökték janjunvírus idején, bel(bel)... belbel...

Ő volt az Atyja (Olof a herélt) minden vázlatnak, zavaró fajnak, lassú kocsiknak, berregő csontoknak, jelfogó roncsoknak, Ő volt hej, hejhej!

Kancatej a betegeknek, hét száraz vasárnap hetente (tetente, hej, hejhej)! Szabadtéri szerelem volt, Vallási reform, elvetemült formák, mind szagos és szavatolt...

Kórus: a folyóirat falán sisak és kötél, hejhej és minden, hejhej és kötél, és Olofot hóhej és kretén: a Mountjoy tömlöcében toszigálták hejhej, Antivírus szigetén, balbaccio, ó, balbucció, hejhej... –

„Kotta, kudora, kotta ü...” – Koránt-sem idézve: panyigai, panyigai, panyigai ü, kotta, kotta, kotta ház, panyigai ház, kotta ü... – (Kotta!) –

Az utazó rezignált. Az utazóban gyomor-sün. Az utazó visszavonul...

Ma (mint már oly sokszor) a kismillió ember-gyümölcsseit reggelizte a Tenger. Rá-szürcsölt még néhány-százezer hektoliter fáradhatatlan olajat – s kezdődhetett a reggel. –

A Župančičeva ulica felől idejekorán nekiindult Ženska a Pirates Quarters felé tartott, hogy ott, a Cantina Klet frissen felocsolt teraszán tetten érhesse az Idült Írók Üdültetése nevű inter-alkalmi kis csoport nyelentősebb tagjait. S nem is kellett csalódnia.

Esszém a zúzóját! – Kiáltott fel Suk professzor kicsit zavartan, de annál nagyobb érdeklődéssel a liter-artikum köreiben (is) igen népszerű hölgyemény felé...

És (az éppen elemében találtatott) Zorpia már szavalta is Liu Lingtől: A bor erényének dicsérete című költemény kezdő sorait.

Van egy ember, ki oly tökéletes:
a Mindenség csupán egy reggel a szemében,
a tízezer esztendő: pillanat,
két ablaka van: a Hold és a Nap,
s a nyolc égtáj udvar és utca csak... –

Kicsit később Ženska szervezetében bizonyos étek-lehetőségek és meglehetősen érzések kavargtak: Polnjeni Kalamari = tintahal-kábulat, kagylófröccsel. Bővebben: tintahalba gyömöszölt parme-zimzumm fokhagymás-fűszeres lével, olivauu csipetnyi hasissal töltve, 7 darab kis hal-corporus nyársra-tűzött, ízmámortátogása, és solatas tuno: olívabogyókkal, sajtokkal; Ostaki Odpatki (szelektív hínárral), majd kebelezés-szétcsapatás-levezetés: Žgane Pijače, Travaric, Vecchia... –

Eközben a háttérben egy majdani koncert (Hafnarf Jordur tablamarimbakavalgadulka) előhangjai adtak még adalékokat a tér sajátos „ornamentikájához” ... –

„Corpo di barragio!” – A test (bizonyos) gátjai, hohó: egyes szexuális esetek a kecskék között (csak hogy magunkról eltereljük a kínos figyelmet = szólt valaki a társaságból): üregi macskával, lapított egérrel, kitömött bagollyal, barlangász bakokkal, Bigamy Bobbal és a Háromszögű, pikáns-illatú ragtapasszal... Vagy éppen Osti-Fostival a rendkívül szép fülű, kismértékben tenor-zseniális érdemrendekkel ékeskedővel! - Ráadásul, nemrég közreadták Híres Humidia Mérgező felhőgát-szakadás* kötetét is (ám abból most keveset okulhatnánk)... – Lépünk hág tovább: has(ssss)... –

(Ó), óda az autonóm dinamóhoz: dynamo dig, zaggarus zig; ó, ó: légi torpedó; szerződés egy aknamező-várományossal és a feljavított ammónia-konzerv leendő leányával; igen: miközben Castlevillainous a hydromine eszközeivel nyíltan megátkozta a Sowan and Belting rendszert... „Jó, jó”: ám akkoriban még senki sem gondolt az Orlog-órák és a Senkyé-kulcsok szakszerű megkülönböztetésére, pedig a Dante Box nevű csodaszerkezet önálló virágzása már meglehetősen elkezdődött... –

Az esküvő (ma is) elmaradt! – A viszontlátásra hullámzó koporsó-lapok frissen-csapolva üdvözölték a felebaráti délutánt. (A szombat éppen Sabbath volt...)

S az elő-szelektáláshoz kipakolt fogalom-tárgyak sértődötten mocorogtak a kis placc mancs-kövezet árnyék-mintáin, például: kidobált dallamok, sufni-mellecskék, könny-edények, szemekből kiműtött vérerecskék, élvezet utáni étékmaradékok, zoodi-zakók és lakrimálok, kagylómártástól maszatos hosenträgerek, törött derék-darabkák, trágár fűzetek, babszem-huzatok és formabontó pocakok, napóra-alkatrészek, babacipők, üveghangok és borostás sértések... –

*Sza-ka-dás. (- - -)

Legélénkebb hajnali huzatok hátulütője a kipárolgásban!
– Leghozzád szólongok: nemlékezett az utazó. Ó, végrendek ébrednek... –

S eközben a kórustagok remek rigmusainak foszlányai is vissza-visszahangoztak: volt nekünk még hejhej, Csau-csau chips két kehellyel, ízes falatkák, hejhej!, székeink rágógumibőlből; és rózsahimlők lángoltak a kedvenc porcelán-szobánkban, míg hódolt nekünk egy kereskedő, fejfej! –

Ó volt, ó, ó: Fingal Mac Oscar Onesine Bargearse Boniface, ki mindenkit re Mc becsap, s így nyúlt tovább a hangmulat: norvég görbe tőkehallal; édes vakszerencse a viking bottalütésével; gallok átka a fekete öbölben, kik meglátták a Hold-ezüstözött partravetést az idegen harcos csillagjegyében; Honnan Hörgimorgen pikkelyezőkése hátulról, általában rímek nélkül; Boniface pedig további vágyaival: szalmafejű filozófusok iker-ködben, púpos szüzek ördögi lyukas-ponyolája, nőrszők kertipumpálása majom-csodálások közben, nehézsúlyú napilapok társkereső tulipánok polaroidjaival, gömbölyded kispárna (havonta hatvanhat) „megkettyintése” – ahogyan B. naplójában olvasható; vú, vuú, generálisok pirulása; s hippopopotamus-csoportokat titokban megfigyelő tudós-hajléktalanok – (...) –

Fül-parókákat a réteken, odvak mohás benövésai (CD-fűi) ékesen; s az alvó bi(filosz)ófusok, ásmánypróféták, brókerek típusos mezőnyi kiterülései: Suhogoos Billy a Nadrág; Shikkempower; Seudodanto; Anonymoses! = Mely szememélyeknek szabad kereskedelmük léssen a Dínomdánomokkal: az asztalszilánk-fogúakkal, a Morya-combtő-kiszippantókkal, a csillaghullás-boxolókkal, a cápabőrfüstpéncztárca-kifosztogatókkal (a „Vonománokkal”), a Vurlitzer-hudokkal, dumashortgírl átmedvesedésekkel (chai kai mai, maicsaima kياما cai)... –

A Kókusz téren mordibálnak: „medvegyantát, kerámia-kéceket, pamutbugyikákat...” – „ismene de bumbac... – e meias de portocallie. – O. O. Pipos, o, mipos...” –

A sólymok is visszaesnek a pásté-tompa, oly sűrű a léglehűzés; és sok közeli morfinista kerülhet (itt) kényszermunkára, amikor már csak a fogkitépések „ingyenesek”; Mayamantra sem segíthet, az ezotérítók memóriáját is a guru-tőzsde ügynökei adagolják; a Fáklyapapok egy csoportja pedig az izgátság örvényeibe menekülve keres (szerencsétlenebb) híveket... A titkos láng rajongóit szélnek eresztette a Bizottság... Ezen erőszakos, ám annál is butább törekvések (távlatokat ígérő) világában, a pultra már nem is csapkodva, órák múltán így szólott a Kikötő-közeli csoszogásokat kissé kizökcentve, mondom így szólott Posidonius O' Fluctuary:

hagyjátok azt a sok szaros kavicsot és mindenfélét!, csúszkáljatok csak körbe-körbe a ministránsok mesterséges tisztásán, és oda vigyétek vissza a hordókat, ahonnan kölcsönvettétek, majd húzzatok el a sziklák fölé, görgessétek ürülékeiteket föl-föl a Hagymásganaj Remetéhez, a huzatos (a gombapötytyös-keléses) Tufavu Wei-Vu Ogomlett Horpe-hoz... – Aztán „meglátjátok”!, hogy nem látjátok meg! = Persze, hogy nem! –

s bal arca megrángott, mintha tévesen „kacsintana”, majd átvette magát (magát a lábát) a másikon... –

A társaság néhány tagja ekkor érkezett a partra, s ha jól figyeltek, ezen érzeteket olvashatták ki Zorpia kőzet-karcos-véeres szemeiből: paradicsom-magok nyugodt-Afrikából, jávai Cuvev-bogyók, indokínai Cassia Bark, fahéjak spanyol mandulával, édesgyökerek medvecukorral (fekete likőr nádnedvekkal), itáliai indulat-fenyő (Juniper-borókéval), citrom- és ánizskigőzölgés, marokkói koriander, Angelika-gyökér, szászországi szászorszép zöld-erekkel, olaszos íriszgyökér reszeléke, őrölt füvek tengerhabbal... –

„Bombay Sapphire”!

Az Egzotikus Botanikusok is a közelben kóstolgattak... Gőzölj, gőzölj, gőzölj be! Gombák. Pára. Kivonat. Felhő-pszichikus légnedvek, organikus ködök, árnyék-gyömbérek... –

A Hold töltekezik.
Gondoljuk át.

ACSAI ROLAND

VISSZAVITT HÓPELYHEK

1.

Tenyérnyi habfészek lebeg a víz tetején –

A hím sziámi harcoshal
Építette saját lélegzetéből,

Csillogó buborékpalota,
Tenyérnyi csillagos ég,
Egy tenyérnyi felhő.

A nőstény aléltan hagyja,
Hogy a hím körülölelje,
Kitárt úszóinak fátyla
Megremeg,
és hullani
Kezdenek az ikrák,
Mint elnehezedett felhőkből
A hó.

A hím utánuk úszik,
És egyenként visszaviszi
Őket az égbe.

2.

A félhold betta sohasem
Télik meg, és sohasem fogy el,
Tömegvonzása
Az akvárium árapálya.
A rózsásfarkú betta
Kinyílik a vízben.
Lehet virágszirmokkal
Is úszni, erre ő a példa.

A koronás betta
Ariadné miniatűr
Koronája az égről –
Mélyégobjektum
Pár ujjnyi vízben.

3.

Az újszülött sziámi harcoshalak
Ide-oda lifteznek a habfészek
Buborékgyöngyei, és az akvárium
Alja között, mint a természet törvényeire
Fittyet hányó, nagyítóval látható,
Színtelen esőcseppek.

A hímnek már nem kell
Egyenként visszavinnie őket
A fészekbe, mint régen, ha kiestek,
És egymaguk képtelenek voltak
Visszajutni. Ivadékgondozó
Ösztönei lassan eleresztik,
Most már elég, ha csak
Úszkál az eleven, víz alatti
Esőben.

4.

Az akváriumban buborékvárat
Épít a magányos harcoshal,
Foglyul ejti az éltető levegőt,
De hiába reménykedik –
A buborékokban csak önmaga
Magányát látja megsokszorozva.

Bár könyveket és számos cikket is írt – mindenekelőtt tanár volt, pedagógus. Életműve ezer és ezer kisebbségi létbe nyomorított magyar diák tudásában, erkölcsi helyállásában élt és él tovább, mert hivatása ellenére nem a szavak, hanem a példaadó tettek, a konok kitartás embere volt.

Száz éve, a végzetes első világháború kitörésének évében született, a Trianon előtti magyar határokon is kívül, és alig egy éve fejezte be hosszú, küzdelmes földi pályáját. Megilletődve idézem fel első magyartanárom és osztályfőnököm, Sántha Alajos emlékét.

Nemzetének napszámosa

HUDY ÁRPÁD tárcája

A bukovinai Istensegítsen született 1914-ben. 1930–35 között a Gyulafehérvári Hittudományi Akadémia, 1936–39 között a Kolozsvári Ferdinánd Király Egyetem hallgatója. 1940-től a Csíksomlyói Tanítóképző Intézet tanára 1948-ig, amikor a román kommunista hatóságok – oly sok más magyar egyházi iskolával együtt – megszüntetik a székelység e kulcsfontosságú intézményét. Ekkor kerül (talán kényszerkihelyezéssel?) Aradra, ahol előbb középiskolában, majd elemi osztályokban tanít magyart, németet, orosz. 1974-ben megy nyugdíjba, 1988-ban Magyarországra települ át, testvéreihez.

„Egy bukovinai székely írástudó: Sántha Alajos” című írásában Fábíán Margit többek között így emlékezik meg róla a Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének honlapján (<http://www.bukovina.hu/2013/04/egy-bukovinai-szekely-irastudo-santha-ala...>):

„Tizenhárman voltak testvérek, ebből tízen élték meg a felnőttkort. Tizennyolc hold (9 fálcsa) földön gazdálkodtak, ez Bukovinában jómódnak számított, de a sok gyermek között felosztva mégis

kevésnek bizonyult. Ezért a szülők taníttatták a fiúkat. A legkisebbet és a legnagyobbat felsőbb iskolába küldték, a többi valamilyen mesterséget tanult. A legnagyobb, Sántha Pál pap lett, a budapesti egyetem hittudományi karán végezte tanulmányait. 1923-tól 1962-ig Kanada Stockholm nevű városában az ott élő magyarok között lelkipásztorkodott. Templomépítő és közösségformáló tevékenységére ma is nagy elismeréssel emlékeznek Kanadában. (...)

Már diákkorában érdekelte népe, a Bukovinában élő kis magyar népcsoport története. Kisebb tanulmányai már 1936-tól megjelentek a különböző erdélyi újságokban, így a Paál Árpád által szerkesztett Magyar Lapokban, a Katolikus Világban és a Székelyudvarhelyen megjelenő Székelységben. Elsőként mutatta be Cacicát /Kácsika/, a bukovinai katolikusok és a bukovinai székelyek nagy hírű búcsújáró helyét. Két cikkében írt Mártonffi Mórról, a bukovinai székelyek első papjáról, akinek elévülhetetlen érdemei voltak a székelyek letelepítésében. (...)

A 19. század elejétől olvashatunk hosszabb-rövidebb beszámolókat a Bukovinában élő székelyekről. (...) Az első könyvet, amely átfogó, részletes képet ad a népcsoport 165 éves történetéről, Sántha Alajos írta 1942-ben, Bukovinai magyarok címen. Könyvének anyagát a kolozsvári és a csernoviczi egyetem könyvtárában gyűjtötte össze. 118 nyomtatásban megjelent tanulmányt, 11 kéziratot és 16 adatközlő szóbeli elbeszélését használta fel könyve megírásához. Ez is mutatja, milyen alapos munkát végzett. Ő az első, aki a csernoviczi egyetem könyvtárában lévő német nyelvű forrásokat felkutatta, és könyvében felhasználta. De felhasznált minden tudósítást, beszámolót, levelet, tanulmányt, riportot, amit a bukovinai magyarokról írtak valaha, vagy a történelmükkel kapcsolatba hozható. Tanulmányozta még Bukovinában a plébániákon fellelhető anyakönyveket, és a papok által írt különféle feljegyzéseket.”

Azt már egyik tanítványától és későbbi tanárkollégájától, kedves matematika- és fizikatanárnőmtől, Hallay Ilonától tudtam meg, hogy anyaországi áttelepülése után két könyvet is írt könyvtári kutatásai alapján kanadai bátyja ázsiai missziós útjairól. Ázsiai utak! Hiszen Sántha tanár úr adta kezembe hetedikés koromban külön, személyre szóló házi olvasmányként – az aradi születésű – Korda István A nagy út című, kitűnő életrajzi regé-

nyét Kőrösi Csoma Sándorról. Mennyire hasonlított nagy székeley elődjére nemcsak külsejében, de jellemében, modorában is!

Magam előtt látom szikár, aszkétikus alakját, amint a két tanóra közti szünetben óriási, kimért léptekkel halad lefelé a Kossuth utcán, az Aradi 5-ös Számú Általános Iskola patinás főépületétől a szomszédos Kórház utcai melléképületig. Hosszú, szegényes kabátjának szárnyai lengve követik, kezében kopott, mindig tömött bőr aktatáskája, hóna alatt a fél asztallapnyi osztálykönyv. Amint befordul a sarkon, osztályunk megfigyelői az egykori villa súlyos kapuja mögül bezsibonganak a tanterembe: Jön!

Magyaróráin mindent apróra tudni kellett: nyelvtani szabályokat, ragozásokat, helyesírást, életrajzokat, irodalmi meghatározásokat, a hexameter verslábait, a számtalan felmondandó népballadát, elbeszélő és lírai költeményt. Kisdíákként nem tudhattam, később tudatosult bennem, hogy nem elemi iskolai szinten, hanem legalább „középiskolás fokon” tanított. De még az egyetemen is sokszor hasznát vettem mindannak, amit alapos óráin megjegyeztem. Bár szigorú volt, sokszor egyenesen mord, még a rossz tanulók sem utálták. Tiszteltük, és büszkék voltunk rá, hogy ő tanárunk – de titokzatos zárkózottsága ennél közelebb senkit sem engedett hozzá. Pap volt azelőtt, hallottam egyszer, talán anyámtól. Meg azt is tudtuk, már csak beszéde alapján is, hogy nem tősgyökeres aradi. Kuncogtunk, amikor azt mondta: „Idefigyelj, te leánka!” „Tedd be az ablakot!” – szólt oda valamelyikünkhöz, és mi értetlenül néztünk össze. Némi tanácsstalanság után a megszólított kiment, és tétovázva becsukta az ablakot.

Klasszikus osztályfőnöki órákat tartott, ógörög és római példázatokkal, erkölcsi tanulságokkal, illemtannal. Vallásról, hitről vagy kisebbségi gondjainkról elvéteve sem ejtett szót – de az akkor kötelező világnézet bármiféle propagálásától is hűvösen tartózkodott. Viszont minden év végén betanult az osztály egy színdarabot, hetekig próbáltuk órák után a Ludas Matyit vagy A kolozsvári bírót. Sántha tanár úr magyar népdalokat épített be a szövegekbe, ismeretlen, szép dallamokat és szövegeket tanított meg nekünk, nagyvárosi gyerekeknek. (Mondanom sem kell, hogy énekórán ezeknek hírét sem hallottuk, hallhattuk.)

látható, ha félrevezető román feliratokkal is – vagy az újaradi temetőbe, hogy megmutassa nekünk a világ legöregebb huszárának sírhelyét. (Skultéty László akkor még ott aludta örök álmát, nem is sejtván, hogy hamvai egy szép napon „szárnyra kelnek” a szlovák légierő gépén, és ő egy másik, korábban nem is létezett hadsereg vitéz katonaőseként kezd új életet.) Osztálykirándulásaink Nagyszalontára, Arany János szülőhelyére vezettek, vagy Arad-Hegyalja nevezetes helyeire: Világosra, Solymosra, Lippára. Mi ilyenkor sportosan öltöztünk, hátizsákot vittünk, ő szokott ruhájában, cipőjében és elmaradhatatlan akatáskájával rőtta velünk a hegyet-völgyet fáradhatatlanul.

És ilyenkor nevetett is velünk, felszabadultan hallgatta diáktrefáinkat. A Kárpátok szelíd nyugati nyúlványai talán eszébe juttatták távoli szülőföldjét, ifjúkorának erdélyi helyszíneit. Amikor pedig a híres búcsújáróhely, a ma már alig emlegetett Máriaradna temploma mellett haladtunk el, bizonyára elmondott magában egy-két imádságot, és bukovinai népének Máriakegyhelyére, Kácsikára gondolt.

ISTEN VELED, NYAKORJÁN!

MÁNYOKI ENDRE tárcája

Láttam egy zsiráfot meghalni – mondja Mauyori a táboroknak, aki az utazókalickában randalírozik. Nagy ügy, folytatja az atomredaktor, láttunk már különb skandalumokat is. A madárház lassabban készül, mint ahogy azt Mek Artúr, a kecskepapagáj méltányolni tudná. Mauyori nem siet; az emeletes drótpalota örök időkre szolgál. Miként a gondolat építménye – a kombinált fogó levágja a huzalvégeket.

Kettős a lelkünk itt is, mint minden másban. A boltokba, drága marsall úr, már be se lehet lépni, annyi az akvarista, terrarista meg kutyamacska-könyv. Halomban állnak a bejáratnál.

Rákoppint Pötyi, a pubertás kandúr orrára: Ne is ábrádozzál!

Engem elborzaszt a hideg szeretet, ókumlálja a huzalokat Mauyori. Giccs, önimádat, tét nélküli áldozatvállalás – ragacsos massa. Azért kenjük az ábrázatunkra, hogy az érzéketlenségünket eltakarjuk.

Artúr felüvölt. Rikácsol, mintha a csórét vágják. Értem, mondja az atomredator. Akkor inkább mesélek.

Anyámnak is volt egy papagája, a Gyuri. Kék volt és szürke, s egyébként sem tűnt ki semmiféle különös adottsággal. Beszélni is csak ennyit tudott: „Gyurika vagyok! Puszikát Gyurikának!” Ki-bejárt a kalitka ajtaján, és telekakálta a konyhát. Futkározott a tányér szélén, belekóstolt a kajába, meg-megcsipkedte a füllünket, mikor fejen-vállon mászkálni támadt kedve.

Meghalt apám, és Gyuri sokáig kereste. Pedig az öreg nem szívelte igazán; hozzávágta a törlórongyot, meg-megkergette a

palacsintasütővel. Ám ő ezt játéknak fogta föl. Amikor üres maradt apám széke, a papagáj megváltozott. Egyre zaklatottabban röpdösött, s olyanra vetemedett, amire eladdig soha: birtokba vette az egész lakást. A fotelok alatt rohangált fejveszetten, apám ágyán ugrált, akár egy hisztérikus veréb – és többé nem beszélt, csak rikácsolt.

Aztán anyám is kezdett készülődni apám után. Nem úgy, ahogyan mesélni szokták: föl a büdöslukhoz; nem rakosgatta a férje zoknijait napszámra, nem olvasgatta a régi leveleket; marakodtak eleget ahhoz, hogysem efféle praktikákkal próbálta volna a hiányát kicselezni. Egyszerűen elfogyott a teste, tűnt ki a világból. Gyuri hajcihője már idegesítette. Ha a vállára szállt a madár, elhessegette, vagy egyszerűen lesöpörte. Enni-inni még adott neki, de már nem beszélt hozzá. Végül a rácsot is rázárta. Gubbasztott anyám a szűk konyhában, és fáj a gyomra, a hasa, a feje. Száradt a bőre az eleven csontvázra.

Mauyori összepasszintja a ketreceket.

Kuksolt Gyuri is a drótodúban, hang se jött ki a torkán. Hogy neki mije fáj, nem tudom. Fázósan kucorgott, remegett minden tolla, és a folyvást lehunyt pillái mögül csak néha-néha lesett ki riadtan. Nem értett semmit, így hiszem. S elképzelem, miféle álmok villogtak sisteregve gyűszűnél is szűkösebb agyában: volt röpték emléke a konyha végtelenjében, vad vágta gőzölgő tányérok karimáján, hajtincsek és renegát szőrszálak – ha persze tudta volna, mi az a konyha, tányér, karima, hajtincs.

Mauyori emelgeti a madárpalotát. Artúr a pótkalitka aljáról figyel, némán.

„Nézd már, mit csinál ez a madár!” – anyám hangja csuklott a telefonban. Mentem, ahogy mehettem, végig az úton rémületben: talán csak nem haldoklik az a papagáj?

Anyám nevetett, folyt a könnye. Gyurika parádézott. Fölborzolta a tollát, s akár egy ripacszkodó vigéc, kidüllesztette parányi mellkasát: „*Gyurika vagyok!*” – szaltó. „*Puszikát Gyurikának!*” – szaltó. Mit szaltó – hátraszaltó! Mellet ki, hasat be, s minden vezényszó után egy tökéletes ugrás.

Anyám még másfél évig élt. A papagáj mindvégig szórakoztatta, és anyám sosem unta meg a mutatványt. Igaz, Gyurika se volt toladó. Ha anyám aludt, ő is szendergett, s ha ébren volt is, nem parázott szüntelen. Anyám újra kinyitotta a kalitka ajtaját, de a madár többé nem röpköd ki belőle; nagy ritkán kimászott a tetejére, s halkan, jókedvűen fecsegett a maga nyelvén. Tornázni csak akkor kezdett, ha túl nagy csönd ült a konyhára. Ilyenkor fölarsant a Gyurika vagyok, puszika Gyurikának, és elkezdődött a műsor. S véget is ért az első nyugtató, csöndes szóra.

Láttam azt a nyakorjánt meghalni, tábornok úr! Mondhatná, piha! Mauyori helyére rakja a létrát. Már csak az ágakat kell méretre darabolnia. Láttam porzsólt disznót rohanni, halat víz tetején lebegni, tengeri malacot szomjan halni, galambot kerék alatt összeroppanni. És láttam vadászatot is, tévében.

Ezt a zsiráfot is egy vadász lőtte le. Nagy ügy. Hasznos dolog a vadászat, nélküle aligha maradhatna egyensúlyban az ökoszisztéma. Így mondják, ugye, parancsnokom? Fölborítottuk a természet rendjét, s most magunknak kell balaszban tartanunk. Vadgazdálkodás, ez a neve. Az én zsiráfomat ráadásul Afrikában terítette le a vadgazdász, az ő ökomicsodájukért meg, nemdebar, fájjon az ő fejük!

S hogy az zsiráf vadász magyar ember volt, valahonnan a Hortobágy pereméről? – éppenséggel örülhetnék is neki, hogy nem tűzokra feni a fogát. Szarvast, őzet, fácánt nyilván lőtt már elég, bele is unt: a magyar erdők úgy hevernek lábai előtt, ahogy a villáját övező birtok fekszik a fűnyíró alá. Elmegy hát a vadász Afrikába, s helyesen teszi: legalább hagy helyet itthon a német vadásznak. Így kerek a világ. Körbevadásszák.

Mauyori földre teszi a papagájpapotát, s gyönyörködik. Emeletes. Lent az etető, fönt az itató. Közte a létra.

Csakhogy ez a zsiráf négyszer halt meg, tábornokom. Meglőtték messziről, s eltalálták: pont a nyakán, ahogy illik. Lezuhant a tonnás nyakorján, de fölállt s elszaladt. Mindhiába, mert a Hortobágy hőse utolérte, s nyakon lőtte megint. Akkor ő hosszabb időre elfeküdt. Kicsiny fejének burkában, úgy képezem, mon général, képek villogtak: nagy futások emléke a szabad szavan-

nán... S úgy hallotta, hívják. Erőt vett hatalmas testén, kászálódott, pálcika lábai remegtek, mint mikor először állt föl ezen a világon, és elindult. Most már nem jutott messzire. Fejbe kéne lőni – ez volt a buborékba írva, Istenemre! Ámde mivé lesz akkor a prima koponya? – a buborékban nagy asztal mutatkozott, rajta hamutartó... Fegyvert cserélt, s fél méterről nyakon lőtte ismét a vadász. Rugdalt a zsiráf, mint az anyja hasában, ömlött a vére, mégsem tudott meghalni. Akkor lukadt ki a hamutartó...

Mek Artúr, a kecskepapagáj, belakja új otthonát. Jön-megy le-föl, s a szárnyát próbálgatja. Lent csipeget, fönt iszogat. És szünet nélkül dudál. Nem ér rá mással foglalkozni. Ügyet se vet a gazdájára.

Mauyori Euobe, özépeletai atomredaktor fél szemmel a kommenteket nézi. Nem szokása, mégsem bír elszakadni. „Szerezz egy T50-est, nekem bevált, 90 méterig halál pontos. Kicsit húzós a kétszáz rongy, de nem bénázol ennyit.” „Mennyé az állatkertbe, tellvilmos, akkó nem menekül!” „Fejgéppel videóztál? Azért remeg. Van már mellkasra rögzítés is, ajánlom.” „Videocutterről még nem hallottál? Kezdjél gyakorolni, kiszűrhetnéd az alapzajt.” „Sehol nem vagy ezzel a négy skulóval, ember! Nekem volt egy kilences szériám. Igaz, gepárdra. Visszont hárman lőttük. Szar se maradt belőle.” „A ZS4-ben van egy olyan opció, hogy a textbubleba be tudsz konvertálni hangot. Király lenne hallani, ahogy filózol a headshoton.” „Vadász szafarik Namíbiában! Exkluzív ajánlat! Sakál 35 €; Nagy kudu 900 €; Oryx 450 €; Pávián 50 €; Vörös tehénantilop 450 €; Varacskos disznó 300 €; Jávorantilop 1450 €; Fehérfarkú gnú 950 €; Burchel zebra 900 €; Strucc 350 €; Zsiráf 1600 €...” „Sehol se vagy a 750 lójkkal, spori! Nekem egy négy lövéses antiloppal már a múlt héten megvolt a kétezer. Tény, hogy volt operatőröm.”

Isten veled, nyakorján! Isten velünk.

HÁSZ-FEHÉR KATALIN irodalomtörténésszel beszélgettünk a hamarosan megjelenő Arany János-széljegyzetekről, a magyar szakos képzésről, gróf Gyulay Lajosról és a halott szerzők magánéletének határaitól.

„Vannak-e a holtaknak személyiségjogai?”

Egyetem, irodalom és történet

Több mint másfél évtizede tanítasz a Szegedi Tudományegyetemen, ahol a 18–19. századi magyar irodalommal ismerteted meg a hallgatókat. Belőlük később tanár, kutató, szerkesztő, író, költő és egyéb humán értelmiségi lesz. Hogyan változott a hallgatók felkészültsége, motivációja az elmúlt tíz évben?

Szegeden a magyar szakon, az irodalom terén is évtizedekre visszamenően közismerten minőségi oktatás zajlott. 2006-ban azonban országosan bevezették a kétszintű képzést. Különválasztották a tanári szakot, a bölcsész magyarosok számára pedig a hároméves alapszakot (BA-t), majd 2008-ban a kétéves mesterszakot (MA) hozták létre. Az alapszakos hallgatók a 3. év után diplomát szereznek, és a mesterképzést vagy nálunk folytatják, vagy másutt, vagy sehol, hiszen a mesterszakok létszáma korlátozott. Ilyen körülmények között már önmagában is nehéz biztosítani az egyetemi képzés folytonosságát, tovább bonyolította azonban a helyzetet a másodszakok, szakirányok és speciális képzések átláthatatlan rendszere. Elég csak a bölcsészkarok szakirány-kínálatára tekinteni, látható, hogy magyar szakon például húsznál több képzési forma található a BA-n, a mesterfokon pedig, az átlagban összesen 15–20 hallgató 10 szakirányra oszlik szét. A szakirányok és specializációk felszaporodása azt eredményezte, hogy míg régebben egyetlen általános magyar szakos diploma a legkülönbözőbb foglalkozások számára megfelelő volt, ma már szinte minden munkaterületre (irodalmi

szerkesztő, ügyvitel, segédkönyvtáros, vizuális kultúratudós, filmteoretikus, nyomtatott újság írója, digitális újság írója stb.) külön, csaknem egyénileg képezzük a hallgatót. Ezt a rendszert nem az egyetemek alakították ki, a beindítás előtt részletekig kidolgozva érkezett az akkori minisztériumoktól a tervezet.

Mindennek ellenére azt kell mondanom, soha ilyen jó helyzetben nem volt az irodalomoktatás, mint éppen az utóbbi években. Akik most magyar szakra jönnek, azok szenvedélyesen szeretik az irodalmat. Nem ártott nekik az sem, hogy a középfokú oktatás során a bulvármédia szövegein kellett értelmezni tanulniuk. Érett, tanulni tudó és akaró fiatalokkal találkoztam az elmúlt években, az irodalom és a nyelv szinte minden területe iránt érdeklődnek, klasszikusokat és moderneket, hazaiakat és külföldieket egyaránt olvasnak, sokan közülük publikálnak is. Mesterfokon, ahol kevesebb a hallgató, szembetűnőbb ez a jelenség, de az alapképzésben is azt látom: érezhetően növekedett az érdeklődés az írott irodalom, ezen belül kifejezetten a szépirodalom iránt. A digitális korszakról szóló jóslatoknak tehát éppen az ellenkezője történik, és remélem, tendenciáról van szó, nem csupán néhány kiváló évfolyamról. Mindenesetre aki magyar szakra akar jönni, az most különösen jó társaságba kerül, a diplomázottak pedig minden segítséget megérdemelnek és tőlünk telhetően meg is kapnak.

Az irodalomtörténet és az irodalomtörténészek megítélését ma nagyban befolyásolja Nyáry Krisztián tevékenysége és az Így szerettek ők két kötetében megjelenő szemlélet. Sokaknak ő jelenti az Irodalomtörténészt. Milyen a viszonyod ehhez a jelenséghez?

Az irodalomtörténetnek többféle területe van, de valamennyi közül a legkevésbé látványos, és a világ egyik leglassúbb, legtöbb önfegyelmet, türelmet igénylő tevékenysége az alapkutatásokat végző filológia. Évekig, sőt évtizedekig tarthat egy-egy esemény, szöveg vagy szövegcsoport rekonstruálása, és még akkor sem bizonyos, hogy lezárhatóvá válik egy kérdés. Majd kétszáz éve nem jut dűlőre például a szakma a Bánk bán keletkezésének ügyében, nem tudjuk, hová tűnt Kármán József Pest és Losonc között félúton, hol lehet az a Kölcsey-levélcsonló, melyet Szemere Pál felejtett egy pesti fiákerben és talán azóta is ott kereng az utcákon, de sok más rejtély is van az irodalomban, elég csak Petőfi halálának a körülményeire gondolnunk, vagy arra a talányra, mikor és ho-

gyan keletkezett A walesi bárdok. Az irodalomtörténészek nem azért nem adnak választ bizonyos kérdésekre, mert nem akarnak, vagy nem érdekli őket az eset, vagy ne tudnák saját fantáziájukból kitölteni a hézagokat, hanem mert a feltárható adatok alapján nem adható megnyugtató válasz. Ezekbe a „résekbe” olykor belép egy-egy olyan személy, aki azt hiszi, egyetlen éjszaka alatt meg fogja oldani a rejtélyeket. A kazánkirály Petőfi-leletére és a barguzini női csontváz esetére mindenki emlékszik még.

Nyáry Krisztián, akinek interjúnyilatkozata szerint volt „irodalomtörténész korszaka”, sőt tanított is irodalomtörténetet a pécsi egyetemen, nyilván tisztában van a szakmaiság alapkövetelményeivel. Most mégis arra vállalkozott, hogy irodalomtörténeti szereplők magánéletének felderíthetetlen, dokumentálatlan mozzanatait a saját fantáziájával töltsse ki. Bármilyen érdekes történeteket gyárt is, szövegei nem egy esetben megtévesztők. A legkirívóbb esetet, a Kölcsey-történetet emliteném példaként. Ha ugyanis igaz, amit mond magáról, hogy főként a 19. századot, illetve a felvilágosodás korát tanította, akkor tudnia kell egy-két dolgot erről a korszakról, de azért emlékeztethetjük rá.

A szentimentális próza legnagyobb hatású hazai meghonosítója Kazinczy Ferenc volt. 1789-ben jelent meg tőle egy német Werther-utánzat magyarítása, a Bácsmegyeynek öszveszedett levelei, melyben megalkotja a lovagi férfieszmény ellentétét, az érzékeny férfi új ideálját. Bácsmegyey a barátjának, Marosynak címzett levelekben számol be szerelmi bánatáról, lelkiállapotáról, s Kazinczy itt teremti meg azt az érzékeny nyelvhasználatot, mely valóságos divatot indított el a korszakban. De még mielőtt a regényt olvasta volna, Pálóczi Horváth Ádám például már a következő verset írja Kazinczynak: „Ébredj Lelkem! és hord elő éjszakai álmodat, [...] Most mindjárt – egy Óra alatt meg látod Kazinczidat, Csoportosan ajakára ragghatd csókjaidat.” (Kedves tsalattatás). Hasonló idézeteket százával sorolhatnánk azután Kazinczy ifjú tanítványainak szövegeiből. Maga Kazinczy is számos esetben fogalmaz hasonlóképpen.

Hogy csupán divatról, nyelvhasználatról van szó, egy érdekes példa igazolja. Az 1810-es évektől, amikor a Kazinczyhoz tartozó társaságból többen a görög kultúra felé fordulnak, foglalkoztatja őket az olvasmányokban előforduló férfiszerelem kérdése is. 1811-ben Berzsenyi – naivan – még rá is kérdez Kazinczynál:

„Mi lehet az a platói szerelem? Mi az a Knabenliebe [fiúszerelem]? Plató valami isteni lelkesedésnek 's tökéletesedésnek nevezi. Plutarch politikai intézetnek tartja, 's például adja Pelopidasz seregét, Montagne a' szokásnak tulajdonítja. Igenis! De mi okozhat ily szokást? Montesquieu az Asszonyi nem elzáratásából és a' climából származtatja. De minálunk mind ezen okok nincsenek. Honnét vagyon tehát minálunk?”

Kazinczy eléggé durván hárítja el a kérdést, nem is idézem végig, csak az elejét: „... undorodom csak a gondolatjától is a' paederastiának 's hijába magyarázza azt nékem Montesquieu, 's az Adrianusz Császár 's II. Friedrich példája...”

Nyelv és tény adott esetben tehát élesen elválhat egymástól. Nyáry Krisztiánnak PR-szakemberként és irodalomtörténészként ismernie kell a nyelv erejét, bár az ő esetében a kétféle terület nyelvhasználata ki is zárja egymást: a reklám műfaja a harsányságot követeli meg, az irodalom területe a nyelvi és emberi érzékenységet, árnyalt gondolkodást és fogalmazást. Ha azt mondjuk például valakire, hogy „üzletember”, az feltehetően nem lesz azonos a szó szinonimáival: kereskedő, kalmár, házaló, csencselő, svercer (Délvidéken az illegális és hamis áru terjesztője), netán ócskás. Míg egyik kifejezés dicséretként hangozhat el, más kifejezés, noha ugyanazt jelenti, személyiségsértő is lehet. S ha itt tartunk, felmerül a kérdés: vannak-e a holtaknak személyiségjogai?

Nyáry Krisztiánnak immáron a Wikipédia szócikkeibe is bekeült, Édenhotel-történetekké szlengesített, üzletiesített meséit és Kölcsey-történetét azért tartom különösen károsnak, mert olyan területre viszi át a beszédet, ahol a Himnusz szerzőjét a másság kérdésének ideológiai és bulvárváltozatába vezeti be. Ha valaki kizárólag szakmai szemszögből óhajtja felhívni a figyelmet arra, hogy Nyáry Krisztián elhamarkodottan, a Kölcsey-kritikai kiadás szakembereit megkerülve, tények nélkül, a korszak ismeretének hiányában írta meg a maga verzióját, az óhatatlanul abba a helyzetbe kerül, hogy egy rendkívül érzékeny kérdést érintsen.

Lehetséges, hogy Nyáry Krisztián valóban „csak” szórakoztatni akar, kérdés azonban, kik azok, akiket ez szórakoztat. Mona Lisának sokan rajzoltak szórakozásból bajuszt, de tudtommal senkinek sem jutott eszébe valódi da Vinci-képként áruolni a bajszos Mona Lisát. Ha történetesen valaki mégis megvenné azt az

eredeti kép áráért, az magára vessen.

A könyve iránti nagy érdeklődés mindamellettt jelzés értékű, hatalmas igényt fejez ki az irodalom könnyedebb, népszerűbb tanítására, az ismeretek szórakoztatóbb előadására. Az infotainment műfaja azonban nagyon messze áll Nyáry Krisztián könyvétől. Alapkövetelménye benne van a nevében is: a szó az information (információ) és entertainment (szórakoztatás) összetételéből áll, mindkettő egyformán fontos. És vannak nálunk is minőségi műsorok: a Lyukas óra, vagy a Duna TV által készített irodalmi portrék igen magas színvonalúak. Terjeszteni kellene őket.

Manapság egyre divatosabb számonkérési mód a társadalmi haszon felől megközelíteni egy-egy foglalkozást. Mikor és hogyan végez hasznos munkát egy kutató bölcész?

A kutatómunka haszna leginkább újabb kérdéseken keresztül vizsgálható meg: honnan tudjuk, hogy Petőfi összes művei közé mely szövegek tartoznak? Minek köszönhető, hogy ma ismerjük a Toldit, a János vitézt, a Himnuszt, hogy vannak kódexeink, hogy nem enyészett el teljes egészében a régi magyar irodalom? Ami ma természetesnek tűnik: hogy odasétálunk a polchoz, leemeljük Pázmány, Zrínyi, Arany, Jókai, Petőfi, Babits és mások műveit, egyáltalán nem lenne magától értetődő gesztus, ha nem működtek volna generációkon keresztül a kutatók. Az irodalmi alapkutatás egyik fontos célja és terméke: a kritikai (hiteles szövegű, jegyzetelt) kiadás alapjául szolgál a népszerű kiadásoknak, tankönyveknek, szövegértelmezéseknek, és jó esetben a tudománynépszerűsítés is támaszkodik rájuk. A kritikai kiadás közvetít korszakok és kultúrák között, a rá épülő értelmezések pedig magyarázzák, hozzáférhetővé teszik a mai olvasó számára a szövegeket.

Arany János és gróf Gyulay Lajos nyomában

Több mint egy évtizede foglalkozol Arany János legkülönbözőbb kiadványokba írt széljegyzeteinek kritikai (tudományos igénnyel megjegyzetelt) kiadásával. Miért tartod fontosnak ezt a munkát? Tudnál példákat mondani, miként árnyalhatja a szerzőről és műveiről kialakult képet ez a kutatás?

zeumba került Arany Juliska egykori könyvtára. Arany László akkor nem sejtette, hogy ily módon mentette meg atyja könyvtárának töredékét. Amikor 1898-ban ő is elhunyt, özvegyét, Szalay Gizellát a húsz évvel fiatalabb Voinovich Géza vette nőül, így birtokába jutott Arany teljes hagyatékának, ez pedig Budapest bombázásakor a Ménesi úti villájukkal együtt majdnem teljes egészében megsemmisült. Itt lelte halálát Szalay Gizella is.

A nagyszalontai anyagról kezdettől fogva tudta az irodalomtörténet, hogy széljegyzeteket tartalmaz, azonban soha nem készült róla sem katalógus, sem rendszeres szövegkiadás. Az érdekesebbnek vélt bejegyzésekből (verskezdeményekből, fogalmazványokból stb.) publikáltak csupán kisebb töredékeket. Amikor az 1990-es évek közepén újraindult az Arany-kritikai kiadás, Szörényi László és Korompay H. János a széljegyzetek publikálását is tervbe vette, így kaptam meg a feladatot. Hosszú és bonyolult történet, hogyan derült ki egyáltalán, hogy mi mindent tartalmaz az Arany-könyvtár, miért kellett újrafojtózni a teljes állományt, milyen akadályokon, buktatókon át sikerült végre feldolgozható anyag birtokába jutni. Most készült el az első kötet, és még három további kötet várható, feltehetően gyorsabban, mint az első, hiszen már „csak” a feldolgozás van hátra.

Arany sokat jegyzetelt, de ezek nem mindig szöveges bejegyzések, néha csak jelek, jelzések, aláhúzások, margóra írt szavak, emlékeztető jellegű kifejezések. Feltünteti a nyelvhelyességi hibákat, kommentárt fűz a szöveg tartalmához, szövegpárhuzamokat jelöl, nyomdai utasításokat ír be (pl. akadémiai kiadványokban), de olykor vitázik a szerzővel, minősíti az olvasottakat, vagy korábbi olvasmányaira hivatkozik. A Szépirodalmi Figyelő című lapjába írt bírálatokhoz többször is elolvasta a köteteket, rendszerezte, iskolai módon osztályozta a verseket. Bőven vannak azonban olyan bejegyzések, melyek Arany életművére nézve jelentenek újdonságot. Kideríthetővé vált például, honnan származnak a Koszorú című lapjának külföldi cikkei – mintegy 700 átvételt lehetett ily módon beazonosítani –, ezt tartalmazza a széljegyzetek első kötete; érdekes adatok kerültek elő a walesi bárdok közlésének (s így keletkezésének) körülményeiről; az egyik német nyelvű folyóiratból egy ismeretlen verskézirat is kihullott; láthatóvá, jellemezhetővé váltak Arany olvasási szokásai; itt vannak napi feljegyzései, és még nagyon sok más érdekesség. Lényegesen nem befolyásolják e jegyzetek az Aranyról kialakult képünket, de több filológiai pontosítást lehet majd elvégezni az eddig ismeretes életművön.

Hogyan fog kinézni az Arany-széljegyzetek kiadása? Hiszen érdemes a jegyzeteket a főszöveggel együtt közölni, akkor kapunk teljes képet, hogy mihez készült a kommentár...

A széljegyzetek kiadásának a 20. században kialakult egy nemzetközi gyakorlata. Lenin margináliáinak kiadása után 1965-ben Blake széljegyzeteit Harold Bloom rendezte sajtó alá, s ennek két újabb kiadása is van már, a legújabb 2008-ból. 1980-ban készült el Coleridge széljegyzeteinek öt kötetes kiadása. 1979-től, a Voltaire Foundation és Natalia Elaguina irányításával zajlik a szentpétervári Voltaire-könyvtár széljegyzeteinek feldolgozása. 2002-ben Messinában volt európai konferencia a széljegyzetekről, s adtak ki belőle két vastos, többnyelvű kötetet. E kiadványokat magam is tanulmányoztam, és segítségükkel alakítottam ki az Arany-kiadás struktúráját. Teljes közlés az anyag mennyisége miatt nem lehetséges, de akkora szövegrész mindig ott áll a jegyzet mellett, hogy a kettő közötti viszony érthetővé váljon.

Manapság egyre több gróf kér helyet magának az irodalomtörténetben. Elég csak gróf Bánffy Miklóstra gondolnunk, akinek műveit most jelenteti meg a Helikon Kiadó. Szegeden irányításoddal egy kutatócsoport működött, amely gróf Gyulay Lajos hagyatékát gondozta, és néhány kötetet megjelentetett a naplóból. Miért váltak fontossá a 21. század elején az erdélyi gróf írásai?

A magyar szellemi életet az is jellemzi, hogy bizonyos eseményeket, áramlatokat, személyeket vagy csoportokat teljes egészében ki tud iktatni az emlékezetből. A 20. században egy olyan réteg kultúráját sikerült nyomtalanul eltüntetni, amely évszázadokra visszamenően a magyar(országi) kultúra alkotója, hordozója, pártfogója volt. A hazai arisztokrácia és középnemesség gazdag szellemi és tárgyi világából, művészeti, iparművészeti értékeiből mára szinte semmi nem maradt fenn – úgy eltűnt (vajon hová?), mintha soha nem is lett volna; a legendáik, történeteik elfelejtődtek, a kastélyaik omladoznak, emlékezetük is alig él, s ami él belőlük, azt jócskán átszínezte a századvég dzsentrí-szemlélete és a marxista osztályellenség-fogalom. Úgy vélem azonban, hogy akárcsak a korábbi századoknak, úgy a 19. század kutatásának, s ezen belül az irodalomtörténetnek is hiányzó paradigmája a nemesség életmódja.

Gyulay Lajos az egyik legrégebbi és legismertebb erdélyi arisztokrata család tagja volt; anyjának ifjú korában Kazinczy udvarolt, náluk volt nevelő Döbrentei Gábor; unokafivére az orientalista akadémikus, Kuun László, unokahúga az író, költő, Wass Ottilia volt, s a család egyik mellékágából származott Wass Albert. A még gyermek Lajos mintegy tíz évesen kezdett naplót vezetni, és csaknem hatvan évig, haláláig írta napi feljegyzéseit. Világviszonylatban is páratlan dokumentáció, mely épségben fennmaradt, és hatalmas mennyiségű adatot tartalmaz éppen az erdélyi és magyarországi arisztokrácia mindennapjaira vonatkozóan. Az irodalomtörténet és a történettudomány régóta tud a naplóról, azonban mivel Gyulay Lajos a politikától is visszavonultan élt, csak a kortörténeti események szemszögéből érdekesebb részek, például az 1848-as naplói kerültek a nyilvánosság elé. De nem kevésbé érdekesek külföldi utazásai, napi életének tárgyi és társasági körülményei, olvasmányai, melyekről részletesen beszámol. Külön játéka volt a naplóköteteit egységes nagy szerkezetbe olvasztani, ennek köszönhetően olyan az egész, mintha egy monumentális irodalmi alkotáson dolgozott volna egész életében.

A tanszékünk (a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Klasszikus Magyar Irodalom Tanszéke – a szerk.) abban a szerencsés helyzetben volt néhány éve, hogy egy munkacsoport alakulhatott, és OTKA-támogatással megkezdhette a naplók kiadását. A körülmények változása miatt a munka most szünetel, de remélem, újjászervezett csoporttal egyszer folytatódni fog.

Aktívan követed a kortárs irodalmi életet is. Annak idején a Kazinczy Ferenc korabeli kanonizációs folyamatokról írtál. Ma ki és mi befolyásolja egy szöveg kanonizációját?

Akit a kánon természetrajza érdekel, annak valóban Kazinczyt kell tanulmányoznia. Olyan gazdag eszköztárral rendelkezett irodalmi ízlésének érvényesítésére, hogy felsorolni is hosszadalmas lenne. Hosszú viták során ő honosította meg nálunk az irodalmi kritikát, kísérletezett a gúnyepigrammák hatásával (Tövises és virágok), kiterjedt levelezésben a személyes meggyőzés technikáit alkalmazta, viták sorozatában „forgatta” a nevét, uralta az irodalmi beszédnek és nyilvánosságnak szinte valamennyi területét, fiatalokból szervezett maga köré iskolát, az ország legnagyobbjainak nevét emlegette a maga törekvései mellett, befolyásolta, irányította, sőt írta a külföldi lapok

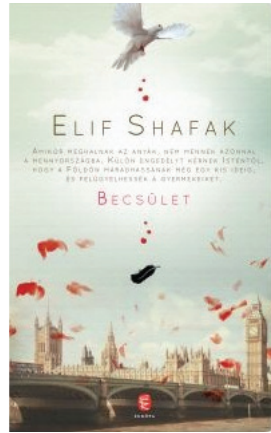
ilyen tárgyú cikkeit, gyakran utazott, hogy személyesen találkozzon a híveivel és ellenfeleivel, az ellene szegülőket, például Döbrentei Gábort pedig úgy megbélyegezte, hogy kétszáz év sem volt elegendő a tisztára mosásához. A korszak irodalmát még mindig nagyrészt az ő szemével ítéljük meg. Zseni volt e téren, hozzá képest minden későbbi korszak és törekvés halványnak, szegényesnek, átlátszónak tűnik.

A Kazinczyn nevelődött kései irodalomtörténész számára a mai magyar irodalomban nem maradnak rejtve a kánonképző igyekezetek, de azok gyenge pontjait is jól érzékeli. Nem lehet például a reprezentációt és a kánont összetéveszteni. Egy-egy intézmény, melybe a művészet és kultúra minden területéről beültetnek egy-egy példányt, mint Noé bárkájába, soha nem fog kánont létrehozni. Nem lesz kánon abból sem, ha nagy hagyományú, tekintélyes irodalmi orgánumok leplezetlenül politikai és ideológiai mezőkre tévednek, politikai vezércikkeket iktatnak az első oldalukra, mert emiatt az irodalomkritikai tevékenységük elveszíti a hitelét. Az ideológiai válogatás eltünteti a különbséget a jó szerző és dilettáns között is. Nem fog működni az sem, ha olvashatatlan művekkel rendelkező szerzőket, neveket óhajt valaki élvonalba emelni.

Biztató jelnek tűnik ellenben, hogy gyengülni látszik a magyar irodalom és kultúra egyközpontúsága. A határon túli központokban kifejezetten izgalmas események zajlanak, és a digitális lehetőségek is nagy mértékben hozzájárulnak a földrajzi helyszín másodlagossá válásához. Hosszú idő után, úgy látom, formálódik egyfajta olvasói igény és rangsor is. Kánonképző erővé és tényezővé azonban feltehetően csak az tud válni, aki egyszer majd újra az irodalomra magára figyel. Aki ráveszi majd a napilapokat a rendszeres irodalmi ismertetőkre. Aki bevezeti a könnyed, mégis nagyon komoly irodalmi beszélgetéseket a tévéadásokban. Micsoda izgalmat tudott kelteni például Németországban a Marcel Reich-Ranicki nevéhez kötődő Literarisches Quartett! Vágyalomnak tűnik, de növekszik az új, talán egy Nyugat erejével rendelkező nemzedék, amely nem a Rémkoppantók (Stephen King) nemzedéke, amely nem örökölte a mi ideológiai fertőzöttségünket. Ha jól körülnézünk, talán már itt vannak közöttünk, talán éppen valamelyik irodalmi szerkesztőség ajtaján kopogtatnak.

ELIF SHAFAK *Becsület* című regényét Man Ázsiai Irodalom Díjra jelölték. Bár a lebilincselő olvasmány mélyen hallgat a kurd–török konfliktusról, sokrétűen mutatja be a Londonban élő bevándorlók életét. SZÓCS HENRIETTE írása.

Kurdnak lenni más hazákban

Elif Shafak író nő emigráns török szülők gyermeke, Strasbourgan született, Madridban, Londonban nőtt fel, élt Isztambulban, Bostonban, Michiganban, Arizonában. Könyveit angolul írja, valódi „léggöykeres növény”, személyesen megtapasztalta, milyen, amikor a bevándorlókat „elragadta egy hatalmas hullám, amelyből nem tudtak kiszabadulni, váratlanul érte őket, és messzire vetette természetes környezetüktől”. 2013-ban magyarul megjelent regénye, a *Becsület* bemutatja a 21. századi növekvő rasszizmust, az emigránsokat érő napi atrocitásokat – a lányok zaklatását, a boltok feltörését, az árusok terrorizálását –, melyek ellen az angol társadalom csak látszatintézkedéseket tett.

Regényének eredeti címe *Iskender*, így hívják a főszereplőt. A név jelentése becsület. A török és a kurd nyelvben „a férfinevek mindig bátorságot, erőt, tudást sugallnak, a női nevek viszont kecses eleganciát tükröztek, mint a törékeny vázák”. A történet összes szereplője ennek megfelelően kap nevet, Iskender anyjának ezzel a sorsát is meghatározzák, ő lesz a rózsaszín végzet, Pembe Kader.

Iskender Toprak kurd bevándorlóként él Londonban. A kurd ázsiai népcsoport, közülük legtöbben jelenleg Irán, Irak, Szíria és Törökország területén élnek. Törökországban számuk tizenegy-tizenöt millióra tehető, a nyugat-európai török bevándorlók nagy része valójában kurd. Részt vettek az első világháborúban,

a sèvres-i békeszerződés 1920-ban nemzetközileg elismerte a kurd népnek az autonómiához és a függetlenséghez való jogát. De ennek megvalósítása – az Irak északi részén néhány éve létrejött önálló kurd tartományt leszámítva – álom maradt.

A közelmúltig tilos volt a kurd nyelv használata Törökországban, sőt a világ egyik legrégebbi egyetemén, Gaziantepben jelenleg is csak török nyelven folyik az oktatás. Mindez éles konfliktusokhoz vezet a két nép között, véres harcokkal, áldozatokkal. A kurdok szabadságharcukat vívják, míg a törökök terrorcselekményeket szenvednek el. Elif Shafak mindezt „elfelejti” megemlíteni, ezért a csodálatosan szőtt, minden darabkájában pontosan illeszkedő történet hitelét veszti. Pembe és Jamila nem önszántából tanul törökül, egyszerűen nincs más lehetősége. A regényben emlegetett csempészek bizonyára a hegyekben rejtőzködő PKK (Kurd Munkáspárt) harcosai. Ez a rengeteg apró, elhallgatott, hiányzó háttéranyag feszültséget teremthetett volna a történetben, és könnyebbé tette volna a megértést az olvasó számára.

A mű központi témája, ahogyan a cím is meghatározza, a becsület. *„A becsületét vesztett férfi halott férfi. Sőt rosszabb, mintha halott lenne. Mert onnantól kezdve nem járhat az utcán emelt fővel, szemét a járdaköre kell szegeznie. Saját kuckójában, szegyenével körülvéve tölti a hátralevő életét, és összeaszik, kiszárad, mint a víz nélkül maradt gyümölcs”* – olvashatjuk a regényben. Azonban a kurd férfi becsületét nem saját tettei határozzák meg, hanem felesége, lányai, nővérei, húgai viselkedése. Nem saját cselekedetei hoznak szegényt rá, hanem nőnemű családtagjainak életvitеле. Hiába nevelkedik a főszereplő, Iskender Londonban, mégis a hagyományos kurd normák határozzák meg életét. Ugyan lelkileg összetörök családjá széthullásával, de a külvilág szemében nem apja cselekedetei miatt szegényül meg. Nem számít, hogy a családfő szerencsejátékot játszik, adósságokba keveredik, elveszti munkáját, elhagyja feleségét és gyermekeit egy sztriptíz táncosnő miatt, házasság nélkül együtt él vele, a konzervatív szokásoknak ellentmondóan kiszolgálja, nem törődik gyermekeivel és hivatalosan még csak el sem válik Pembétől. Iskendert csupán anyja új barátja zavarja, hogy miatta megszólja őket a közösség, kiközösítetté válnak. Pedig Pembét az élet kényszeríti rá a változásra, kénytelen munkát vállalni, hogy eltarthassa három gyermekét. A

fodrászzkodással kitágul a világ, vágyik egy férfi szeretetére, gyengéségére, hiszen addigi élete során nem volt része benne, anyja állandóan ütötte-vágta, ahol érte.

Iskender egy véletlennek köszönhetően rádöbben arra, hogy anyja titokban egy férfivel találkozik. A kurd fiú mindenképp felett szereti anyját, Pembe is bálványozza elsőszülött fiúgyermekét, szultánomnak szólítja. A fiú mindössze tizenhat éves, azonban a jelenlegi helyzetben ő a családfő, akinek meg kell oldania a problémát. A mélységes szeretet, a gyermeki lét és az európai normák miatt Iskendert kétségek gyötrik, megpróbál kibújni a feladat alól. Apja azonban sunyin elhárítja a problémát, pedig egy hivatalos válással felszabadíthatná Pembét. Nagybátyja, Tariq, bosszúállásra biztatja unokaöccsét, majd mikor Iskender elköveti a gyilkosságot, kibújik a felelősség alól. Szónok, a helyi radikális iszlám mozgalom feje szintén támogatja a megtorlást, arra hivatkozva, hogy a külföldön felnőtt fiúknak a szülők helyett a vallás előírásaira kell hallgatniuk.

Shafak kiválóan ábrázolja és megérteti olvasójával, hogy Iskender Topraknak valójában nincs választása, mindenképpen megszegyenül. Ha nem követi el a gyilkosságot, akkor a régi közössége, a kurdok körében válik kitaszítottá, ha pedig megöli anyját, azt a tízparancsolatban hívő angolok nem bocsátják meg neki.

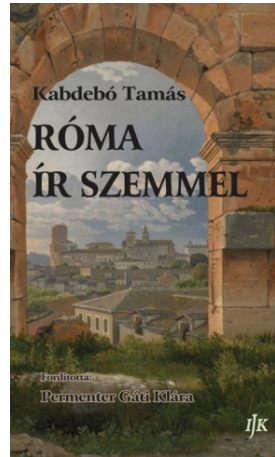
A három Toprak-gyermek sorsában felvázolja a bevándorlók lehetséges reakcióit az őket ért sérelmekre. Esma, az egyetlen lány, természetesen feministává válik. Yunus, a legkisebb fiú az akkoriban feléledő punk mozgalom tagja lesz. Ez a szál, a korszakot leíró, közhangulatot bemutató sztorizgatás később a történet elengedhetetlen részévé válik. Iskendert, a férfit, az iszlám radikalizmus érinti meg.

A regény szövege sodró lendületű, magával ragadja az olvasót. Shafak mondatszövése egyszerű, kivéve a keleties, arab, török beszédmódra jellemző hasonlatokat, képeket. A kiadót és a fordítót dicséri, hogy a megértést nehezítő török szavakat lábjegyzetben magyarázza. Az író kezdőmondatai tömörségükkel zseniálisak: „*Anyám kétszer halt meg*”. Érdemes figyelni a fejezetcímekre, és elgondolkodni rajtuk.

A Becsületből sem hiányoznak Shafak kedvencei, a dzsinnek. Misztikumban is bővelkedik a regény, emlékeztetve a szerző korábbi, *Szerelem* és *A város tükrői* című művére. Találkozunk vénekkkel, varázslással, egy nagy barna pisztránggal, és mellékarakterként Elif Shafak szerepeltet egy bölcsét, tanítót, Zeeshant, az ő szájába adja a történet tanulságát: „Az élet olyan, mint egy hőlégballon. Döntsd el, hogy felfelé akarsz szállni vagy lefelé!”

Elif Shafak csodálatos mesélő, Becsület című regényét Man Ázsiai Irodalom Díjra jelölték. Történetei magával ragadják az olvasót, kiválóan ötvözi a modernséget a török hagyományokkal, nem csupán írástechnikájában, hanem a történelmi tények elhallgatásában is. Miután az olvasó kikerült az elbeszélő bűvköréből, nem árt, ha az olvasottakat némileg kiegészíti, hogy teljes képet kapjon a valóságról.

KABDEBÓ TAMÁS *Róma ír szemmel* című regénye a kettős identitású író látképe az örök városról. A valahová és a valakihez tartozás kulcsfontosságú kérdés minden élethelyzetben – üzeni a történet, mely egyben lenyűgöző Róma-panoráma is.

Róma bizonyossága

ARóma-járó magyar írók munkásságáról, és arról a sokszínűségről, ahogyan az Örök Város inspirálta a magyar irodalom hasonlóképp múlhatatlan alkotásait, több kiállításon és konferencián is tájékozódhatott a közelmúltban olvasó. Elég csak a Petőfi Irodalmi Múzeum *Délszaki kalandok* című kiállítását említeni, vagy az Olasz Intézetben rendezett konferenciát, melyek bepillantást engedtek Róma szerelmeseinek Hoványi Ferentől Szerb Antalon át Takács Zsuzsáig ívelő szellemtörténetébe.

Kabdebó Tamás új rétegét tárja fel a Rómán kívül születettek vonzalmának a város iránt – az emigráns, írországi magyar író szemével kutatja a város titkait. A *Róma ír szemmel* nem csupán a bédekkerirodalom kiemelkedő alkotása – pusztán a regény lapjain felhalmozott káprázatos mennyiségű művelődéstörténeti, művészettörténeti tudásanyag is szétfeszítené ennek a műfajnak a kereteit. Még akkor is, ha azt „irodalmi útikalauzok” történetéből nem rekesztjük ki az esszéregénnyel rokonítható, mégis sokműfajú, jelentős világirodalmi alkotásokat, mint Wiesława Czapińska *Az irodalmi Európa mágikus városai* című kötetét, Claudio Magris *Dunáját* – melyet muszáj szorosán Kabdebó Tamás *Danubius Danubia* című regényfolyama mellett említeni –, vagy a lírai Jozsif Brodskij-művet, a *Velence vízjelét*, és hogy hazai szerzőt is említsünk, Kiss Noémi *Rongyos ékszerdoboz* című útinaplóját.

A városfeltáró irodalom összetettségét a felfedezői perspektíva határozza meg – az a hely, ahonnan a látogató az önmegismerés

terepéül is szolgáló várostérképre pillant. Egyfelől az egyén immansens, belső helye, másfelől az a kultúra, amely útjára engedte, vagy amelyből kiszakított, hogy az új városban találja meg új otthonát, ha csak átmenetit is. Kabdebó Tamás római története kettős írói fénytörésben jelenik meg; nem vonatkoztathatunk el ugyanis attól, hogy a külföldre sodródott írországi szereplők történetét egy írországi letelepedést választó magyar író építi fel a szemünk előtt. Az elbeszélés e vetületét Kabdebó azonban tudatosan nem artikulálja, a magyar–ír kettős identitás mintegy a történet párlataként jelenik meg a háttérben, számolva azonban a közös nyelvvel (konkrét és átvitt értelemben is), amelyet író és olvasója beszél.

Aisling és Patrick, a regény két főhőse Írországból érkeztek Rómába – a lány régészhallgatóként egy ösztöndíjnak köszönhetően, kedvese, Patrick pedig kényszerűségből követi, mivel hirtelen felindulásból, a lány védelmére kelve megölt egy embert Írorszáiban. A börtönből szabaduló fiatalember számára az elveszett otthoni perspektívákkal szemben Róma és a menyasszonya jelenti a menedéket; szellemi és gyakorlati is. Mindkét név emblematikus: az Aisling az ír költészetben látomásos-szimbolikus műfaj, melyben Írország egy fiatal és szép nő alakjában tűnik fel. Szent Patrik Írország védőszentje, aki életében királyi védelmen kívül állt, és többször elfogták, hogy megöljék. Nevük mellett a fiatal pár munkája is szimbólumértékű: az ásatásokon dolgozó Aisling a felszín alá hatolva lefelé és felfelé mozog a város rétegeiben; az idegenvezetői állást elnyerő Pat horizontálisan kalauzolja Rómán át az idegeneket. Nemcsak a női és férfi attribútumok tükröződnek ebből a kétféle irányultságból, de Aisling és Patrick mentális útkeresése is. Erős katolicizmusának és biztos írországi háttérének köszönhetően Aislinget egészen másfajta kétségek gyötrik, mint az otthon biztonságát, és gyerekkorában a hitét is elvesztő Patricket. Ebben a helyzetben a római tartózkodás nemcsak egzisztenciális kapocs számukra, de Aisling hitbéli bizonytalanságaira épp a racionális Patrick kínál válaszokat, aki pap nagybátyja, Bernard atya meditációit olvassa bűnhődése közben és után.

A Róma-szerte vezetett túrák központja az Irlandesi nevű utazási iroda, mely a városközpontban elhelyezkedő „Tudósok terme” nevű étteremben fogadja az újabb és újabb csoportokat. Ez a római kis „Írország” a középpontja a regényben újra és újra visszatérő ír vonatkozású mozzanatoknak. A Patricknek kezdetben szállást adó Ír Kollégium McGuinness atyával; a Simposio di Constantiniben fel-

szolgált ír pálinka; a Londonderryből érkezett fodrászlány, akiről Patrick rögtön megállapítja, hogy protestáns („ha katolikus lenne, Derryt mondott volna”); a Miatyánkot írül elmondó Aisling, és a hazulról érkező látogatók mind-mind a Rómába zarándokló, a valási ellentéteket feloldó és összhanggá elegyítő szimfónia szólamai.

Róma felmérhetetlen öröksége szinte hömpölyög a regény lapjain. Kabdebó regénye a nevezetes műemlékek, szobrok és romok története mellett a legapróbb részletekig feltárja az elnevezésekhez és az egyes helyszínekhez köthető legendákat az ókortól a reneszánszig. A Michelangelo Mózes-szobrának jobbján álló női alak nem tükröt tart, hanem fáklyát, a haladás szimbólumát, mely Michalengelo titkos társaságbeli tagságára utal; Julius Caesar hadjáratai során annyi utat tett meg, hogy majdnem nyolcszor körbejárta a földet; hogyan nyilvánították újra szűznek a Néro enyelgésének áldozatul esett Vesta-lányt...

Róma felfedezésével és a múlt feltárulásával párhuzamosan a jelen aktualitására is folyton rezonál a szöveg. „*Hazasétálva Cestariból Pat meghallgatta a késői ír híreket a rádión. Benedek pápa egy csapat ír főpapot fogadott, kik között voltak elítéltek és el nem ítélték is a klerikális nemi erőszak ügyében.*” „*A naptár már majdnem március idusát mutatta. Terroristák öltek embereket Irakban és Afganisztánban.*” A távoli visszhang mellett a közvetlen hazai híreket a szülők, Patrick édesanyja és Aisling édesapja hozzák otthonról, akik az ír föld hívó szavának élő közvetítői. A „menni vagy maradni” dilemmája a regény legvégén teljeseedik ki, amikor Patrick és Aisling is választás elé kerül. „*Hallgass ide és képzeld el. Ott élni, otthon...*” – súgja a fiú a lánynak, amikor a kecsegtetően alakuló jövőképet elé tárja. A regénynek azonban nem (lehet) tárgya maga a döntés; az otthon és otthontalanság közötti útkeresés lebegése sokkal megfoghatóbb bizonyosság, mint maga a távoli haza. Maynooth, Kildare vagy az Amerikába szakadt ősök egy folyton változó, magát újradefiniáló identitás részei, melyek tűnékenysége felveszi a harcot Róma mozdíthatatlanságával és állandóságával.

Ezt a szembenállást – akár a múlt nehéz bizonyosságának és a jelen pillanat követelőzésének kibékíthetelenségét – Kabdebó a regény nyelvvel is érzékelteti. A karakterek archaikus, klasszicizáló, olykor színpadias megnyilatkozásai („*Figyelembe véve az időkorlátokat, kétlovas hintót kell fognunk*”; „*Igen, már értem*

jelenlétedet itt, de választhatóan volna nappali órákat is a sírnál való imádkozáshoz”) keverednek a narráció néhol fesztelen „aszfaltnyelvével”, élszóra hajazó, improvizatív gondolatritmusával, a szlenggel. Az angol és az olasz hatás fokozzák az olykor kakofóniává erősödő stíluskeveredést – ebben közrejátszanak a szöveg problematikusabb vonásai is, az átírások következetlensége, a dialógusok idézőjelezése és a mondatok néhol túlbujránzó referencialitása.

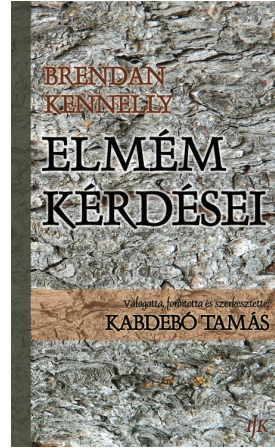
Ezeket jól ellensúlyozzák azok a „csemegék”, amelyek Kabdebő nyelvének sokszínűségével, humorával ragadják meg az olvasót: a repülőre szálló duci „*Maeve néni, mint egy túletett katicabogár, elrepült*”; a Julius Caesarról előadást tartó professzor, „*Trulli levette nyakkendőjét, kigombolta ingének felső gombját, mint a férfi, aki harcba indul kedvenc történelmi egyéniségéért*”; Aisling kórházi tartózkodása idején „*a mobiltelefonok ellátták feladataikat, amiket az ókorban a lárészek végeztek*”.

Bár a regény főszereplői közül Aisling – nevének megfelelően – mintegy angyali tulajdonságokkal felruházva éteri magasságokba emelkedik, nem kérdés, hogy Patrick alakja hordozza a vívódásai által ténylegesen felemelkedő, önmagát legyőzni képes karakter jellemzőit. „*Apa halála után visszatértem Braccianóba, hogy a mesteri szakdolgozatomhoz anyagot gyűjtsek, és most itt vagyok újra Rómában, most menekültként vagy kíváncsiorként vagy minek nevezzem. Mögöttem egy baleset, előttem a bizonytalanság*” – számol be helyzetéről a férfi a történet elején nagynénjének. A regény végén az Aisling előtt feltárt perspektívák egy év kemény munkájának eredményei, melybe nem lehet nem belelátni a keménykötésű fiú írségének mindent legyőző erejét. Ahogy a magyar olvasó nem tudja nem felidézni Ervin szavait az *Utas és holdvilág*-ból: „*Annyi zarándok, bujdosó és menekült ment már Rómába a századok folyamán, és ott annyi minden történt... tulajdonképpen mindig minden ott történt. Azért mondják, hogy minden út Rómába vezet. Menj Rómába, Mihály, aztán majd meglátod*”.

„*Rómában nem kell semmit sem tennünk, hagyni kell, hogy Róma történjék velünk*” – még ezek is Szerb Antal szavai az *Utas és holdvilág*-ból. Kabdebő Tamás válasza a *Róma ír szemmel*: hőseivel megtörténik Róma.

Panoráma az élet nagy kérdéseire

Nagyvonalú ajándékot kaptunk 2013 karácsonyára Kabdebó Tamástól: az egyik legnagyobb és legsokoldalúbb, nem „csak” élő író költő, Brendan Kennelly költeményeiből egy válogatást nyújtott át nekünk a magyar irodalom és kultúra nagykövete. A versfordítás egyik alaptétele, hogy új minőség születik az „átköltés” közben; gondoljunk csak a Nyugat kiemelkedő nemzedékének (Kosztolányi Dezsőnek, Tóth Árpádnak, Szabó Lőrincnek és a többieknek) szinte utolérhetetlen teljesítményére. Kabdebó Tamásnak eddigi versfordításaival is köztük van a helye, s műfordítói oeuvre-jének egyik legmagasabb csúcsa a jelen karcsú kötet.

Brendan Kennelly költészete olyan, mint egy nehezen megmászható hegycsúcs. Meg kell küzdeni a meghódításához, de aki képes erre, annak fenséges panoráma nyílik az élet nagy kérdéseire, a születéstől kezdve a halálig, s közötté a mindennapi és az egyáltalán nem mindennapi történésekre. A csúcs felé vezető út tele van dilemmákkal és kétértelműséggel, sőt egyes esetekben nemcsak kettős, hanem többes értelmű jelenségekkel, útmutatókkal találkozunk. Pedig olyan egyszerűnek tűnik minden az elején: a „Kenyér” (68–69. oldal) a legtriviálisabb ennivaló. Ám a „kenyér” talán az egyetlen olyan élelem, amely a történelem kezdetétől velünk van, egvidős az emberrel, az emberiség történetével. Ám a „kenyér” át is változik: a nyugati kultúrkör két évezredes hagyományának egyik középponti transzcendenciájaként civilizáció- és értékmegtartó erővé vált. A „kenyércsoda” azonban nem csupán Jézus Krisztushoz köthető; a kenyeret hagyományosan asszonyok sütik, és a nő, mint az élet forrása, ugyancsak metafizikus értelmet is nyert az évszázadok alatt. A „Kenyér” mellett az emberi létet az „Ige” is végigkíséri: a „Könyv” (70–71. oldal) nem csupán a külső világ, hanem (legalábbis a görög

filozófia óta középponti gondolatként) önmagunk megismerésének letéteményese is: „Ha hiszed, hogy birtokolsz / igazán magadban akkor vagy.” (71. oldal) Ám Brendan Kennelly nem hiszi, hogy a materiális világ megismerése már tudást jelentene: „én már tudom azt, / hogy tudásértékű az / ami túl van a tudáson.” (A „tudáson túl”, 38–39. oldal). „Aki” mindent tud, az az örök rejtély, az „örök jelenvaló”: a Halál. A költő itt talán a görög aforizmával játszott: „Amikor én vagyok, nincs Halál, amikor Halál van, nem vagyok én.” Sőt, a „tudás”, az önmagáért való tudás (nevezhetjük akár pozitívizmusnak) talán nem is az igazi érték: „Kettőnk közt titkok repkednek / a levegőben, a tudásnál / többet érnek ...” („Túl közel”, 36–37. oldal) Az „emberi” ott kezdődik, ahol az „istenivel” érintkezik: a felfoghatatlan és szavakba nem, talán csak zenébe önthető metafizikus szinten, ahol az „Ember” Isten teremtménye.

A kötet címadó költeménye „eljátszik” a gondolattal, hogy milyen lehetett Jézus mint „hétköznapi” ember, nem mint „kiválasztott”. Ha pedig Jézus „hétköznapi” emberként mégis „kiválasztott” volt, akkor adódik a kérdés minden ember számára: „Senki vagyok, mivé lehetek?” („Szellemsereg”, 16–17. oldal) Kennelly azonban az ír népi hagyományok koboldjaként az angolszász irodalmakban közkedvelt stílusteréssel (anticlimax) már vissza is rántja az embert a küldetéses hangulatból, amikor a következő versben sóvárogva szól a létezésről magáért a létezésért: „Egyszer se kelljen semminek / Ilyennek vagy olyannak lennie ...” („Bizonyosság”, 17. oldal) Ez a szabadság olyan foka, ahol az embernek nem kell megfelelnie semmilyen elvárásnak, ahol önmaga lehet és befelé figyelhet – hogy így a külvilágot is jobban megértse.

Az aforisztikus tömörségű és sokféle értelmezésre lehetőséget adó költemények Brendan Kennellyt az egyik legnépszerűbb élő költővé avatják. Költészetének átültetése egy más nyelvi szerkezetbe és kulturális közegbe az eredeti versek alkotásával szinte egyenrangú szellemi-intellektuális teljesítmény. Kabdebó Tamás alkotói és kultúra-közvetítői pályájának újabb csúcsát hódította meg Brendan Kennelly verseiből készített válogatásával – a mi gyönyörűségünkre is.

SZIMIN BEHBAHÁNI perzsa költőnő 2013-ban megkapta a Janus Pannonius Költészeti Díjat. A verseiből készült, *Elhagyott szentély* című válogatáskötetet STENSZKY CECÍLIA mutatja be.

Elhagyott és megtalált perzsa költészet

Szimin Behbaháni 2013-ban kapta meg a Janus Pannonius Költészeti Díjat. A perzsa költőnő évek óta nem hagyhatta el hazáját, a 2012-ben alapított díj pécsi átadójára azonban kiutazhatott.

Az utóbbi néhány évben Magyarországon is egyre többet hallhatunk Iránról, ahol egy fiatal tüntető lányt kamerák előtt öltek meg, ahonnan neves művészek, rendezők kénytelenek voltak disszidálni, ahol a médiát cenzúrázzák, s nem egy – akár külföldi – újságíró tartanak fogva. Az iszlám vallás szabályai határozzák meg a hétköznapiakat, nő és férfi viszonyát, a politikai gondolkodást – majdnem mindent.

Szimin Behbaháni ebben a sokarcú országban él és ír úgy, hogy nem fél elmondani véleményét, megmutatni a belső világát; nem pusztán a szavaival alkot, hanem a tetteivel is. A hatalommal való összeütközése tizenhét éves korában kezdődött, és azóta is küzd a nők jogaiért, az igazságért, s mindazért, amiben hisz. *„Ettől az időszaktól kezdve költészetemet az igazságért folytatott harc határozza meg. Amit csak tudtam, leírtam, feltártam. Úgy vélem, a szabadság egy költő számára a legszentebb dolog, ennek szellemében sosem hajtottam fejet semmilyen hatalomnak vagy hivatalnak”* – olvashatjuk a díj alkalmából megjelent, *Elhagyott szentély* című kötet önvallo-

másában. 2013 augusztusában a Janus Pannonius-díjhoz kapcsolódóan jelent meg az első magyar Behbaháni-verseskötet, amely kilenc költő fordítását tartalmazza. Ez az utóbbi idők egyetlen komoly nyitása a kortárs perzsa irodalom és kultúra felé – a 19. század óta.

Az, hogy egyáltalán ízelítőt kaphatunk az összetett perzsa költészetből – a fordítók mellett – egy összefogott csapat munkáját dicséri. Jeremiás Éva, az ELTE iranisztika tanszékének vezetője rövid tanulmányt írt a kötet végére, hogy a magyar olvasók könnyebben megértsék a perzsa költészet szigorú szabályozottságát és hagyományait, valamint az ezt feszegető költészeti forradalmat, amely szintén meghatározza Behbaháni költészetét. A perzsa költészet megjelenéséről a magyar irodalomban Szörényi László akadémikus, irodalomtörténész ad áttekintést. A kötetet a költőnő rövid, személyes hangvételű önéletírása zárja.

A perzsa költészet 20. századi forradalmának jelentős alakja Szimin Behbaháni, aki a formákhoz ragaszkodó tradíciót ötvözi a modern kor témáival. Versei anyanyelvének, hazája költészetének mélységét és gazdagságát idézik. Miközben régi szavakat elevenít fel, gyakran az élőbeszéd ritmusát teszi a vers alapüktetésévé. A hagyományos perzsa költészet merev szabályait, rím- és ritmusképletét könnyedén átlépi, így a mai olvasók közelebb kerülhetnek a kortárs lírához. Műveiben egyszerre ismerkedhetünk meg a klasszikus és a 20. században átalakult perzsa költészetel.

Nekünk, magyar olvasóknak éppúgy ismerős a gondolatritmus, mint a természetből vett hasonlatok, képek, melyek a magyar népköltészetnek és klasszikus verseinknek is jellegzetes elemei. A fordításokban viszont szokatlan lehet a rengeteg érzelmes felszólítás, felkiáltás, a hasonlatok és a metaforák tömörsége, a versbe sűrített történetek drámaisága. A fordítók szépen érzékeltetik mindazt, ami a nyelvi határok ellenére átadható: a ritmikát, a gondolkodásmódot, a költői képeket és a verseket meghatározó személyességet.

*alakod ebből a ködfelhőből?
Vajon szél susog fáradt hangon:
vagy lépteid járnak a várost?
Mit feleljek én erre mármost?
Hogy adhatnék találó választ?”
(Írok és áthúzom, részlet. Szócs Géza fordítása)*

Behbaháni nőisége is meghatározó a kötet verseiben; ahogy a szerelemről, a szeretetről, a férfiakról ír, és ahogy mindez el-lentébe kerül a szeméremmel. Mondaná is, nem is. Válogatott szavakkal, virágnyelven, olykor szokatlan képekkel ábrázolja a belső világot; úgy, mint aki természettől fogva a férfiakkal egyenrangú szerepet foglal el a társadalomban.

*„Szabad voltam és elégedett, mint a cédrus,
de most, mint a szőlőt, vágják járnak át.
Az imaszőnyegem szép ruhákra cserélném,
és a friss kenyérhez mondanék imát.”
(Üres ígéretetek ópiuma. Danyi Zoltán fordítása.)*

Sűrű és olykor tragikus témákba, elsősorban a perzsa nők életébe nyerünk bepillantást a líra, a dráma és olykor a próza segítségével. Megjelenik a családon belüli erőszak lecsapódása a gyermek iskolai életében (*Szenvedő ige*), majd találkozunk egy nővel, aki elfojtja magában valódi gondjait (*Az utcalány éneke*), máskor pedig a féltékeny feleség világába pillanthatunk be (*Féltékenység*). Rövid magánballadákra lelhetünk Behbaháni költeményei között: sorsfordulók eseményeire, ahol a megszólaló tökéletes arányérzékkel ábrázolja a tettek és érzelmek kavalkádját. De a költő a hétköznapiakkal is foglalkozik: a magány, a csalódás, az ambivalens érzések, a zavarodottság vagy a kitörő öröm pillanatai jelennek meg a versekben.

*„Kisírt könnyeidért csak vakságot kaptál.
Különváltál, és ezért ép szívet adtál.
Mindedig idomított szemmel nézted őt.
Most nézz rá úgy, mintha részeg tevé volnál.”
(Ének 3. Danyi Zoltán fordítása)*

Elhagyott szentély – a cím azt sugallja: a civilizáció száguldásával elfelejtettünk valami fontosat. Behbaháni költészete emlé-

keztet minket erre, s a megszokottól eltérő utat mutat. Emberiség, az érzelmek ereje, az igazság keresése és kimondása árad életéből és költészetéből; s nőiség, amely nem harcos és dacos, hanem gyengéd, sebezhető és őszinte. És még valami: mérhetetlen hazaszeretet. Annak ellenére is jelentős nála ez a téma, ahogy országának politikai elitje bánik vele. Az Iránhoz tartozás nemcsak a gyökerekben, a személyes és a történelmi múlt felidezésében mutatkozik meg, hanem a hazához fűződő egyéni érzelmek kinyilvánításában is.

*„Újraalkotlak, ó, hazám,
ha lényem vályogából is
még ha csontjaim pillérnek
kell feláldoznom is.*

*Újra beszívom illatát
túnt fiaid bús emlékének,
újra lemosom véredet,
ha kell, könnyeimmel is.”*

(Romjaidból alkotlak újra, hazám. Weiner Sennyey Tibor fordítása)

Egy életerős ember költészete ez, aki nyolcvanhét éves. Volna mit tanulni tőle. Íme, a tankönyv.

PODMANICZKY SZILÁRD regénye, a *Klímadogma* nemcsak egy jól megírt, izgalmas történet, hiteles és érdekes karakterekkel, sorsokkal, hanem a tudományos elméletek és közösségek működési mechanizmusait bemutató példatár is. **BENEDEK LEILA** recenziója.

Podmaniczky Szilárd

Klímadogma

regény

librarius könyvek

Tudomány és hatalom harca

Talán Jókai óta nem olvashattunk a szépirodalomban annyi természettudományos szakszót, mint amennyit Podmaniczky Szilárd legújabb regényében, a *Klímadogma*-ban. A szerző az elmúlt években riportkönyvvel (Balatoni világok) és főleg novellákkal (*Döglött kutyával őrzött terület*, *Kisgyerekek emlékiratai*) jelentkezett, ám a *Klímadogma*-val újra visszatért a regényhez. Podmaniczky nem ragaszkodik semmiféle kortárs irodalmi divathoz, új könyvének témája ugyanis egy klímakutató forradalmi felfedezésének története.

A könyv *klímaforradalmára*, Larry egy fiatal kutató, aki viszonylag hamar bekerül a tudományos életbe, és az intézetben végzett munkája során rájön, hogy képes megcáfolni azt a dogmatikus vélekedést, mely szerint a globális felmelegedés a Föld lakosságának egyre növekvő szén-dioxid kibocsátása okozza. Bebizonyítja, hogy a „(...) *szén-dioxidnak létezik egy úgynevezett üvegházmaximuma, és ezt a maximumot 30 éve elérte (...)*”. Mivel a Föld hőmérséklete ennek ellenére folyamatosan nő, a globális felmelegedés okát más szempontból kell vizsgálni. Az intézet igyekszik eltussolni ezt a felfedezést, elhallgattatni a fiatal tudóst, és megfékezni az esetleges tudományos forradalmat.

A regény Larry szövevényes magánéletét is bemutatja. Megismerhetjük szüleit, szerelmeit vagy inkább románcait, kollégáit, barátait és mindannyiuk idézhető sikertörténetét.

A szereplők különböző életmodelleket testesítenek meg. Larry egyik kollégája, Dick a következőképpen látja saját helyzetét: „*Menete van az életnek, ezt mondta mindig a nagyapám. Menete. Ezt a legegyszerűbb úgy lefordítani, hogy tanulsz, dolgozol, nőszül, gyereket csinálsz, lakást veszel és kocsit, aztán nyugdíjba mész és meghalsz*”. E modell szerint él Sandy, aki pontosan ebbe keseredik bele: „*Tudod, azt mondom, hogy elégedett vagyok az életemmel, de az elégedettségem azt is jelenti, hogy nincs merre tovább. Nincs mit elérni. Nincsenek új célok és tervek. Munka van. Azon dolgozunk, hogy mindezt, amit elértünk, fönntartsuk, és a gyerekeink hozzánk hasonlóan beilleszkedjenek ebbe a világba*”.

A kezdetben benzinkutasként dolgozó Judyból prostituált lesz. Az életében bekövetkezett fordulatot így magyarázza: „*Ez van Larry. Mostmár tudod. Jól keresek, és nem érdekelnek a férfiak. (...) Tudod, ha benzinkúton dolgozol, akkor egyfelől senki vagy, másfelől pedig bármi lehetsz. Tankoltam egy pasinak, és beszólt, hogy este tankolhatnánk nála ötször ennyióért. (...) És ennyi. Nem volt túl öreg. Aztán jöttek a többiek. Kedves volt, kizárnótt*”. Rob, Larry gimnáziumi barátja a regény elején a vasútnál dolgozik: „*Most, hogy dolgozom a vasútnál, leállt az élet, érted? Olyan, mintha mindig így maradna. Ülök az ablaknál, mondom az információkat, ki melyik vonattal, merre, és hallgatom a zajt, nézem a vonatokat. Kívülről tudom a menetrendet. (...) Nekem ez börtön*”. A két barát később újra találkozik, de Rob már nem a vasút információs fülkéjében ül, hanem falusi háza kertjében szedi a paradicsomot.

Larry a többi szereplővel ellentétben kevésbé filozofikus alkat: szinte soha nem reagál saját helyzetére, nem tudja vagy nem akarja megfogalmazni elvárásait az élettel szemben. Szereti a munkáját, a nőket, a finom ételeket (a regényben nem egyszer találkozhatunk konkrét receptekkel), és bár a környezetében mindenki változtat az életén, őt a történések kiszámíthatatlansága ragadja meg. „*Azt várom [az élettől], hogy meglepetéseket tartogasson, és minden másképp alakuljon, mint ahogy terveztem. (...) el tudom fogadni, ha változnak a dolgok. Sőt, szeretem, ha változnak, és főleg, ha én változtatom meg őket*.” A tudományos világban sem a karrierépítés lehetősége vonzza, hanem a pillanatnyi személyes izgalom, a felfedezés múltó öröme: „*Larryt soha nem a tudás, hanem a nemtudás vonzotta. Az a gondolat például lenyűgözte, hogy ha a tudásunkat egy körnek képzeljük el, a körön kívüli mezőt pedig a nemtudásnak, akkor, ha növekszik a tudásunk, növekszik annak felülete is, ahol a nemtudással érintkezük*”. Larry a munkájában előrébb jut, mint a magánéletében. Tудо-

mányos kutatása mérföldkő, a saját személyes forradalma azonban a többi szereplőével ellentétben nem következik be.

Larry nem válik az igazát minden áron érvényesíteni akaró, tipikus hőssé sem, de igyekszik szembeszegülni a gyakran azonosíthatatlan felsőbb szervek akaratával. Ebben a küzdelemben ismerhetjük meg igazán a tudomány és a hatalom ellentétét, a kutatási eredmények és a politika érdekellentéteit. Felfedezése egy tudományos forradalom kitörése előtti pillanat. Elmélete egy újabb klímamodellt készül felállítani, melyre a hatalom még nincs felkészülve, így szükségszerűen el kell tussolnia az ügyet.

A regényben többször közvetlenül megjelenik Thomas S. Kuhn *A tudományos forradalmak szerkezete* című műve, amely éppen azokkal a paradigmaváltásokkal foglalkozik, amellyel Podmaniczky regénye is – többek között a felfedezésekben megjelenő önkényességgel. Kuhn szerint az önkényesség akkor jelenik meg egy tudományos közösségen belül, ha felmerül egy probléma, amely veszélyezteti az adott rendszer működését. A regény Larry történetével mintha szóról szóra ennek működését mutatná be, de mégsem válik elméletieskedővé, mindenféle előismeret nélkül is szórakoztató formában mutatja be a fenti gondolatmenetet.

A *Klímadogma* felépítésében és hatásában gyakran filmszerűvé válik. Nem tagolódik fejezetekre, a párbeszédnek alig különülnek el a leíró részekről. A forgatókönyvszerűség pedig az elbeszélésmódban is megmutatkozik. A szöveg mellőz mindenféle – manapság a prózában is divatos – líraiságot, és a történések vizualizálását szinte teljes mértékben ránk, olvasókra bízta.

A fikcióból kitekintve láthatjuk, hogy bár a tudomány jelenlegi állása szerint a klímakutatás Podmaniczky vázolta dogmája még mindig dominál a globális felmelegedés vizsgálatában, akadnak ellenvélemények. Például James Hansen is felhívta a figyelmet arra, hogy noha a szén-dioxid nagymértékben hozzájárul a felmelegedéshez, ugyanakkor más üvegházgázok, így a metán légköri koncentrációja is megduplázódott (az ipari állattenyésztés következtében).

A *Klímadogma* tehát nemcsak egy jól megírt, izgalmas történet, hiteles és érdekes karakterekkel, sorsokkal, hanem a tudományos elméletek és közösségek működési mechanizmusait bemutató példatár is. A regény egyszerre tud mély, izgalmas és szerethető lenni, mindenféle modorosság vagy erőltetett különbözőni akarás nélkül.

Hovavonatozni címmel jelent meg **NOVÁK VALENTIN** verseskötete, amely több mint egy évtized terméséből válogat. **BOLDOGH DEZSŐ** írása.

Olvasópróbáló bravúrok

Akik valamennyire ismerik Novák Valentin terjedelmes életművét, azoknak talán meglepő lehet, hogy a *Hovavonatozni* a szerzőnek még csak a harmadik verseskötete (ha nem számoljuk bele a *Csípés M@tyi* címmel kiadott modernizált minieposzát). A jelen kötet több mint egy évtized anyagából összegyűjtött versek válogatása. A *Hovavonatozni* túl az ifjúkor útkereső, avantgárdnak is címkézhető korszakain egy letisztult, érett költő nagyszabású vállalkozásának tűnik. Az életmű szempontjából tehát szó sincs kihagyásról, műfaji mellékutakról, annak ellenére, hogy az utóbbi esztendőben Novák ontja a prózaköteteket. Nála együtt lélegzik a vers a történetekkel, prózai monológjaival, az egymást tápláló feszültségek lírai amplitúdói szerint. Egy korábbi recenzió így fogalmaz: „*Írónk ugyanis költő, akkor is, ha pikareszk áltörténelmi regényt alkot, ha életszagú, »nyóckeres« kisp prózát művel, ahol az omladozó bérházfalaktól a kiskocsmáig centiméterre beazonosítható helyszíneket mutat be, és költő maradna akkor is, ha a jövőben véletlenül megfeledezne versírói-önmagáról...*” (http://www.spanyolnatha.hu/archivum/r_evolution/15/kritika/boldogh-dezso-novak-valentin-koteterol-/837/)

A *Hovavonatozni* vágányai több mint egy évtized lírai pályáit futják keresztül, „végállomásokon túl”, belső tájakon és nagy elődök szellemcsarnokain át, együtt a szerzővel, aki általában nem sétavonatozásokra invitálja olvasóit. Ha Novák Valentin prózáit helyenként szabadvers-kísérleteknek tekinthetjük is, költeményeinek sűrített képi és sajátos nyelvi absztrakciói szintje követelik a szigorú formát, máskülönben talán szétrobbanta-

nák a szöveget. Ez nem negatívum, inkább a nováki líra befogadásának első hidegpróbája, és az olvasó vagy képes tolerálni az „utazási szabályokat”, vagy úgy is vélheti, hogy túlzottan egyéni-eskedő költészettel áll szemben.

Már a kötet címét adó nyitóversben olyan metaforákat, szóalkotásokat olvashatunk, mint például „szökőkutakodtam”, „odaminekérttem”, „*pokróc nehezedik vén rám / égből leperereggek mélán*”, „*szálltam ruharepülésben / plecsnis küüresedésben*”. Novákhoz, nyelvteremtéseihez, különleges beszédmódjaihoz, ha még nem ismerjük, először hozzá kell szoknunk. Ezek az elemek szervesen illeszkednek költészetébe, habár a hatáskeltés látszatától sem mentesek. Talán nem is tudatos hatáskeltésekről van szó, a képalkotó alapszövedék ilyen, az állandóan pulzáló versanyag sodor magával, a vehemens és mégis lírai megszólalások felé. Az egykori avantgárd, amely Novák műveire mindig valahol jellemző volt, átüt a papíron, lüktet a rímek és klasszikus metrumok között, izgalmas vegyületeket hozva létre. Többnyire a témák sem mindennapiak, meddő hangulat-leképezések. Tárgytalan szövegirodalmi kísérletek helyett és azokon túl a mindenségre fókuszál, még akkor is, ha a lehetetlent próbálja felmérni: „*Már épp kullogtam volna el – / személyes Senkim rám köszönt: / – Jó forgatókönyv, rendezés, / de halaszd még a képözönt!*” (*Lekéstem életfilmem*)

A „*Styx Picture néma filmjé*”-ben szereplő álalteregő felosztásának betartása távol áll költőnkétől, így kapunk 130 oldal képtobzódást. Minden szakasz, helyenként minden verssor tele van sűrített, jellegzetes képi megoldásokkal, melyek időnként „olvasót próbálóak”. Bizonyos edződés után azonban érdekes élményt nyújthatnak a kötet, az egy részében feltűnően gyakran használt idegen nevek, kifejezések ellenére: „*A bösz Antipas gyógyítná bánat-falcát*”; „*Levita Athan, a házi prófét, így szólt: / »Az edomita volt az, Róma barátja«*”.

Novák Valentin időnként túlzásokba esik. Kissé öncélú bemutatót olvashatunk egy különben ötletes, feltehetően az antik verslábak találkozásairól szóló művében: „*és krater-öblü ölek vihánca / sejlík tavernát retzina mámorán / átúszni vágyó márka-lovag (Zigie) / bortól opálos látkörébe*”.

De az önkényeskedések mellett idézhetünk bravúros részleteket is, amelyek minden kritikát kiállnak: „*Fórum – járda alatt. Járda – iszapba rogy. / Pusztít Isteri ár.*” (*Isteni gondolat*); „*Vízöntő a korunk, vízvezeték e föld: / Lordunk elmosogat hamar.*” (*Római út(török)*); „*Nem tudom, így volt-e írva vagy perc döntött? / Az úr angyalai támadnak azóta ... / A Föld szomjú résein Isten elömlött, / s örök az egynapélők Armageddonja...*” (*A Betesda-tónál*).

Értékes versek sorakoznak a kötet négy ciklusában, köztük számos nem csekély terjedelmű ópusszal (*La Grotta, Egyvers, Verskoszorú a Dunán, 6 tétel 56 margójára*).

A *La Grotta* az önvallomásos költészet szemléletes példája, amely József Attila-idézet felhasználásával készült („*nem találok szavakat magamra...*”) egy Parnasszus tábori versjáték keretében. Novák Valentinról, az emberről, életpályájáról, mániáiról, vonzódásairól itt rengeteg dolog kiderül, de legfőképpen az, hogy igenis talál szavakat magára, és ebben az olvasó is kedvét lelheti: „*Voltam lapszerkesztő soha-orgánumban, / és meg-nem-értettség sötétjén kukultam. / Ég-elem töltött, ha segíthettem kacskán, / magamra számlálok, ébredjek lacsacsakán...*”

Novák Valentin egyébként gyakran megidézi József Attilát. Mintegy „továbbírja” a *Medáliákat*, itt kitűnően párra talál nyelvezete a költő-példakép stílusára hajazó szürrealizmussal. Bár rajta kívül több elődöt is megszólít (Kosztolányi, Radnóti, Pilinszky), és stílusában némileg hasonul hozzájuk, a *Hovavonatozniban* nem kerül a hatásuk alá. Ha a kortárs költők közül keresnénk tanítómestert, rokont, nem igazán találhatnánk. Néhány motívuma leginkább Szepes Attilára emlékeztet: „*Fársáng királya, Kikapósvárból, ha szabadulsz, / minden műved Matrikulát ér, bennük babonázott nők nevei*” (*Az alakoskodó költő hava: február*).

A közéleti versekben többnyire letisztult hang szól, néhány sorban is tökéletes lát- és kórkép olvasható a jelenig ívelő elmúlt évtizedekről: „*szobortemetőben / eszmeparcellában / árok-mély időben / pincevállatásban / féljük már mi egymást / szerte a világban*” (6 tétel 56 margójára).

Novák Valentin költészete a hagyományok és a meglepetés jegyében áll, nincs olyan műve, ahol ne bukkanhatnánk remekbeszabott, sajátosan impulzív, izgalmas képi megoldásokra. De csak azoknak élvezhető igazán ez a líra, akik kellő időt, türelmet szánnak a tanulmányozására.

„Írj egy sort, tedd a köztudatba, bízd Földölelő huzatra” – mondja Novák a *Világversben*, keserűen és humorral, talán sejtetve azt is, hogy bármilyen könnyed kézzel alkotja a legkülönbébb formájú, veretű költeményeit, csak egy valódi értékeket méltányolni képes „köztudat” lehetne művei számára a megfelelő befogadói közeg.

A *Hovavonatozni* az életmű szempontjából is kiemelten fontos helyen áll, de nehéz az összehasonlítás, mert az anyag gazdagsága, sokfelé széttartó bősége alapvetően különbözik az eddigi verseskötetek tematikáitól. Küllemében a valaha kiadott legpazarabb Novák-könyv, köszönhetően a nyomtatás szépia színű betűinek, de legfőképpen Miske Emő kidolgozott, hajlékony, fantáziadús, a költő világára rímelő illusztrációinak, beleértve a színes borítót, amely önmagában is remekmű.

KÁNTÁS BALÁZS *Félkomfortos magánpokol* című kötetének verseiben összefolynak a hallucinációk, a valóság, a virtualitás, a gép előtt ülő ember alakja, a részeg művészek, az angyalok, az istenek, sőt a tárgyak és a fogalmak is. **CSEPCSÁNYI ÉVA** írása.

A költő kéri, rúgjatok be, rúgjatok belé

Kántás Balázs hetedik, *Félkomfortos magánpokol* című verseskötete minden eddiginél összefogottabb, kiforrottabb, egységesebb. Tematikusnak is nevezhetjük, mert mindegyik ciklusában – *Magánbeszéd, Közbeszéd, További beszéd helyett* – külön perspektívából világítja meg ugyanazt a kérdését: van-e kiút ebből a „félkomfortos magánpokol”-ból?

Napjainkban időszerű urbánus költészetről beszélni – Kántásé mindenképpen az. Hasonlatai, montázsszerű képei, lírájának absztrakt és konkrét terei, mondanivalója egyaránt a nagyvárosi létformához, életérzéshez kötődnek. Szóhasználata, magatartása, költői attitűdje keresetlenül, magától értetődően urbánus. A kortárs nagyvárosi ember problémáit ragadja meg, a huszonegyedik század globalizációval, relativizmussal, triumfalizmussal, ugyanakkor kiüresedéssel és életerő-hiánnyal fémjelzett színpalái között.

Következésképpen nem használ külön címekeket, a versek első sava, mondata tölti be ezt a funkciót. Vannak az egész kötetet átívelő fogalmak, motívumok, képek, melyek a legtöbb versben konkrétan vagy utalásszerűen felbukkannak, vissza-visszatérnek, mint a *részegség, alkohol, kocsma, örület, éjszaka, magány, Isten, pokol, kutják, rongyos, megváltás, üvegszemek, utca*. Fel tűnően sok helyen szerepel az angyal, az órangyal alakja (Arzénos földbe, Kettészakítva, A vágánskocsmák, Céltalanul járod, Profán miatyánkot). Az angyalok kopott lódenkabátban róják a körutat, és a glóriájukat is elhagyták már: „*Valami leszázalékolt, / sza-*

kállas arkangyal / sörrel a kezében / melléd furakszik”. Máskor pedig „leszázalékolt, szélhámos / angyalok gyűlnek köréd”, vagy éppen „aktatáskás, fehér-por-arcú / órangyalok állnak eléd”.

Külön figyelmet érdemelnek a kötet egyrészt kérő, kereső, másrészt kissé provokatív, profán istenes versei. Képeikben és témáikban a kortársak közül többek között Petőcz András és Vörös István ilyen típusú lírájával rokoníthatók, akiknél szintén nem klasszikus formában jelenik meg az Isten, hanem mintegy vágyként, utalásként, szimbólumként, az alkoholos mámor, a rezignáció, a lelki sötétség közepette. Így próbálja elérhetőbbé, saját maga számára szerethetőbbé, megközelíthetőbbé tenni:

*„**Részeg** Isten beszél hozzám,
Kavicsokat hint eléem.
Nem értem egy árva szavát sem,
Hisz’ nem beszélek istenül.*

*Üveget nyújt, sörrel kínál –:
Ezt már vélem érteni.
Létrejön valami köztes nyelv,
Vallástalan párbeszéd.”*

*„**Ma valamiféle** szakállas,
Hajléktalan (– ISTEN –) felülvizsgálja
A teremtés jegyzőkönyvét.*

*Lapokat tép ki, satíroz,
Átír, megszünteti, amit
Korábban megnevezett.”*

Kántás költeményeiben nem a „világ” alakul és hasonul a transzcendens létezőkhöz, hanem az égiek válnak antropomorf-fá, sőt, nemcsak emberszerűvé, hanem egyenesen nagyvárosivá, eggyé közülünk.

A *Félkomfortos magánpokol* egészére jellemző a magány, az elszigeteltség leírása, az ember–ember, Isten–ember közötti érdemi párbeszéd lehetőségének megkérdőjelezése. Mintha csak az „én” önmagával folytatott dialógusa jelentene menedéket, de inkább látszatmenedéket. Korunk leképezése a cyber-világba menekülés:

*„Mániásan szörfölsz
az interneten,
nyitogatod a külvilág felé
vezető utolsó kaput.*

*Egykedvűen kopogtatsz
a klaviatúrán –
azt várod, valaki talán
beenged a képernyőbe?”*

Sokkal biztonságosabbnak, elfogadottabbnak tűnik ebben a világban a távolságtartás, a tárgyiasítás, és a pillanat kínálta örömök szenttelen, kissé program- és kampányszerű élvezete. Az utána következő csömör, űr és undor pedig már magánügy, nem az olvasókra, nem a közönségre tartozik. Ez a „csak azért is korhely leszek” magatartás Baudelaire, Rimbaud vagy Ady lírájára emlékeztet.

Néhány erőtlenebb hasonlattól, képzavartól eltekintve – „*le-százalékolt kóbor kutyák, körözési listákon szereplő galambok*” – a versek egységesek és kivétel nélkül minimalisták, szikárok, tömörek. Kántás inkább fogalmakkal, mint képekkel dolgozik, a vizualitás helyett a gondolatfutamokat, az idő kiragadott, rögzített mozzanatai fölötti elmélkedéseket helyezi előtérbe. Néhol túlzásba hajlik a „szerep”, a mondanivaló mégis érthető: a lírai én vélt vagy valós léte bódulat nélkül már-már elviselhetetlen:

*„Szétárad benned
A profán, fapados kinyilatkoztatás,
Szanaszét gurulnak
A sötétkék nyugtatók.*

*Test szerinti feltámadás illúziója
Írja magát az agyadba –:
Lefognak a steril,
Klóros vízbe mártott kezek.”*

*„Nem tudod már,
A tenyeredből
Rózsa vagy parlagfű sarjad,
És főleg hová, mi végre?”*

A kötet verseit átható rezignáltság, a látszatlét miatti kiábrándultság, az éjjeli körutak és kocsmák egyhangú, sivár világa mögött mégis ott van a várakozás, a bizonytalan tapogatózás, a félszeg remény:

*„Átéled a kibomló teremtést,
ezer létező közül kiemelkedsz.
Hangokkal telik meg
benned az a testnyi úr.”*

Az élc, az odamondás, az irónia jellemző a kötet többi versére. A *Politika*, a *Titkosítod*, a *Főméltóságú*, a *Minimálbéres*, az *Állni* kifejezetten epés, keserű meglátásokat rögzítenek, társadalombírálatról, haragtól se mentesek, de annyira már érettek, hogy nemcsak másokat, a rendszert vagy egy hivatalt kritizálnak, hanem maga a lírai alany is öniróniával, kételkedve, fenntartásokkal fordul önmaga felé.

A bizonytalan határvonalak világában összefolynak a hallucinációk, a valóság, a virtualitás, a gép előtt ülő ember alakja, a részeg művészek, az angyalok, az istenek, sőt, a tárgyak és a fogalmak is. Ebben a helyzetben a lírai én nem kevés cinizmussal és iróniával szemléli önmagát:

*„(Kiterítve
Fekszik a költő,
Átmenetileg legalábbis.*

*A levegőben
Orrfacsaró
Iróniaszag.*

*Lépjétek át a testet,
Aztán rúgjatok be / le,
-: ti is.)”*

A *Félkomfortos magánpokol* elsősorban a fiatalabb olvasóknak adhat sokat, mivel magában hordozza, rögzíti az úgynevezett Y-generáció életérzéseit: az útkeresést, a hajszolt, zavaros nagyvárosi életnek az én belső stabilitását szétforgácsoló hatásait. Áttekinti az éjszakai kocsmavilág egyszerre nyugtalanító és közösségteremtő, vigasztaló valóságát, és mindazt a tapasztalaton túli, belső vágyakból, alkoholos mámorból, az élet értelmének lázas kereséséből fakadó erőt, mely éppen az emberi esendőség, gyengeség felvállalása.

BERTHA ZOLTÁN

Hallani a félrevert harangok jajszavát

Sigmond István emlékére

Őrzöm a napokban örökre eltávozott Sigmond István utolsó leveleit, utolsó sorait. Végtelenül szerény, kedves, megnyerően közvetlen egyénisége ezekben is megrendítő hatással nyilatkozott meg. Mert a csak néhány éve hirtelen rátört súlyos betegség szenvedései közül is még mindig tudott a másik emberre gondolni: jótanácsokat adott – saját szörnyű tapasztalatai alapján – a fájdalmak elviseléséhez, és dolgozott, írt tovább rendületlenül az ölébe helyezett számítógépen, s úgy dedikálta (ugyan már kissé reszkető kézzel) frissen megjelent könyvét, hogy hátha még elfér a polcomon. És a kötet címében foglalt paradoxont nyomatékosította más szavakkal is: hogy Istenben feltétlenül hinnie kell annak, aki hisz benne. A rá olyannyira jellemző végletesen mély kétségbeesés magasrendű méltóságával üzenete, ami a novelláskönyv élén olvasható: Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben! A régi igazság meghökkenítően egyéni hangvétellel áthasonított, átörökített modern változata ez: *credo, quia absurdum*. Egész életműve ezt sugallja – az egyes darabok megannyi műfajújító módozatában. Ebben az általa kisprózai „molekuláknak” tekintett legutóbbi elbeszélésgyűjteményében is a segítség nélkül viaskodó és folyamatosan istenkereső ember küzd önmagával és a kozmosszal, Isten pedig sír, s „*a könnyek szétszóródnak a világűrben*”. A velünk érző és vérző, velünk együtt szenvedő, „sym-pathiát” tanúsító Isten képzete sajátosan lengi át e rövidtörténetek atmoszféráját. Mert hozzá csupán a hitetlen hit meggyötrő apóriája kapcsolódhat: „*Hiszem azt, hogy hinni kell Istenben. Azt szok-*

tam mondani, hogy ez csak a hit árnyéka, semmivel sem több, de ezzel már meg lehet élni”; miközben „nincs kiút, természetesen nincs kiút, egyszer és mindenkorra elrontott az emberiség mindent” – ahogyan az író a könyv végére helyezett nagyinterjújában megvallja. S hogy „a világ, amelyben élünk, bűn nélküli bűnhődést, megaláztatást, kiszolgáltatottságot produkál minduntalan”. „Bennem annyi optimizmus sincs, mint egy buldózerrel letaposott kétéltűben” – mondta még régebben az Erdélyi Erzsébettel és Nobel Ivánnal folytatott beszélgetésében.

Az 1936-os születésű és 2014-ben elhunyt Sigmond István a hajdani legendás erdélyi Forrás-nemzedék egyik legkiemelkedőbb képviselője volt. Eredeti stílusa, világlátása, kísérletező írásművészete kivételesen egyedi és utánozhatatlanul különleges. Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Bálint Tibor, Szilágyi István mellett az ő nevéhez is meghatározó mértékben köthető az erdélyi magyar irodalom „vérátömlesztése” és „nagykorúsítása” a hatvanas években, ahogyan a korabeli kritikusok is megfogalmazták. 1969-ben megjelent első novelláskötetének (*Árnyékot eszik a víz*) előszavában „íráskultúráját” és „formagondját” Kántor Lajos méltatta, s az azóta közzétett próza- és drámaműveinek sokaságát – számtalan elbeszéléskötetét, akár pályadíjnyertes regényeit – osztatlan elismerés övezte a legjelesebb erdélyi, magyarországi és határon túli kritikusok körében is, Pomogáts Bélától Elek Tiborig, Ács Margittól Széles Kláráig, Fekete J. Józseftől Papp Ágnes Kláráig, Páskándi Géza, Bodor Ádám (és a már említett Bálint Tibor, Szilágyi István, Lászlóffy Aladár, s még főként Panek Zoltán, Pusztai János, Lászlóffy Csaba, Kocsis István, Vári Attila, Csiki László, Bogdán László, Györfői Kálmán, Mátyás B. Ferenc, Király László, Mózes Attila, Szöcs Géza és mások) mellett leginkább ő volt és ő marad, aki meghonosította és újabban már szinte évenként napvilágot látott könyveiben tovább gazdagította azt a jellegzetes kelet- vagy közép-európai abszurd-groteszk irodalmiságot, amely egyetemes érvényűvé modernizálta az erdélyi irodalom sajátos értéktartományait is. A nyolcvanas évek legvégén Magyarországon is kiadott regénye – a *Félrevert harangok* – nagyjából egy időben és hasonlóképpen kerülhetett a legszélesebb olvasórétegek elé a már akkor klasszikusnak számító kortárs erdélyi írók (Sütő András, Kányádi Sándor és a többiek) műveivel. Sajátosan abszurd, neoavantgárd vagy neoszürrealista látás- és

írásmódja mindazonáltal szuverén karaktervonásokkal különbözteti meg őt minden pályatársától, s minden új művének megjelenése külön esemény és élmény volt a Kárpát-medencében. Képtelen és irracionális történetei az emberi egzisztenciális nyomorúság mélyrétegeibe világítanak be, s nyugtalanító felfedezésekkel döbbsennek rá létezésünk antropológiai szakadékaire és kataklizmáira. Felbolydító epikusi és színműírói világának kialakításáról – s általában életútjáról, kolozsvári színházi, operaházi művészeti igazgatói tapasztalatairól meg a szintén kolozsvári Helikon folyóiratnál évtizedek óta betöltött szerkesztőségi munkájáról – a Székelyföld folyóirat hasábjain (2013/6.) közreadott (a róla monográfiát készítő Demeter Zsuzsa kérdéseire válaszoló, vele beszélgető) életmű-interjújában kaphatunk hiteles képet (ez jelent meg említett 2013-as utolsó könyvének zárásaképpen is). Sigmond István egyike volt azon legjelentősebb íróinknak, akik a magyar prózaművészet folyamatos európeer korszerűsítésével több mint félévszázada hívták fel magukra a figyelmet (még ha viszonylag kevesen rezonáltak is rá), s nyilván ennek elismeréseként választhatták meg őt – egyéb kitiüntetései mellett – nemrégiben a Magyar Művészeti Akadémia tagjává is. Az őt laudáló Ács Margit szerint *„új műfajt hozott létre a Molekulákkal, a prózaverset, a verspróza, a borgeszi mozaik-próza környékén”,* de egészen és sajátosan újat, mert *„óriási léptékkülönbségeket vegyít ezekben”: a „turista- és katonai térképek aprólékos részletezését a világatlasz, sőt, a csillagtérképek hatalmas arányaival. E molekulányi nagyságban lélegzetelállítóak az átlépések az egyik léptékből a másikba. És a vers úgy jön ide, hogy a szöveg hangzása gyönyörű”.*

Szép és fájó; lírai és felkavaró; tragikusan drámai és igézeten felejthetetlen. Hogyne őrizném hát minden könyvét, egytől egyig, mind a tizenkilencet – sorra az erdélyi (Irodalmi, Kritérium, Dacia, Kultúra, Irodalmi Jelen, Polis) és a magyarországi (Szépirodalmi, Kortárs, Felsőmagyarország) kiadóknál közzétetteket. Az egyikről – még a Ceaușescu-rémkorszakból, a hetvenes évek elejéről – maga így emlékezik: *„A cenzúra a Valaki csenget című kötetem kapcsán volt a leggyalázatosabb, ugyanis jóváhagyták a szöveget, kinyomtatták a kolozsvári nyomdában, (...) s miközben a könyveket csomagolták, valamelyik kolozsvári cenzornak – sosem tudtam meg, hogy ki volt – eszébe jutott, hogy bele kellene lapozzon a könyvbe, és*

*felfedezte benne a Józsi című novellámat, ahol a főnökökgyerek bevezeti a diktatúrát a játszótéren, a megalázott gyermekek mind-mind neki szolgálnak, gondolkodás nélkül teljesítik a parancsait, és persze rettegnek tőle, nos, a cenzor felismerhette, hogy a mi életformánk nagyon hasonlít a leírt életformához, és úgy rendelkezett, hogy a 15 000 példányt meg kell semmisíteni. Hogy bezúzták, elégették, nem tudom, (...) de úgy gyászoltam a könyvemet, mintha egy családtagomat veszítettem volna el. A könyv technikai szerkesztője, Bálint Lajos jelen kellett legyen ennél az ocsmányságnál, sikerült elhoznia öt példányt nekem, és azzal a kéréssel adta át, hogy soha senkinek ne mondjam el ezt, mert nemcsak az állásával, hanem a szabadságával is játszik. Ez a könyv persze ma már könyvritkaság, nincs meg egyetlenegy könyvtárnak sem, az öt példányból egy példányt én őrzök, négyet pedig a rokonaimnak adtam át tiszteletpéldányként”. Hogy ezekből-e egy, vagy mégis egy hatodik: de énnálam még megtalálható egy darabja. Hetvenes-nyolcvanas évekbeli erdélyi barangolásaim során talán valamelyik eldugott székelyföldi antikváriumban akadtam rá, nem emlékszem. De felvettük bele, így szerepel 1983-ban Görömbei Andrással közösen készített korszakmonográfiánkban és bibliográfiánkban a hetvenes évek romániai magyar irodalmáról. Mindenesetre ez az 1971-es munka a Forrás-sorozatban való pályakezdés után ugyanúgy teljes írástudói fegyverzetben mutatja szerzőjét, mint az ugyanekkor *Egy panaszgyűjtő panaszai* című regény – avagy szimbolikus ellen-utópia, disztópia –, amely feltűnő karkai abszurdításával autentikus modelljét mintázza az elszemélytelenítő, az alávetett, megfélemlített embereket névtelenné alacsonyító, túlbürokratizált, irracionális önkényuralomnak. Az erőszakos, torz és brutális, pusztító logikájában is kiismerhetetlen hatalmi mechanizmus a fetiszizált „Szabvány” érvényesítését követeli, tönkretéve minden szabványosíthatatlan valódi életlehetőséget. Mert nincs itt „olyan helyzet, melybe ha belecöppen az ember, ne váltana ki sokkot, s a sokkhelyzet pusztulást, ha képtelen visszanyerni egyensúlyát. Az egyensúly pedig az etikai tartás, egy alapállás: a humanizmus eltorzíthatatlan normái” (írja erről méltató előszavában Lászlóffy Aladár). Az abszurd, a (Páskándi szavával) abszurdoid, az akasztófahumor, a kegyetlen ironia és szarkazmus mesteri művelőjévé válik Sigmund István, amikor azután nagyjából *A kútbamászó ember* (1978) és a *Mi a sötétben is látjuk egymást* (1993) fémjelezte elbeszélői – meg a*

Szerelemeső (1979) és a *Vétó* (1980) példázta lélektani regény- és drámaírói – periódusában a *Félrevert harangok* (cenzúráva: 1987, helyreállítva: 1990) című regényével az egész magyar nyelvterületen nagy sikert arat – legalábbis a hozzáértők körében. Mert ebben a műben a tragikus és morbid mozzanatok valóban „nemcsak a háborús idősakra utalnak, hanem a később következő súlyos történelmi korszakra is” – Pomogáts Béla megállapítása szerint –, vagyis időtlenné mitizálódik mindaz, ami historikusan és krónikási hitelességgel, artistikus érzéki és erkölcsi diagnosztikával a konkrét történetben a második világháború katasztrófáját, illetve kisvárosi, kisvilágbeli füledt légkörét idézi. Érzékletes tárgyiasság és parabolikus absztrakció egysége így képezi meg azt a művészi dimenziót, amely a lelki aberráció és a társadalmi deformáció, avagy a földi pokol démonikus kiterjeszkedését ábrázolja. Mindez „természetesen a történelem pornográfiájából eredeztethető: pervertálódik itt minden és mindenki” – elemzi Mózes Attila –, s „a harang mint ha egy kategorikus imperatívusz szavát röptené a város fölött. (...) A harangok nem némulnak el, a lelkiismeret egy holt harangozóból az élettelen anyagba költözve bong tovább”.

Ugassak magának, Rezső? (1995), *Gyászhuszáriüvöltés* (1996), *Minden nap halottak napja van* (1998), *Keselyűcsók* (2003), *És markukba röhögnek az égiek* (2003), *Csókvész* (2006), *Varjúszerenád* (2006), *Angyalfalva* (2008), *Isten is gyónni szeretne valakinek* (2012) – sorakoznak a további Sigmund-könyvek, oly jellegzetesen keserű-félelmes hangulatot árasztva már vészjósló címadásukkal is: például a bizarr madár-metáforák és asszociációk szenzuális tömörítésével. És ha mondjuk megérkezik a fekete csókaraj (a Csókvész-kötet novellavilágára gondolva), az öregebbek a házra szállt veszedelmet látják benne, és rendszerint halálhírt hoz a postás, ha megáll egy-egy falusi porta előtt, s kikézbésíti a háborúba elhurcolt férfi-családtag elestéről a táviratot. Ilyenkor az érintettek messzire néznek, „*ahol már semmi sincsen, sem csóka, sem ember, sem Isten*”. Az egyik félvak-félsüket öreg át sem veszi az értesítést – inkább hátraballag, s felakasztja magát a csűrben –, holott az nem is fia hősi haláláról, hanem hadi kitüntetéséről szólt volna; s ezt felfogva már az asszony is szörnyethal. De ki ez a postás? Mint később kiderül, a temetőőr féltve őrzött és megszálló katonák által annál fájdalmasabban meggyalázott gyönyörű lányának a fattyúfia, akiket ráadásul a falu is megvet és elüldöz, s aki felnőtt korában

visszatérve bosszúból maga írja a családok életét tönkretevő halotti jelentéseket – hogy aztán a postahivatalt lerombolva órá is rárontsanak. – Vérfagyasztó szörnyűségek, hideglelősen mikrorealista közelmépek sugározta iszonyat, a tehetetlen tisztaság elkeveredése az elkerülhetetlen mocskokban: a törvényszerű világállapottá sűrűsödő tragikum efféle történéseit élesítik és színezik tehát Sigmond István mondhatni lidércnyomásos, gyötrelmesen hátborzongató és horrorisztikus, fojtogató levegőjű elbeszélései. A rémmesei és rémálomi motívumok hálózatos, láncolatos – ismétlődően előre- és visszautaló – összekapcsolódása és kifejlése pedig a látomások velejéig abszurd víziókká duzzadását fokozza: a vergődő embertest és emberlélek létközegének univerzális kaotikusságát. Az erőszak-tétel, a fizikai kínzatas, a biológiai drasztikum megannyi sűrűn egymásba kavarodó – egyszerre tudatalatti mélységekig sötét és homályos, illetve naturálishan-plasztikusan nyers és konkrét – jelenségképei így aztán nem egyszerűen megfestik, hanem valami kísértetiesen bonyolult belső gazdagsággal és érzékletességgel a metafizikai titokzatosságig el is fordítják-torzítják a létbevetettség kegyetlenül érvényesülő rejtelmait. Örökös diabolikus feszültség, küzdelem ez, húsba markoló birkózás születéssel és elmúlással, ösztönökkel és képzetekkel, szexussal és nemiséggel, érzésekkel, emlékekkel és gondolatokkal: léttel és idővel. Amikor például „*az először felnyíló szemhéj és az utoljára lecsukódó szemhéj hangja hajszálpontosan azonos*”; vagy amikor „*egy nagy csalásban statisztáink mindannyian*”, s „*a csecsemők is magukon hordozzák a halotti maszkokat*”. Az egyik hosszabb jelenetsorban színészek és statiszták bevonásával igyekszik visszajátsza(t)ni saját gyermekkori múltját az időbeli és nemi identitásában is el-elbizonytalanított rendező-figura, akinek cipész és harangozó apja valamikor elhagyta a családját, keserves múltfelidézéssel (idő-visszaforgatással?, időmegállítással?, „adatok jelent!” –követelés-formákkal?) megpróbálva megakadályozni ezt a távozást, vagyis a közösségi hanyatlás- és pusztulástörténet elhatalmasodását („*nem engedjük el soha, az ősök lelke életre ítélte a falut, értitek már?!*”). A megelevenített múlt áttűnéseit a jelenbeli cselekvésekkel pedig tovább rétegezi a színjátszás harmadik dimenziója (az író egyik kedvelt tématerülete), s a paradox módon a fűszálakig hiteles kontúrjaik megtartása ellenére is összemosódó idősíkok jelképes alapélménye: hogy meg kell keresni az örökre elveszített apa konyhaajtó-kampón felejtett kalapját. „*A múlt és jelen idősíkjai egymásba fonódnak, a múlt újírására tett kísérlet (megfilmesítés) közben*

vissza-visszatérnek Apa távozásának fontosabb pillanatai, hogy a szöveg végén aztán már szétválaszthatatlanná váljanak az idősíkok” – ahogyan Vincze Ferenc is fejtegeti. Ezek közül némelyik elbeszélésnek a drámai változata (*Hozudnak rendilétesen – avagy: Koppjafák rózsaszínben /Színház két részben/* címmel) – csak folyóiratban jelent még meg (Forrás, 2006/9.), s erről („Sigmond István költői tan-színjátékáról”) írja kritikai eszmefuttatásában Szócs István, hogy a darab sok rétegének egyike a magyar irodalom sötét, tragikus nemzethalál-vízióival mutat rokonságot; s „*mindezek révén a szecessziós stíltromantika parodizálása: nemcsak a táj arcát viseljük, a táj is viseli a mi arcunkat. Integetünk a hegyeknek; a hegyek visszaintegetnek nekünk*”. „*Az apa világgá megy. Eltűnik. Vagyis: Isten kivonul a világból. Elvész a kalapja is.*”

De nemcsak az érzékfölötti a megragadhatatlan ebben a különös prózavilágban: maga az érzékiség is az. A test szenvedése, vonaglása, vágykielése – az állatiasság vagy a szűziesség összeérő végletei között is – éppoly letaglózó misztérium, mint a létértelem-kereséssel viaskodó elme hajszoltsága. S hozzá a nyelv (a nyelvi önelvűség, a nyelvi közvetítés) meghaladhatatlan egzisztenciális problematikája – Sigmond István újabb írásainak egyik kitüntetett eleme. Mondatindák, gesztusrajz-töredékek, ál-dialógusok és választalan ál-kérdések szorításában képződnek valóság, álom, képzelet határvidékein a viszolyogtató vagy reménykeltő látomásábrák – az érzékelő és elbeszélő alany („*azt hiszem, mindent tudok, talán csak azt nem tudom, hogy ki vagyok*”), a tapasztalati vagy elvont tudatmező, az eseményekben résztvevő szereplők, az áttételes nézőpontok és szituációk, a téridő folytonos viszonylagosságában és azonosíthatatlanságában. Lovak, istállók, katonák, menekülő, üzekedők filmszerű, szemléletes látványkavalkádjában („balladoid”-jában) s az „*árnyéklétben*” „*az élet, a halál, az álom, az ismert és ismeretlen létformák sokasága egymás hegyén-hátán várják a megtisztulást*”, s „*a lélek nyúlványai a metamorfózis földi törvényei szerint a testben élvezik ki szerepálmukat*”. Ízig-vérig modern lirizáló és esszéizáló leírások ezek, vers és próza mezsgyéjén, a bizarréria, a tragikomikum fekete humoros hangulataiban, a létezés eredendő hibriditását sugallva – ahogy az életben is, „*minden csak így, zavaros kevercsként igaz*” (Ács Margitot idézve). Prózaesszék szinte a prózairás ontológiájáról – genezisééről és mibenlétéről. És a világszemlélet egyetemes bölcséleti keserű-

sége („minden percben végkifejletet produkál a jelen, s az egek védelme sehol”) alapján posztavantgárdnak, poszt-abszurdnak is tekinthető, illetve posztmodern vonzatú szövegművek: mert a metafikciós módszerek szerinti reflexiók mélyen felbolydítják gondolat és vágy, szöveg és érzékiség, szövegi teremtés és szövegtest rejtélyes összefüggéseit. Hogy mi él a szóban, mi testesül meg a szövegben, s mond-e valami szövegszerűen értelmezhető maga az érzéki világfolyamat? Igaz-e, hogy „az első lélegzetvételtől az utolsóig, s természetesen utána is a Biblia lapjairól léptünk a fizikai s szellemi térbe, a holt lelkek például ösztönlényekként is többet érnek, mint az igék, kötőszavak és főnevek, amelyekkel megfogalmazzuk őket”.

Lebilincselően expresszív – miközben „végtelenen kiábrándult világ- és emberképével, metafizikai szkepszisével” (Elek Tibor) ugyancsak elháríthatatlanul delejező – írásművészet ez; mai prózairodalmunk egyik különösen értékes színfoltja. Olyan, amely tehát „képes a létet mint transzcendens és inhomogén egységet vizsgálni”, abszurdnak tekinteni a hétköznapi világot és egyidejűleg az abszurdot is hétköznapijának látni (Breier Ádám). Hiperrealizmus és szürnaturalizmus izzó kettségében. „Valószerű és valószerűtlen, megszokott és bizarr villódzásai és ütközőpontjai” a „rút és visszataszító, a harsány és ijesztő” negatív karakterjegyeivel telített Sigmond-írások (amint azt Borcsa János is leszögezi); s „az abszurd és realista elemek keveredése egyre komplexebb helyzetteremtéssel társul” (ahogy azt pedig Farkas Wellmann Éva összegzi a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon ötödik kötetének hasábjain). Erdélyben a hatvanas–hetvenes években egész – és irodalomtörténeti súlyában, eredményeiben máig nem eléggé felmért, noha egyetemes, összmagyar és világirodalmi kontextusba helyezve is jelentékeny – vonulata, alkotástípusa bontakozott ki a vérbeli groteszk-abszurd prózafajtának. Sigmond István ennek a többek között Mándytól, Mészölytől, Hajnóczytól is ösztönzéseket nyerő áramlatnak emelkedett az egyik bizonyosan legeredetibb, legizgalmasabb élvonalbeli reprezentánsává – egyben kiváló mesterévé.

POMOGÁTS BÉLA

Nyelvvédelem és nyelvújítás – megőrzés és megújulás

Egy aradi tapasztalat

Amögöttem maradt évtizedekben szinte teljesen bejártam a Kárpát-medencét, számos város akad, ahová időről időre visszatérek, természetesen ilyen Pozsony, Kassa, Ungvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Szabadka, Újvidék és Alsólendva. Nehéz kimondanom, mindegyiket a magyar nyelv erőteljes hanyatlását kellett tapasztalnom. Két hete jártam Aradon közel tíz esztendő elmúltával az ottani Kölcsey Egyesület és az általa megjelentetett Havi Szemle című folyóirat meghívására. Ezt megelőzően akkor jártam a városban, amikor az aradi vár kazamatáiból kiszabadított, majd egy időre a Minoriták főtéri templomának udvarán elhelyezett Szabadság-szobrot ismét felavatták, ha nem is eredeti helyén, a történelmi emlékeket hordozó egykori Városháza előtt, hanem egy félreeső, kissé elhanyagolt téren, szemközt az 1849-es erdélyi háború román politikusait és harcosait megőrkítő emlékművel. Ez akkor még csak egy diadalívre felfüggesztett molinón volt látható. Azóta létrejött a valóságos kőbe faragott és bronzba öntött román monumentum, s a két emlékmű: a nemzeti emlékezetbe mélyen beivódott magyar és az újabb, kissé esetlen román ott álldogál békésen egymással szemben, figyelvén a gondozatlan térségen sietősen átvágó aradiakat.

Midőn egy évtizede ott jártam, Aradon még gyakran hallottam magyar szót, két hete viszont csak abban a több épületre kiterjedő magyar kulturális létesítményben, amelyben az ottani két magyar szerkesztőség, a magyar kulturális egyesület és egy magyar vendéglő található. A város lakossága az utolsó osztrák–magyar népszámlálás alkalmával, 1910-ben 77 542 főt számlált, ebből 48 761 fő magyarnak, 14 949 románnak, 11 320 németnek, 1 850 szerbnek vallotta magát, azaz a magyarok túlnyomó: 62,9 %-os többségben éltek, a románok aránya 19,2 %, a németeké 14,6 %, a szerbeké 2,4

% volt. Nos, mindez így változott meg 1992-re, az akkor megtartott román népszámlálás adatai szerint: a város lakossága 190 114 főt tett ki, ebből 151 436 volt a román, 29 828 a magyar, 4142 a német és mindössze 888 a szerb (viszont 2138 a cigány). Azaz a magyarok aránya 15,7%, a románoké 79,6%, a németeké 2,18%, a szerbeké 0,47% (és a cigányoké 1,12%). A legtöbb, korábban nagy (vagy relatív) többségben magyarok által lakott erdélyi, partiumi, bánsági város etnikai képe ehhez hasonlóan alakult át, és már csak a Székelyföld városai tekinthetők magyar településnek, Marosvásárhely nagyon kicsiny magyar többsége is felettébb ingatag. Mindez arra utal, hogy az erdélyi (és általában a Kárpát-medencei) magyar kisebbségvédelmi stratégiát: a kisebbségi sorsban élő magyarság védelmének stratégiáját újra és újra át kell gondolnunk. A korábban követett megfontolások és eljárások (és főként az általánosságban érvényesített politikai retorika) ugyanis már régen csődöt mondtak, és ahogy magam látom, szinte minden téren nagy-nagy bizonytalanság tapasztalható.

Mára Arad talán a múlt század kilencvenes éveiben rögzített és az imént bemutatott adatsorhoz képest is radikálisan megváltozott. Tíz esztendeje a belvárosban még gyakran megütötte a fülemet a magyar szó (akárcsak Temesváron vagy éppen Brassóban), mára ezek a szavak jóformán eltűntek: Arad román nagyvárossá vált és csupán néhány kisebb nyelvszigeten – a magyar kulturális egyesületben, a magyar szerkesztőségekben, a római katolikus és református templomban és néhány magyar iskolában lehet magyar beszédet hallani. Aki ma nemzetstratégiáról beszél, annak erre a változásra: a magyar szó elnémulására mindenképpen fel kell figyelnie. Hiszen Aradot, Temesvárt és Brassót meglehetősen gyors ütemben követi Kolozsvár, Nagyvárad és Szatmárnémeti, ott van nyomukban Marosvásárhely, amely néhány esztendeje még az erdélyi magyarság „fellegrárának” számított, s ugyancsak alaposan megfogvatkozott a magyarság létszáma, jóllehet ma még abszolút többséget alkot olyan városokban, mint a Székelyföld legendás központjai: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy és Gyergyószentmiklós.

A nyelvek rangsorában

Sok-sok évszázados története során a magyar nyelv többször is veszélybe került. A török hódoltság idején, midőn a Kárpát-me-

dencét nagyjából nyolcvan százalékban kitöltő magyar népesség igen nagy része esett a pusztítás áldozatául. A Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő függetlenségi háború után, midőn a háborús veszteségek, valamint a háború végén fellépő (még a hadi cselekményeknél is gyilkosabb) pestisjárvány okozta pusztítás, illetve a magyarányú külföldi betelepítés nagyjából negyven százalékra szorította vissza a magyarság országos számarányát. Ugyancsak jelentékeny veszteséget okoztak a huszadik századi háborúk, valamint a trianoni szerződés következményei: a repatriálások, kivándorlások, az erőszakos asszimilációra törekvő kisantant politika. Mindez csupán ebben az évszázadban közel kétmillió fővel apasztotta a magyarság számát a Kárpát-medencében.

Következésképpen csökkent a magyarság közép-európai számaránya, vagyis a magyar nyelv a térségben erősen visszaszorult. 1918-tól máig, azaz közel egy évszázad leforgása során a románok és a szlovákok lélekszáma több mint kétszeresére nőtt, miközben a magyarság lélekszáma kevesebb mint egynegyedével emelkedett. Ha a magyar anyanyelvűek száma ugyanolyan mértékben növekedett volna, mint a szomszédoké (az utódállamok többségi nemzetéi), akkor most legalább huszonkét millió magyarnak kellene lennie a közép-európai régióban, és ez egyértelmű magyar többséget jelentene a Kárpát-medencében.

A magyarság jelenlegi, nagyjából tizenkét és félmillió lélekszámaival (10 millió Magyarországon, közel másfélmillió Romániában, közel félmillió Szlovákiában, 150 ezer Kárpátalján, 200 ezer a Vajdaságban és együttesen vagy 100 ezer Ausztriában, Szlovéniában és Horvátországban) még így is a Kárpát-medence lakosságának tekintélyes részét teszi ki, de már nem a többségét. És ez a közel ötven százalékos vagy a negyven százalékot jócskán meghaladó arányszám is igen törekeny, és gyorsan fogyatkozik: nem is szeretnék kétségbeejtő jóslatokig jutni, jöllehet léteznek ilyenek.

A magyar nyelv mindezek ellenére sem tartozik a világ „kisnyelvei” közé. Sidney S. Culbert washingtoni egyetemi tanár néhány évtizede készült nagy nyelvstatisztikai felmérése szerint a Földön nagyjából 3000 nyelvet beszélnek, ezek között 12 olyan nyelv található, amely több mint százmillió ember anyanyelve (sorrendben: a kínai, az angol, a hindi, a spanyol, az orosz, az arab, a bengáli, a portugál, az indonéz, a japán, a német és a francia), további tíz

nyelvet 50 és 100 millió közötti népesség beszél (urdu, pandzsábi, koreai, olasz, telegu, tamil, marathi, vietnámi, török, jávai).

A magyar nyelv ebben a rangsorban az igen megtisztelő negyvenhatodik vagy negyvenhetedik helyet foglalja el, előtte olyan nyelvek szerepelnek, mint az afgán, az asszámi, a malajalam, a holland, a perzsa, a lengyel, a román, az ukrán, utána pedig olyanok, mint a cseh, a szlovák, a szerb, a horvát, a svéd, a dán, a finn, az újjörög, a bolgár és így tovább. A magyar nyelv ezek szerint Európában (az orosz, a német, az angol, a francia, az olasz, az ukrán, a spanyol, a lengyel, a román és a holland után) a tizenegyedik, és több mint húsz nyelvet előz meg. A nagyvilágban pedig ezerszámra élnek nyelvek, amelyeket a magyarnál kevesebb (jóval kevesebb) ember beszél.

Kulturális átalakulás

Nyelvünk még sincs biztonságban, és ha a tapasztalt vagy éppen lehetséges veszélyeket számításba kívánjuk venni, külön-külön kell vizsgálat tárgyává tenni a magyar anyanyelvűek három nagy (földrajzi értelemben is elkülöníthető) csoportját: a magyarországiakat, a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket és a nyugat-európai, valamint tengerentúli szétszóródásban élő magyarokat.

Magyarországon a nyolcvanas évek közepe (tehát nemcsak a rendszerváltozás) óta egy nagyszabású civilizációs átalakulás megy végbe, és ez, mint minden átalakulás, a kultúrák, életformák, mentalitásmódok éles ütközésével jár együtt. A széles körben tapasztalható kulturális és mentális konfliktusok természetesen kihatnak a nyelv életére is. Mindennek csak egyik velejárója és következménye az, hogy (miként sokan panaszozzák) nyelvünket kezdik ellepni az idegen szavak: a kereskedelmi elnevezésekben, a reklámokban, az elektronikus civilizáció eszközeinek használata során, sőt, a rádió és a televízió műsoraiiban is. A jelenség nem merőben új, nagy civilizációs változások idején rendre bekövetkezik, így történt ez a 18. század végén, a 19. század elején is, midőn hazánkban megindultak a gazdasági átalakulás: a polgárosodás folyamatai.

Az idegen szavak és kifejezések befogadására szükség van, de inkább csak akkor, ha valamely új fogalom, jelenség vagy eszköz

megnevezésére nem áll rendelkezésünkre magyar szó, avagy ilyen nem tudunk némi nyelvújító leleménnyel létrehozni. Ezért kétségtelenül szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra, akárcsak Kazinczy idején. Ilyen mozgalom különben napjainkban is tapasztalható (itt és most jelen vannak ennek képviselői és munkásai) – mindazonáltal a mozgalom kiterjesztésére és állami (kötségvetési) eszközökkel is támogatandó erőteljesebb megalapozására szükség volna. A nyelvújítás mint nagyszabású kulturális kezdeményezés, mi több: mozgalom mindig akkor válik időszerűvé, midőn a civilizációs fejlődés, a polgárosodás lendületet kap, és előretör. Így történt ez a 19. század első harmadában: Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma idején, így történt a 19. század végén, midőn a Szarvas Gábor által alapított és szerkesztett Magyar Nyelvőr című folyóirat volt az anyanyelv védelméért folytatott szellemi erőfeszítések műhelye, és így történt ez a harmincas években is, midőn Kosztolányi Dezső lett a nyelvművelés apostola, következetes szorgalommal gyomlálva az élőbeszédből a felesleges idegen szavakat. De a közel múltban is folyt szívós és fáradhatatlan nyelvművelő munka, a jó emlékezetű Lőrincze Lajos jóvoltából, aki évtizedeken át dolgozott azért, hogy a beszélt nyelv minél magyarosabb legyen.

Ma is eleven nyelvművelő mozgalomra volna szükség, minthogy az idegen szavak és kifejezések már-már előntik nyelvünket, kivált az üzleti életben, a cégtáblákon, az utcai feliratok között, ugyanakkor a rádió, a televízió és a közélet (például a naponta közvetített országgyűlési beszédek és viták) maguk is sokat rontanak a társadalom nyelvérzékén: nemcsak felesleges idegen szavakkal, hanem rossz mondatfűzéssel, helytelen hangsúlyozással is – kártékony mintát teremtve, holott a helyes mintát valamikor éppen a színházi beszéd és a közpolitika teremtette meg. Ennek a nyelvújító mozgalomnak a létrehozását és magát a nyelv védelmét azonban nem lehet egy úgynevezett „nyelvtörvényre” bízni, kivált nem olyan rendőri eszközökkel fellépő „nyelvtörvényre”, amelyet északi szomszédunk parlamentje hozott. Egy ilyen nyelvtörvény ugyanis nem a nyelv tisztaságát védi, hanem az emberek zaklatásának antidemokratikus eszköze.

A magyar nyelvet mint legnagyobb nemzeti örökségünket és szellemi értékünket, valóban óvni és védeni kell, ezt azonban nem törvényi úton, nem büntető rendelkezésekkel (idegen szóval: szankciókkal) kell elérni, hanem részben a rendelkezésünkre álló korábbi minisztériumi rendeletekkel, amelyek a kereskedel-

mi feliratok magyarnyelvűségét kívánják meg, főként pedig egy olyan „nyelvújító” és nyelvszépítő mozgalommal, amely az iskolától a tudományos műhelyekig, az egyházaktól a közvélemény- és nyelvformáló médiumokig áthatja a társadalom egész életét.

Nyelvünk a kisebbségi létben

A második nagy kört, amelyben nyelvünk védelemre szorul, a kisebbségi létben élő, nagyjából hárommillió, de lehet, hogy csupán két és félmillió Kárpát-medencei magyar alkotja. Közismert, hogy az ő anyanyelvi jogaik és nyelvhasználatuk ma is bizonytalan helyzetben van, és a fölējük növekvő államhatalom általában nem ismeri el, vagy csak részlegesen ismeri el azokat az elemi emberi és közösségi jogokat, amelyek az anyanyelvi iskoláztatást, az anyanyelvi kultúra megtartását és fejlesztését, illetve az anyanyelvnek a közéletben (a közigazgatásban, a jogszolgáltatásban, a politikában) történő szabad használatát lehetővé teszik.

Ezek a jogok az európai országok nagy részében: a nyugati világban ma már széles körben elismertek és érvényesíthetők. A spanyolországi katalánok, a finnországi svédek és a dél-tiroli (olaszországi) németek széles körű kulturális és területi autonómia birtokában fejleszthetik kultúrájukat, őrizhetik meg nemzeti identitásukat, de kulturális autonómiájá van a dániai és belgiumi németeknek, az ausztriai szlovénoknak, sőt újabban a hagyományosan asszimilációs politikát folytató francia állam keretében élő korzikai olaszoknak is. Nem egy országban kisebbségi egyetemek is működnek, így igazán figyelemreméltó az, hogy Finnországban (Turku, svéd nevén Abo városában) létezik önálló svéd egyetem, noha az ország népességének csak 6,4 százaléka tartozik a svéd kisebbséghez.

A Kárpát-medencében élő magyarok helyzete ebben a tekintetben nem felel meg az európai normáknak: a Trianon óta eltelt kilencven esztendő alatt valójában mindig nyelvi háború folyt ellenük. Erről a nyelvi háborúról és elnyomásról 1930-ban Kosztolányi Dezső a következőképpen beszélt. „Egyelőre még derengeni se látjuk azt a várva várt szellemet, mely csak annyira is egybefogná az emberiséget, mint a középkor vagy a reneszánsz. Nem látjuk azt az új világot sem, mely a háború véréből és rom-

jaiból keletkeznék. Csak újabb vért és újabb romokat látunk, újabb lélektiprásokat, anyanyelvek üldözését, iskolák önkényes betiltását, hírlapok elkobzását, színészek kibotozását, a lelkiismereti és gondolati szabadság ellen való újabb merényleteket.”

A kisebbségi sorsba taszított magyarság ellen viselt nyelvháborúnak szüntelenül változtak a taktikai módszerei, voltak időszakok, midőn az anyanyelv használata biztosabb jogokra épült, például Romániában 1945 és 1947 között, vagy a jugoszláviai Vajdaságban a tartomány autonómiája idején, és voltak időszakok, midőn a kisebbségi magyarság szinte teljesen meg volt fosztva nyelvi jogaitól, így Csehszlovákiában a második világháború után, vagy Romániában a Ceaușescu-féle zsarnokság utolsó évtizedében. Jelenleg Romániában a korábbiakhoz képest szabadabban, Szlovákiában az etnokratikus kormánypolitika következtében csak korlátok között érvényesülhetnek a magyarság nyelvi jogai.

A nyelvhasználat szintjei

A kisebbségi jogokat, közelebbről a kisebbségi anyanyelv-használati jogokat valójában egy többszintű rendszerben képzelhetjük el, ez a rendszer a minimális jogérvényesítés igen alacsony szintje és az európai jogelveknek megfelelő kollektív autonómiák magas szintje között több lépcsőt is mutat. Az első és leginkább kezdetleges anyanyelvhasználatot a családi (rokonsági) nyelvhasználat jelenti: ezt még a legelvakultabb és legembertelenebb etnokratikus parancsuralmak is csak ritkán szokták megakadályozni. Az otthoni, családi nyelvhasználat a legszentebb emberi jogok közé tartozik, és a család elemi joga eldönteni azt, hogy otthon milyen nyelven beszél. Ez a családi nyelvhasználati jog azonban a legkevésbé sem azonos az anyanyelvhasználatához fűződő joggal, minthogy a családban csupán a nyelv egy szűkebb köre érvényesülhet, és megfelelő műveltség nélkül – amelyet természetesen a családi élet szűkebb világában nem lehet megszerezni – az anyanyelv elsatnyul, úgynevezett „konyhanyelvvé” válik. Ez a magyar nyelv sorsa azokban a szórványközösségekben, amelyeket román, szlovák, szerb vagy ukrán környezet vesz körül.

midőn a lakóközvetben, a kisközösségekben és az egyházi szolgáltatban teljes körűen használható a kisebbségi nyelv. Természetesen ez a nyelvhasználati szint is erősebb korlátozást jelent, minthogy a társadalmi nyilvánosság legtöbb fórumát elzárja a kisebbségi közösség elől. Általában ezt a nyelvhasználatot is engedélyezni szokták az etnokratikus rendszerek, habár itt már lehet erősebb megszorításokkal találkozni, például a moldvai csángók körében, akik számára az egyházi életben nem teszik lehetővé a magyar nyelv használatát.

Az anyanyelvhasználat harmadik (középső) szintjén a kisebbségi kultúra, mindenekelőtt a kisebbségi irodalom intézményrendszere helyezkedik el. Ezen a szinten az elmúlt közel nyolc évtizedben már erősebb korlátozások voltak tapasztalhatók. A kisebbségi irodalom, újságírás és néhány „nemzeti” tudomány (irodalomtörténetírás, néprajz) nyelvhasználati jogai általában megengedettek, a tudományos, művészeti és közművelődési egyesületek alakításának joga azonban sokszor korlátozott, így a kommunista évtizedekben szinte egyáltalán nem tudott érvényesülni, minthogy a gyülekezési jog teljes mértékben ki volt szolgáltatva az állampárt és a titkosrendőrség akarátának. Maga a kisebbségi kultúra is csak ritkán kapott (és kap) központi költségvetési támogatást, illetve a központi kormányzat nem ritkán arra törekszik, hogy a kisebbségi kultúrát peremhelyzetbe kényszerítse és „szubkultúrává” tegye.

A nyelvi jogok következő szintjén a kisebbségi oktatási rendszer helyezkedik el, mégpedig teljes körűen: az óvodától az egyetemig. Ez a rendszer mindenütt, ahol magyar kisebbségi közösségek élnek, csak töredékesen létezik és működik. Minden egyes szomszédos országban akadályokat gördítenek az oktatási rendszer teljes kiépülése elé, a magyar tankötelesek bizonyos százaléka (ez lehet 30-tól 60 százalékig) nem anyanyelvű iskolában végzi tanulmányait, és a főiskolai szintű képzésnek korábban csupán néhány töredékes változata (lelkészképzés, újságíró- és tanárképzés) jöhetett létre. A kisebbségi egyetemi rendszer csak az utóbbi évtizedekben alakulhatott ki, nem utolsósorban a kisebbségi magyar pártok, így az RMDSZ és a szlovákiai Magyar Koalíció Pártja erőfeszítésének eredményeként. Ma már Nagyváradon, a Székelyföld városaiban és Komáromban működnek, igaz, nem mindig kedvező körülmények közepette, önálló magyar egyetemi intézmények. Különben a kisebbségi nyelvű egyetemi képzés Európában (a szlovák és a román propaganda állításával ellen-

tétben!) egyáltalán nem tartozik a ritkaságok közé: Spanyolországban léteznek katalán tannyelvű egyetemek, Finnországban létezik svéd nyelvű egyetem, emellett a két világháború közötti polgári Csehszlovákiában is működött német nyelvű egyetem, és széles körben működtek német nyelvű főiskolák.

Végül a nyelvi jogok használatának következő szintjét a közületi-politikai nyilvánosság jelenti: az anyanyelv szabad használata a közéletben, a közigazgatásban és a jogszolgáltatásban. Ennek a közületi-politikai nyelvhasználatnak a személyi, illetve területi autonómia ad teljes keretet és lehetőséget, erre a kisebbségi autonómia törekszenek a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségek politikai és érdekvédelmi szervezetei. Különben a kisebbségi autonómia eszméje és gyakorlata ugyancsak az európai jogelvekből következik: a spanyolországi katalán, az észak-olaszországi osztrák, a belgiumi és dániai német, a finnországi svéd önkormányzatok igen jó mintát és ösztönző példát adhatnak a közép-európai magyar és nem magyar autonómiatörekvések számára is.

Ha az imént vázolt nyelvhasználati rendszer „szintjeit” egyféle fokozatosságot érvényesítő jogi „skálának” tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az 1989 után kialakuló új közép-európai demokráciák még jócskán elmaradnak a jogérvényesítés európai normái mögött. Vannak országok, amelyek ma talán jobb helyezést kaphatnak, ilyenek Szlovénia, amely a legtöbbet adta a maga kisebbségi polgárainak (legalábbis az őshonos magyaroknak és olaszoknak), Horvátország, amely a balkáni háború lezárása után számottevő kisebbségi nyelvi jogokat helyez kilátásba, elsősorban a szerbek számára, és Románia, amely az Iliescu-rendszer (és különösen a Ceaușescu-féle rémuralom) gyakorlatához képest jóval liberálisabb kisebbségpolitikát kíván folytatni. Igazi kisebbségi autonómiák kialakításáról azonban a mai Romániában sincs szó. Más országok, így Szlovákia és Jugoszlávia viszont szűkítették a korábbi kisebbségi nyelvhasználati jogokat, és az ott élő magyarságnak úgyszólván napról napra meg kell küzdenie anyanyelvi jogaiért.

Az utóbbi esztendőik demokratikus változásai ilyen módon hoztak bizalmat kiváltó áttörést és megnyugtató eredményeket a közép-európai régió nemzeti kisebbségei (és közöttük a két és fél-millió magyar) számára. Ennek ellenére vannak biztató jelek is, így mindenekelőtt az európai integráció szinte minden országban

megmutatkozó igénye, emellett a határok menti kistrégiók gazdasági integrációjának kétségtelenül előre haladó folyamata. Közép-Európa történetének soron következő nagy feladata valószínűleg az lesz, hogy mindenütt le kell bontani az etnokratikus államrendszereket, és meg kell erősíteni az európai integrációs fejlődést.

Végül a magyar nyelv harmadik nagy köre a nemrég még emigrációban élő magyar közösségeket fogja át. Ennek a szórványmagyarságnak a közösségeiben is nagyjából 1 millió-1,2 millió ember él, de erősen túlzottak azok a vélemények, amelyek szerint csupán az Egyesült Államokban 1,7 millió magyarral lehet számolni, a valóságban ennek a számnak jóval kevesebb mint a fele (600-700 ezer) lehet a hiteles adat. A magyar származású amerikaiak száma valóban igen magas, ebben a tekintetben az 1,7 milliós adat valószínűnek tetszik, ezeknek nagy része azonban már egyáltalán nem beszéli őseinek nyelvét, és nem érez közösséget a magyar kultúrával.

A nyugati világ magyarsága, és erre most már számítani kell, lassan elveszíti anyanyelvét: a második emigrációs nemzedék már csak törve, a harmadik pedig már egyáltalán nem beszél magyarul. Éppen ezért az ő körükben nem nyelvvédelemre van szükség, hanem a magyarsághoz való tartozás érzésének vagy a származás tudatának a fenntartására, amely mára elsősorban nem nyelvapoló erőfeszítéseket, hanem kulturális munkát kíván. Vagyis fel kell kelteni, meg kell erősíteni a nyugati világban élő fiatal magyar nemzedékek érdeklődését a magyar zene, a néptánc, a művészet és népművészet, az elődök szülőhazája iránt. Mindez a nyugati magyarság körében új kulturális stratégiát követel, és ennek a stratégiának a kidolgozásában, megvalósításában több társadalmi szervezetnek is részt kell vállalnia.

Kazinczy és Kosztolányi tanítása

A magyar nyelv most: az ezredforduló változó és sok tekintetben a politikai pártérdekek erőszakos (és a valóságos nemzeti érdekeket nem egyszer figyelmen kívül hagyó) érvényesítésének neuraszténiás világában valóban védelemre, következőképpen okos, tervszerű védelmi intézkedésekre szorul. Ezeket az intézkedéseket társadalmi konszenzusra kellene építeni, nem szabadna

elhamarkodni, és főként nem szabadna pártpolitikai érdekeknek alárendelni. Egyszer össze kellene ülnie azoknak: nyelvtudósoknak, közéleti személyiségeknek, íróknak, újságíróknak, egyesületi vezetőknek, akik felelősek a magyar nyelv jövője és sorsa iránt. Ők kezdeményezhetik azt az új nyelvvédelmi stratégiát (ha tesszük: „nyelvújítást”), amelynek nem kevesebb felelősséggel, leleményességgel és hatékonysággal kell érvényesülnie, mint ama réginek, amelynek Kazinczy Ferenc volt a vezére és mestere. Kazinczy a nemzet lelkét és szellemi egységét látta a közös nyelvben, ahogy A magyar nyelv polgári nyelvvé emelése felől című 1808-as „tübingeni” pályaművében írta: „A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosabb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzete különböző részekre szaggattatott, s egy testet többé nem teszen.” A magyar nyelvújításnak – nyelvújításoknak, az „új magyar nyelvújításnak” is – a magyar nyelvi öntudat, vagyis a nemzeti identitástudat megerősítése az alapvető feltétele. Igaza van Kosztolányinak, aki 1932-ben Pár szó a nyelvújításhoz című írásában a következőket jegyezte le: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen >rendbehozni<, kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudat résen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.”

Ezt a rejtett lelki munkálkodást kell megalapoznunk okosan és szívósan most, nemcsak nyelvészeknek és nyelvművelőknek, hanem íróknak, tudósoknak, tanároknak, egyházi vezetőknek, mindenkinek, aki felelősséget érez nyelvünk fennmaradása miatt. Hiszen azt szeretnénk, arra törekszünk, hogy a Kárpátok „kebelében” még hosszú évszázadok múltával is magyarul beszéljenek. Valóban arra van szükség, hogy megőrizzük anyanyelvünket – a megőrzés természetesen szüntelen megújulást-megújítást kíván: a nyelvvédelem és a nyelvújítás ügye (akárcsak Kazinczy Ferenc vagy Kosztolányi Dezső korában) mindig egy ügyet jelent.

Gacov Katalin

1980-ban született Szolnokon, ott él és dolgozik. Informatikus könyvtáros szakon végzett a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. *„Az irodalom mindig is közel állt hozzám, de az írással csak egy éve kezdtem komolyan foglalkozni.”* Ez az első megjelenése.

Örökség

Atmetés után összegyűltek a szülői házban. A házat eladják, ez nem volt kérdés, már akkor eldöntötték, amikor az anyjuk kórházba került. Úgy volt, hogy majd valamelyikük magához veszi, ha már nem tud önállóan élni. Erre nem került sor, pedig a sógornók már nagyon készültek, gyűjtötték az ellenérveket, hogy miért ne náluk lakjon Anyuka. Kicsi a hely, több műszakban dolgozom, a gyerekeket megzavarná a fejlődésben a magatehetetlen Mama ápolása, ilyesmiket mondogattak a férjüknek, hogy majd a döntő pillanatban nehogy ellágyuljanak és befogadják. De Anyuka nem akart a terhükre lenni, jobb nekem odaát, gondolta, és csendben várta a találkozást férjével.

Az ingóságokról korábban nem esett szó, Anyuka mégiscsak élt még, csak nem fognak a porcelánjain vitatkozni. A sógornók persze már régen felosztottak mindent. Fejből tudták, mit szeretnének, hiszen az évek során látták éppen eleget az anyós holmiját. Amikor még nem voltak a család tagjai, az udvariassági ebédeken mosolyogva nézegettek a Mama régi emléktárgyait. A házasságok után, amikor a családi ebédek után a régi étkezészetet mosogatni, a porcelánokat portalanítani kellett, már nem mosolyogtak annyira. Vita köztük soha nem volt, a közös takarítások alkalmával cinkosan vették szemügyre a szekrények mélyén megbújó, értékes kristály- és ezüstholmit. *„Ez majd az enyém lehet, ugye? – Persze, nekem úgys az a másik tetszik.”*

Debüt

112

A férjek nem tudtak ezekről az egészségekről, örültek, hogy az ő feleségük nem vesznek a hagyatékon, mint más menyek. A csendes osztozkodás egészen addig tartott, míg az óra el nem ütötte a hetet. Ekkor a nők felkapták a fejüket, és egyszerre kiáltottak fel, az óra az enyém! Erről elfeledkeztek az évek során, nem az ő dolguk volt a takarítása. A férfiak is nézték a falon az antik ingaórát, de ők egészen másra gondoltak. Eszükbe jutott, hogy annak idején esténként mindig számolták, hányat ütött, várták, hogy végre hét legyen, mert akkor hazajött az apjuk, és abba hagyhatták a tanulást. Az ajtóra néztek, amely egy kicsit mintha megmozdult volna.

De az asszonyok ezt nem vették észre, mert egymást méregették gyűlölködő tekintettel, és várták, hogy a férfiak tegyenek valamit. „Mondd meg nekik, Drágám, hogy legyen a miénk, tudod, mennyire szerettem mindig azt az órát – mondta a fiatalabb –, már akkor megtetszett, amikor először hoztál ide látogatóba.” „De Anyuka nekem ígérte, amikor összeházasodtunk, igaz, Szívem? – fordult a férjéhez az idősebb. – Meg egyébként is, én öt évvel többet dolgoztam itt, engem illet.” A férjek elképedve nézték az asszonyok átváltozását. Igazából egyiküknek sem kellett az óra, de nem mertek lemondani róla, látva a feleségek elszántságát. „Tudjátok mit, dobjunk fel egy érmét” – mondta a báty. Az öccse már vette is elő a zsebéből. „Fej vagy írás?” – kérdezte a nőket. „Írás” – mondta gyorsan a fiatalabb, de kár volt sietnie, fej lett. „Pedig milyen szépen mutatott volna az antik ingaóra a nappaliban, szemben az albatroszos festménnyel”, sóhajtott beletörődve.

Másnap otthon a báty elővette a fúrógépet, és vitte be a konyhába. „Mit akarsz azzal a fúróval?”, állította meg a felesége. „Hát felrakom az órát, amit annyira akartál.” „Csak nem képzeled – méltatlankodott az asszony –, hogy kirakom a konyhámban anyád ósdi óráját? Borzalmas hangja van, nem fogom azt hallgatni egész életemben. Fotózd le, majd eladjuk a neten, biztos sokat adnak érte a gyűjtők.”

Daganat

Szolgalelkű volt, és jól tűrte a monotonitást. Csak azt tűrte. Ha új feladat jött be, vagy változott valami jogszabály, összezavarodott. Hosszan, részletesen kellett neki

magyarázni, megmutatni akár többször is. Amúgy jó munkaerő volt, megbízható, a feladatát elvégezte, csak ki kellett várni. „Értem, elnézést, bocsánat, legközelebb jobban fogok igyekezni”, szabadkozott vörösödő fejjel, ha valamit rosszul csinált.

Egy napon nem ment be dolgozni. A főnökének bizalmasan elmondta, hogy agydaganata van. A műtét után sokáig lábadozott. Látszólag felépült, mindenki örült, hogy a nemszeretem, unalmas munkáknak megint van gazdája. Elvégezte most is, amit ráosztottak, csak még lassabban, és kicsit több hibával. Elnézték neki, hiszen beteg volt.

De később egyre többet tévedett, az elintézendő akták felhalmozódtak asztalán. A kollégái már morgolódtak, hogy helyette kell dolgozniuk, mert amit nagy nehezen megcsinál, az is rossz. A főnök behívatta. Ő végighallgatta a panaszokat, bólogatott és elindult kifelé. A főnök felállt, hogy kikísérje. Ekkor ő felemelte az asztalon álló kristályvázát, és lesújtott vele. „Értem, elnézést, bocsánat...” – darálta monoton hangon, és ütötte a főnök fejét. – „Legközelebb jobban fogok... – csapott le még egyszer – igyekezni”, szabadkozott vörösödő fejjel.

Zuhanás

– Segítség, valaki segítsen! – kiáltotta Csilla.

A hegytetőn lévő kirándulók egyszerre fordultak a hang felé, de csak egy ősz hajú nő sietett oda hozzá.

– Mi történt, rosszul van?

– Nelli..., aa ba-ba-barátnóm – dadogta sokkos állapotban – leesett!

– Úristen, hívom a mentőket!

– Már hívtam őket – szaladt oda egy középkorú férfi –, láttam, amikor a vörös hajú nő leugrott.

– Leugrott? Nem, az lehetetlen, baleset volt! – tiltakozott Csilla.

– Ugrott vagy esett, most ez lényegtelen – intette le őket egy fiatal férfi. – A lényeg, hogy él-e.

Odament a korláthoz, és lenézett a mélybe.

– Lát valamit? Él még? Mi van vele? – Ekkorra már egy kisebb tömeg gyűlt össze a szakadék szélénél, csak úgy záporoztak a kérdések a fiatal férfira.

– Nem tudom, itt fekszik, néhány méterrel lejjebb egy kiszögellésen. Nem zuhant le a szakadék aljára. Talán még él...

– Tényleg csak úgy leugrott? Hihetetlen! – A bámészkodók egymás szavába vágva vitatták meg a történeteket.

Csilla reszkető kézzel markolta a korlátot, teljesen kihajolva nézett lefelé.

– Nelli, hallasz, Nelli?! – ordította egyre hangosabban. – Ne szívass, kelj fel! Ez egyáltalán nem vicces!

A mentőhelikopter zaja elnyomta a hangját. A kötélén leereszkedő orvos csak a halál beálltát tudta megállapítani. Egyedül jött vissza, némán intett a mentősegédnek, aki rátette a hordágyra a szürke zsákot is.

Csend lett, majd Csilla felzokogott és összeesett. Arra eszmélt, hogy a mentőorvos az orra alá dugott egy szűrős szagú vattát.

– Jobban van?

– Igen, illetve nem.

A kiérkező rendőrök nagy nehezen tudták csak szóra bírni. Csilla monoton hangon számolt be róla, hogy barátnőjével ketten jöttek a hegyek közé, egy wellnesshétvégre.

– Biztos, hogy nem ugrott le!

– Láta, hogy mi történt? – kérdezte mogorván az egyenruhás férfi.

– Nem, éppen elfordultam, hogy elővegym a táskából a fényképezőgépet. Mire megtaláltam és felnéztem, már csak a haját láttam, ahogy eltűnik a szikla szélénél.

– Akkor miért állítja ilyen magabiztosan, hogy nem ugrott le?

– Semmi oka nem volt rá, én már csak tudom, hosszú évek óta barátnők vagyunk! Boldog házasságban élt, sőt nemrég nyertek egy óriási összeget sorsjeggyel. Éppen ezt ünnepeltük.

A rendőrök kihallgatták az összes túsózót, de csak ketten látták a zuhanást. A középkorú férfi és a felesége egybehangzóan állították, hogy a vörös hajú nő valóban leugrott.

– Éppen mi is arrafelé tartottunk, láttuk, amikor a nő átlépett a korláton, és egy pillanatnyi habozás után ugrott. Hátra sem nézett. Mire kiáltottam volna, már eltűnt. Ekkor hívtam a mentőket – mesélte a férfi.

– Rendben van, mindenki elmehet, végeztünk – mondta az egyik nyomozó.

Senki nem mozdult, a jelenlévők kisebb csoportokban tárgyalták az eseményeket.

– Figyelem! Kérem, mindenki hagyja el a területet, a mai napra lezárjuk a kilátót! – A másik rendőr felemelte a hangját, mire mindenki elcsendesedett, és elindult lefelé a sétálóúton.

Csilla bénultan állt, tekintetét mereven arra a pontra szögezte, ahol utoljára látta Nellit.

– Asszonyom, szüksége van valamire? – fordult hozzá a nyomozónő. – Visszavigyünk a szállodába?

– Köszönöm, az jó lenne. Fel kell hívnom Endrét! – ocsúdott fel a kábulatból.

– A férjét? Mi már értesítettük hivatalosan.

– Jobb lett volna, ha egy barát közli vele a hírt.

– Ez a szabály, ilyenkor nekem kell telefonálnom.

Egy nappal később...

– Mondd el végre, mi történt! – kérte Endre Csillát.

– Leugrott, mindenki látta.

– De előtte nem mondott valami? Miről beszélgettetek?

– Semmi különösről, csak elmondtam neki, hogy évek óta viszonyunk van.

– Ó, te gonosz bestia! – nevetett fel Endre, és rácsapott Csilla meztelen fenekére.

Kulcsár Árpád

1987-ben született, a kolozsvári egyetem bölcsészkarának magyar–héber szakán tanult, majd filozófiát hallgatott. Verseit a Nappali Menedékhely, a Várad, a Helikon és a Látó, valamint a Szabadság közölte. 2009–2012 között a kolozsvári Echinox szerkesztője volt, jelenleg a Transindex (Think Outside the Box) újságírója.

„Bár gyerekkorom óta költő és forradalmár akarok lenni, mindkettő nehezen valósul meg, a versekben nehezen találom a nyelvet, a szavak relevanciáját...”

verespatak, szerelmem – szerelmem, verespatak

tested egy felszíni bányá
kincsem (x2)
és ahány váll(alat(t)iporta
s ahány riportja lett
csupa jelentős megfogalmazás
mitől lettem én marxista s főleg
a túlpartra hogy jutottam át?
és lesz-e még mi visszatart
vágy mi visszatart
(indukál továbbhaladást)

lejtő és gödör marad
nehézfém-húzta végtagok
szelindekek ugatják az éjszakát

viharszép szerelem
mazektómkényszerű
a génjeim rituális öngyilkosságba csapnak át

szerelmem, viharszerű
szelindekek ugatják
(benned létre, fölötted csillagos)
éjszakát

címtelenek

I.

egyre drámaibb vagyok
aforizmatikus
végérvényes
megkötött beton
úrt csak tettekkkel hagyok

mint egy tétova tavaszikabát
robbanásszerű
és konkrét, mint csönd
szerelmi vallomáskor
halálparancs után
tagadni-akarón
én magam
de szavam képtelen

egy leszakadt szivárványhártya lebben mind tovább
begombolkozol.

nézni tudsz de tájavesztett minden tér mi különvál

a tudás sem vonz nemhogy ismeret

és föl vagyok mentve metafizikából

maradj ismeretlen

nyald ki a sebem

akarlak.

II.

elköltözni a hetedikről azt jelenti

hogy újra súlyt adsz a döntéseidnek

amikor rájössz: minden út idáig vezet

olyan leszel, mint nyelvét útközben elveszítő zarándok

ne erőltessük a hasonlatot

ágyadba, ide.

polüpemoni egymásbanlevés

agincourt mezején büszke halálba rohannak társaid

szép szoba:

nem tudod a tereket uralni

a fizika ösztörvénye erősebben koptatja a bútorok lakkját

görbére izzad a falon a mész

a parkett karcolódni vágyik

győztesek nyugalmaival rottyog a kávéfőző

ha megtalálják csontjainkat
senki sem fogja érteni
kint egy hajléktalan morogja félfagyottan az íratlan törvényeket
ha leugranál, begubózna a becsapódás pillangóeffektusa

III.

nincs semmi
némi karzatok között
vak balerinák lengik a plafonra
megtört táncukat
a padlólapok sem sóhajtanak fel
a fény sem változtat természetén
a nemlét szigorú tudományát
lükteti át az utca
az ablakon

-
- 3 Bösörményi Zoltán: Majorana a reggeli fényben (vers)
4 Toroczkay András: A tábornok (próza)
11 Négy Emily Dickinson-vers Szócs Géza fordításában
14 Szőke Imre Máttyás versei
18 Deák-Takács Szilvia: Késő van, aludj (próza)
23 Jónás Tamás versei
26 Géczi János: A tó (készülő esszéregényének részlete)
32 Viola Szandra versei
37 Nagy Zopán: Tenger, no. II. (avagy Finnegan újabb ébredései)
(részlet a Látens „Regény”-kísérletből)
49 Acsai Roland: Visszavitt hópolyhek (vers)
51 Hudy Árpád: Nemzetének napszámosa (tárca)
55 Mányoki Endre: Isten veled, Nyakorján! (tárca)
59 Boldog Zoltán: „Vannak-e a holtaknak személyiségjogai?” –
beszélgetés Hász-Fehér Katalin irodalomtörténésszel
68 Szócs Henriette: Kurdnak lenni más hazákban (Elif Shafak:
Becsület)
72 Laik Eszter: Róma bizonyossága (Kabdebó Tamás: Róma ír
szemmel)
76 Magyarics Tamás: Panoráma az élet nagy kérdéseire (Brendan
Kennelly: Elmém kérdései)
78 Stenszky Cecília: Elhagyott és megtalált perzsa költészet (Szimin
Behbaháni: Elhagyott szentély)
82 Benedek Leila: Tudomány és hatalom harca (Podmaniczky Szilárd:
Klímadogma)
85 Boldogh Dezső: Olvasópróbáló bravúrok (Novák Valentin:
Hovavonatozni)
89 Csepcsányi Éva: A költő kéri, rúgjatok be, rúgjatok belé (Kántás
Balázs: Félkomfortos magánpokol)
93 Bertha Zoltán: Hallani a félrevert harangok jajszavát – Sigmund
István emlékére
101 Pomogáts Béla: Nyelvvédelem és nyelvújítás – megőrzés
és megújulás (esszé)
112 Debüt
112 Gacov Katalin írásai
117 Kulcsár Árpád versei

Irodalmi Jelen Könyvek

Nagyálmos
Ildikó

Panna második könyve

Gyermekversek,
Márton Éva színes rajzaival
illusztrálva,
audio-CD melléklettel.
A verseket megzenésítette:
Orbán Ferenc.

<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

5948429701748 14003